

Тарас Возняк

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНТЕКСТИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Львів
2015

БІБЛІОТЕКА ЖУРНАЛУ «І»

© Т. Возняк, 2015
© Незалежний культурологічний журнал «І»,
оформлення серії, 2015

ЗМІСТ

- 4 Геополітичні контексти війни в Україні
 - 9 Світ як конкуренція геопроєктів,
що не має кінця
 - 18 Україна як поле зіткнення
світових геополітичних гравців
 - 30 Наслідки російської агресії в Україні
 - 45 Три завдання, що стоять перед Україною,
в контексті війни з Росією
- 56 Англо-саксонські геополітичні тренди і війна в Україні
 - 84 Геополітична диспозиція Росії Путіна
 - 119 Кілька штрихів до геополітичної стратегії Китаю
 - 151 Проблема німецького вибору
у російсько-українській війні
 - 165 Парадокси польської геополітики
- 192 Геополітична «українізація» Турецької республіки

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНТЕКСТИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Україна вже рік у війні. Однак досі, здається, не робилося спроб більш менш системно подивитися на те, що відбувається не з емоційної, репортерської чи політиканської точки зору. За співчуттям, критикою, розпачем і розпукою ми досі не ідентифікували реальності. А тому не можемо на неї адекватно реагувати.

В цій збірці, яка писалася впродовж року, але головною останні кілька місяців, я спробував сконструювати хоч якось систематизований підхід до аналізу актуальної геополітичної диспозиції, в якій опинилася Україна.

Коли я пишу «опинилася», то тим самим зовсім не хочу применшити її ролі у цій війні. Зовсім навпаки. Однак я хочу показати, як світові геополітичні зміни призвели до цієї війни. І не тільки до цієї. Напад Росії Путіна на Україну є тільки одним з елементів загального геополітичного протистояння і далекосяжного хоча й сумбурного плану Путіна зокрема. Основна мета його плану – повернутися до світу сформованого зговором у Ялті 1945 року – бінарного світу, одним з полюсів якого мала б стати Росія Путіна. Це, на його думку, єдиний шанс для Росії залишитися в клубі наддержав.

А тому ще 2007 року Путін у Мюнхені (знову у Мюнхені, як у 1938, що симптоматично) чітко проголосив свій курс на ревізію світової системи безпеки. Західні лідери чи то з огляду на свою зарозумілість, чи

то з огляду на просту обмеженість, не сприйняли цієї заяви всерйоз.

І тоді Путін приступив до здійснення свого плану. У 2007 р. він запускає пробну кулю - здійснює кібер-напад на країну члена ЄС та члена НАТО Естонію. Проковтнули. Вдали, що не зауважили. Не кваліфікували цю війну як війну. Потім того ж року 2008 р. вже розгорнутими силами нападає на Грузію. Захід перелякався і зрадив Грузію. Потім Путін почав розгортати фронт протистояння – підтримав і роздмухав громадянські війни у Сирії, Ємені, почав провокувати ХАМАС. Потім, щоб розв'язати свої руки, почав поспідовно виходити з всіх міжнародних угод щодо озброєнь у Європі. У 2010 році успішно ставить свого ставленика в Україні. Однак в вже приборканій Україні вибухає Майдан Гідності. Путін пробує ним маніпулювати в своїх інтересах. Однак програє. І тоді нападає на Україну. Всі ці події є ланками одного і того ж фронту.

Якого? Путін старомодний. Попри задекларовану тактичну гібридність війни, яку він розв'язав в Україні, у стратегічному та геополітичному сенсі він тільки продовжує геополітичні тренди, які склалися навіть не в Ялті, а задовго до того – ще у ХІХ сторіччі. Ба, більше – вочевидь він, попри всю хаотичність своїх дій, все ж знайомий хоча б з азами геополітичної думки - і тому в якомусь сенсі пробує діяти у відповідності з ними. Можливо на нього дійсно вплинули писання новітніх російських неоконсерваторів.

Але геополітика, як наука, доволі приблизна. Цілком слушним є запитання – а якою мірою умоглядні геополітичні конструкції того чи іншого політичного мислителя відповідають реальному стану справ? Як на мене – то доволі частково. Однак ці умоглядні геополі-

літичні конструкції мають іншу, більш важливу здатність – вони можуть формувати реальність. Що, напевно, такого маніпулятора, як Путін, цікавить найбільше.

Одним з головних інструментів гібридної війни, розв'язаної Путіним є формування реальності в головах свого народу, своїх військових і навіть своїх супротивників. Чи в першу чергу в головах своїх супротивників. І не останню роль в цьому відіграють умоглядні геополітичні конструкції, які неначе лишень відображають чи осмислюють реальний стан справ. Однак те, що я вдався до слова «осмислення» свідчить про те, що саме воно для нас надає сенсу, смислу цій реальності. Навіть самі творці цих сенсів, поважні класики геополітики та їхні адепти, починають в них вірити як в реальність. Як Путін вірить умоглядні геополітичні конструкції російських імперських неоконсерваторів.

І все сказане попередньо стосується не лише Путіна, але й його геополітичних супротивників. Вони теж осмислюючи реальність опираються не лише на реальність, але й на умоглядні геополітичні конструкції сучасних і класичних британських, американських, німецьких геополітиків. А також на національну політичну культуру, національну ментальність і національну футурологію.

Тому так важливо показати й історію геополітичних підходів у кожному конкретному випадку – чи ми ведемо мову про Велику Британію, США чи про Китай.

Так само дуже важливо визначитися з тими головними геополітичними гравцями, які є істотними для українського театру воєнних дій. А ними я вважаю США, Велику Британію, ФРН, Туреччину, Польщу і, звичайно, Росію. Саме їхні геополітичні стратегії я спробував у загальній формі окреслити у цій книзі.

Разом з тим я не окреслив ні української геополітичної традиції, ні сьогодношньої української геополітичної стратегії. Хоча багато хто цього очікував. Цьому є дві причини.

По-перше, обриси українських геополітичних інтересів можна окреслити, тільки виходячи з геополітичних інтересів наших союзників та супротивника. Ми не наддержава, яка може диктувати світовий порядок денний. Це щось на кшталт негативної геополітики – яка нагадує негативну теологію, яка не окреслюючи істоти Бога, окреслює, чим він не є. І тим самим окреслює обриси його незбагненої істоти.

По-друге, я не хочу займатися геополітичним мрійництвом. Реально геополітичні стратегії формують, наповнюють змістом діючі політики, яким я не є. Формують в силу свого розуміння та освіченості. Можливо цих кілька текстів зможуть їм у цьому чимось допомогти.

А також, можливо, ці кілька текстів докинуть свої дві лепти і до формування загальноприйнятої української геополітичної стратегії. Зрештою, я залишаю право тим, хто кине оком на ці тексти, самому визначитися з геополітичними стратегіями для України.

7 травня 2015

ТАРАС ВОЗНЯК

СВІТ ЯК КОНКУРЕНЦІЯ ГЕОПРОЕКТІВ, ЩО НЕ МАЄ КІНЦЯ

Більшість з нас живе у світі ілюзій. В ілюзії, що мир, лад і спокій – це норма. На жаль, це не так. Якщо глянути на політичну історію Європи скажімо на триста-чотириста років назад (а ми все ж таки європоцентристи), то мир, лад, спокій і благодущіє – це, швидше, виняток, ніж правило.

Тому перша теза – нормою є не стан впорядкування та злагоди, а стан війни – бурхливих і хаотичних змін. Змін, які відбуваються завдяки насильству. Війна і насильство на жаль супроводжують нас завжди. Так само, як і ті травми, до яких призводять.

Однак, здається, що попередні покоління не були такими розніженими, як ми. Такого розніженого світу, киселю, до якого ми звикли за останні кілька десятиріч років, людство ніколи не знало. Наші попередники і у фізичному сенсі були витривалішими. Але так само, здається, вони були опірніші і до психічних травм, породжених насильством. Бо жили у жорсткішому світі – світі без регуляцій.

Перша спроба впорядкування Європи відбулася після величезної європейської катастрофи – Тридцятилітньої католицько-протестантської війни. Тоді в ім'я віри та любові всі вбивали всіх, не було жодних чинників, які би когось стримували.

Тільки після укладення Вестфальського миру 1648 року в Європі була зроблена спроба хоч якось впорядкувати це розбуяле насильство – війну всіх проти всіх. Вперше з'явилося поняття «суверенітету», який полягав у тому, що на певній території діяли хоч якісь закони, тобто існував хоч якийсь, можливо і «несправедливий» лад, певна влада.

В порядку провокації – але для краси викладу: Суть цієї вестфальської регуляції зводилася до дуже простої формули – якщо курфюрст католик, то він має повне і «законне» право вигнати чи вирізати всіх протестантів на своїй «суверенній» території. І навпаки – якщо курфюрст протестант, то він має повне і «законне» право вигнати чи вирізати всіх католиків. І так у німецьких землях наступив хоч якийсь порядок, який ми, зазвичай, називаємо «миром».

Вестфальський мир, звичайно ж, проголошувався, як це прийнято, «вічним миром». Точно такий самий, який підписали у Мінську, щоб за дві години вже його порушити.

На нашій землі було практично те саме, тільки в іншій констеляції: православно-католицькій чи православно-греко-католицькій.

Проте цей благословенний, довгоочікуваний «вічний мир» існував недовго. До Великої Французької революції 1789 року. Старий режим було повалено. І в ім'я Свободи, Рівності та Братерства знову потекли ріки крові, летіли голови, на Гревській площі у Парижі справно запрацювала «маленька луїзетта» - гільйотина.

Після революції розпочалася не менш кривава, про-те романтизована наполеонівська кампанія.

І коли європейський світ наситився кров'ю, знову постало питання: як врегулювати світ, як повернутися до так бездумно зруйнованого «вічного миру».

Монарші дома того часу, зібравшись в 1815 році у Відні, подарували змученій Європі наступний «вічний мир» - назвімо його «віденським». Яким він був? Звісно, що ретроградським. Проте певним миром, певним ладом. Довго він існувати не міг.

Чому? А тому, що Революція прокинула народ. Суб'єктами міжнародної політики почали ставати не монархи, а народи – французький, німецький, італійський. Всі ці духовні нуртування оформилися у формі «романтизму». Народи почали звертатися до своїх мов, духу народу, духу землі. То була епоха великих національних геніїв – Гете, Шиллера, Байрона, Міцкевича, Шевченка.

Проте пробудження народів і звернення до духу народу врешті-решт призвело до виникнення націоналізмів. Націоналізмів, які рвалися створювати національні держави – а, отже, перекроювати архаїчний наднаціональний світ старих імперій.

Першим ефективним націоналістом поза всяким сумнівом був, сам того не надто усвідомлюючи і мімікруючи під монархіста, Отто фон Бісмарк (*Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen, 1815-1898*). Він був політичним ревізіоністом, який хотів ревізувати світ, який його не влаштовував. Він зніс світ карликових кurfюрстів та об'єднав їх населення, всяких там прусаків, гессенців та баварців у новостворений єдиний німецький народ. З єдиною мовою, єдиним «духом крові» і т. д. Так у 1871 році постала німецька політична нація.

Українці люблять починати історію своєї нації мало

не від Трипільської культури, але політична нація – це модерне поняття. Німецький народ об'єднали. Точніше створили. Але при цьому довелося зруйнувати систему стримувань і противаг, які старосвітські монархи заклали в 1815 році у Відні.

Остаточно віденську монархістську версію «вічного миру» зруйнували під час Першої світової війни. Саме тоді остаточно знесли старі імперії – Австро-Угорську, Російську, Німецьку, навіть Османську. Постає світ національних держав. Постала Польща, Чехо-Словаччина, Румунія, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія. Мала постати й Україна. Остаточно конфігурацію світу після Першої світової війни окреслила Паризька мирна конференція 1919-1920 рр. На конференцію було запрошено делегації з 27 країн. Проте головну роль відігравала «Рада трьох» на чолі з прем'єр-міністром Великобританії Девідом Ллойд-Джоржем (*David Lloyd George, 1862-1945*), Франції – Жоржем Клемансо (*Georges Benjamin Clemenceau, 1841-1929*) і президентом США – Вудро Вільсоном (*Thomas Woodrow Wilson, 1856-1924*).

«Вічний мир» Паризької конференції протримався тільки 19 років – до 1939 року, коли нацисти та більшовики напали на Польщу. Зауважте, періоди миру стають все коротшими і коротшими. Після відносно мирних 19 років у Європі розпочалася Друга світова війна – друга Велика війна. За той час націоналізм встиг трансформуватися у нацизм, більшовизм і т.д. Було винайдено чудесну зброю – тоталітаризм з відповідною тоталітарною державою нового типу.

Великі війни розпочинаються з малих. Тому реальна Друга світова війна розпочиналася з війни в Ефіо-

пії, Фінляндії. Зараз, після розпаду двополярного (американсько-советського) світу, також постійно відбуваються флангові війни - війна в Грузії, війна в секторі Газа, війна в Сирії, а тепер уже і в Україні.

Після розрухи Другої світової війни знову постало питання врегулювання чи впорядкування світу. 1944 року в Ялті уклали наступний варіант «вічного миру». Відбулася дипломатична зустріч лідерів США – Франкліна Делано Рузвельта (*Franklin Delano Roosevelt, 1882-1945*), Великої Британії Вінстона Черчіля й СССР – Йосипа Сталіна 1945 з метою вирішення питань закінчення II Світової війни та повоєнного ладу. Цей новий «вічний мир» не протримався до і року - 5 березня 1946 року Вінстон Черчілль у Вестмінстерському коледжі у місті Фултон виголосив програмний виступ (Фултонську промову), що став загальновищезначним знаком початку Холодної війни. Чи гинули і страждали у ній люди? Без сумніву. Якщо люди не гинули в Лондоні, Дюсельдорфі чи Львові, то це не означає, що люди не гинули в Будапешті 1956 року, Празі 1968 року, ну і в Мозамбіку, Анголі, Афганістані, Кореї чи ще десь. Ця тенденція простежується до сьогодні: частотність локальних, флангових війн збільшується.

Тогочасний світ був двополярним: США – СССР.

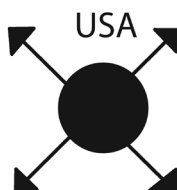
Врешті СССР програв у цій війні. У 1991 році світ став однополярним. США почали безапеляційно домінувати у цілому світі. На той час ще не було такого

потужного Європейського союзу, який формально постав 1993 року, проте справді потужним геополітичним гравцем став на межі 2000-них. Росія була в руїні. Китай також виходив з комуністичного колапсу.

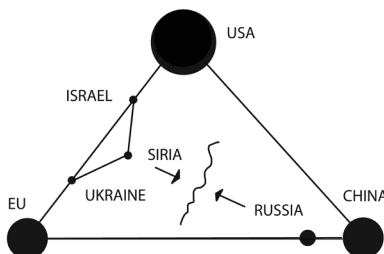
«Американський світ» чи «американський лад» тривав до того часу, поки не появилися ці два потужні економічні і геополітичні гравці.

І він був однополярним – з великим сонцем посередині - США.

Тобто до 2010 року. Аж до того моменту, коли Великий Червоний Китай ввійшов в клуб економічних гігантів.

Сьогодні світ нагадує трикутник: США – ЄС – Китай.

Війна, яка зараз йде в Україні, – вписана у цей напружений динамічний трикутник.

Ми часто не бачимо контексту, говоримо, що винними у цій війні є росіяни чи божевільний Путін.

При цьому не розуміємо, що в світі є й об'єктивні процеси, які не залежать ні від групового божевілля росіян, ні від персональних девіацій Путіна.

Давайте кинемо оком на цей трикутник, і запитаймо себе – а де у цьому трикутнику знаходиться Україна? Очевидно, що десь між ЕС та США. Причому ближче, з відомих причин до ЕС.

А де Ізраїль? Теж між ЕС та США. Проте ближче до США.

А де Сирія? Сирія тих, хто воює з режимом Асадів? Теж між США та ЕС – однак дещо зміщена до Китаю.

А де Росія, яка так хоче ввійти в цей трикутник гігантів? Але на сьогодні Росія є лишень міноритарним акціонером Великого Китайського Проекту. Вона однозначно ближче до Китаю, подальше від США і дещо наближена до ЕС – принаймні кількох країн в ЕС.

Одним словом картина виглядає так, що війна у Газі, Сирії, Грузії та Україні є однією і тією самою війною – просто це різні театри військових дій однієї війни. Так, як це було і у Першій, і у Другій світових війнах.

Виходячи з цього ми маємо розуміти, що Україна попала між двох тектонічних плит, які рухаються, які шукають своїх меж, які конкурують між собою, а тому на цих стиках іскриться, - ось це, на мою думку, є причина війни в Україні.

На жаль, вирішення в цій війні не залежить від нас, а від великих гравців, які свого часу розпочали Першу, потім Другу, не дай Бог, щоби скоро була Третя світова війна. Це не буде жорстока війна, не така примітивна, яка зараз йде на Донбасі.

Інколи ми й не зауважуємо, що йде війна. Так перший напад путінської Росії на країну НАТО стався у 2008 році, коли спецслужби Росії атакували систему електронного врядування Естонії – це була перша в історії кібервійна.

Світ зарухався. Війна на Донбасі – це тільки одне колищатко, це як війна в Ефіопії у 1930-х роках. Її місце можна зрозуміти коли співставити з іншим війнами: в Грузії, Газі, Сирії, Курдистані. Наш східний фронт – це маленька частина великого протистояння, загострення якого нам, напевно, ще слід тільки чекати.

Не маймо ілюзій. Френсіс Фукуяма (*Yoshihiro Francis Fukuyama, 1952*) писав, що історія кривавих допостмодерних війн завершилася – тобто завершилася історія, яку ми завжди подавали як історію війн. На жаль, він помилився.

А назагал, то зараз на ринку ідей функціонує кілька моделей, які мали б представляти світобудову. Попередньо подана є тільки однією з них. І, звісно, всі вони є лише наближеннями до реального стану справ.

Не менш розрекламованою є й модель Гелфорда Джона Маккіндера (*Halford John Mackinder, 1861-1947*), яка представляє світ як протистояння Світового острова (Євразії як союзу Німеччини, Росії і , можливо, Китаю) та Світового океану (у формі старої Британської імперії, яку сьогодні замінили США та їхня периферія). Цю модель активно імплементує режим Путіна – здається, що Путін саме так бачить світ. Йому не важко прийняти саме цю модель, бо вона дуже нагадує зрозумілу йому модель советсько-американського протистояння періоду холодної війни.

Ще однією моделлю є модель багатополюсного світу. Якоюсь мірою спробою реалізації такої моделі було створення організації БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південна Африка). Це не політичний союз, як ЕС, але все ж певна координація зусиль цих країн, яка мала б структурувати світ по-іншому. І головне, за задумом одного з головних його промоторів – Путіна – протистояти однополюсній домінації США. На разі і цей проект та модель, здається, забуксували – особливо після того, як Путін зламав всю систему світопорядку.

Ну і остання ілюзія – це переконання, що світ можна ефективно впорядкувати, і, відповідно, ним ефективно керувати. По-суті це віра в людський розум. Це ідея далекого XVIII сторіччя – сторіччя раціоналізму. А також його більш скромного спадкоємця – прагматизму XIX сторіччя.

Глобальна системна криза XXI сторіччя розбиває і цю ілюзію на друзки. Розум не такий всесильний. Так само, як не всесильними є і ті регуляції, які конструюють і пробують застосувати сьгоднішні креатори світу. Світ достатньо вільний і непередбачуваний.

То що ж – не будувати жодних моделей? Зовсім ні. Для того, щоб хоч трохи орієнтуватися в світових трендах ці моделі слід будувати. Однак при цьому слід розуміти, що вони тільки частково відповідають реальному стану справ і відображають тільки якісь фрагменти чи аспекти реальності.

13 листопада 2014

УКРАЇНА ЯК ПОЛЕ ЗІТКНЕННЯ СВІТОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ГРАВЦІВ

Для того, щоб зрозуміти, що зараз відбувається в Україні, і які геополітичні наслідки матимуть ці події потрібен екскурс до того *status quo*, в якому 22 роки перебувала і Україна, і весь світ.

Це геополітичне *status quo* сформувало стиль мислення кількох генерацій українських і світових політиків.

На наших очах це геополітичне *status quo* руйнується. Або принаймні його випробовують на міцність. І не лише Путін з його агресією щодо України. Не лише українські протести на Майдані. Але так само і об'єктивні економічні зміни, зміщення економічного центру світу. Що неминуче призведе і до зміщення політичного центру світу.

Усвідомлення цих процесів і є тим геополітичним тлом, на якому і відбувалися протести на Майдані. Хоча різні політичні гравці різною мірою усвідомлювали те, що те, що відбувається на Майдані у Києві, є не тільки внутрішньою справою українців, але й результатом саме цих геополітичних змін. Цього, звичайно, не можна сказати про політичних гравців високого рівня, які чітко усвідомлювали геополітичну суть цих процесів.

Що ми мали останні 24 роки? Після розпаду СРСР і руйнування біполярного світу 1991 року у світі надовго встановилася геополітична гегемонія США –

десь до 2010 року світ став однополярним. За ці два десятиліття у світі появилися і розвинулися два великі економічні, а отже і політичні проекти – ЕС та Новий Китай.

З огляду на те, що Європейський Союз ще не є остаточно усталеною структурою ні щодо форми, ні щодо своїх меж, ні щодо наповнення – ми називатимемо його проектом – проектом ЕС. Ба більше – проект ЕС має доволі розбудовану периферію – країни, які так чи інакше беруть участь в цьому великому геополітичному проекті. Дехто з них бере в ньому участь свідомо – так як Україна часів президентів Ющенка. А дехто є заложником цього проекту і бере у ньому участь попри свої декларації – такою є «участь» у ньому навіть путінської Росії – до останнього конфлікту в Україні. Тому, враховуючи цю периферію інтересів та впливів ЕС, ми можемо говорити про «проект ЕС+»

Новий Китай також перебуває у процесі трансформації та проектування. І мова йде не лише про його ревізійністську риторику (Тайвань) чи практику (Гонконг, Макао). Значною мірою Китай відбудовує свої суто китайські зв'язки, скажімо з Сінгапуром, але разом з тим розбудовує свою систему інтересів та впливів по цілому світі. Тому, враховуючи цю периферію інтересів та впливів Нового Китаю, який повертається у світову політику, ми можемо говорити про «проект Китаю+».

Ну і залишаються США як світова держава. За останні періоди було різне сприйняття США самих себе. Були і спроби «вийти з себе», скористатися розпадом СРСР, економічними проблемами Китаю, не сформованістю ЕС і вибудувати монополярний світ з США як головною домінантою. Таку геополітичну конструк-

цію теж можна було б назвати проектом – тому, що вона доволі динамічно змінювалася – скажімо якийсь час до неї входив шлейф центральноєвропейських країн – від Естонії до Румунії. Це була політика президента Джорджа Буша. А були і періоди концентрації на внутрішніх проблемах, ізоляціонізму. Особливо при першій каденції президента Барака Обама. Тому, враховуючи цю весь час змінну периферію інтересів та впливів США, які мусіли на той момент якийсь час «відповідати» за весь свіжий порядок, ми можемо говорити про «проект США+».

На місці ССРСР залишилася геополітична порожнячка. Правда озброєна атомними боеголовками. Хоча з приходом до влади Владіміра Путіна знову було зроблено заявку на те, щоб стати якщо не світовим, то хоча б значущим геополітичним гравцем. Росія почала нарощувати і ресурси, і амбіції. Економічним фундаментом російського реваншизму стала кон'юнктура на енергоресурси. Путін спробував хоча б частково відновити армію. Однак його успіхи у цій царині можуть вразити лишень країни, що насправді армії не мають. І досі вся міць Росії тримається на застарілому ядерному потенціалі. Путіну вдалося взяти під повний контроль інформаційне поле Росії та постсовєтських країн. І це є його великим ресурсом. Однак Путіну не вдалося збудувати у Росії нову економіку. Основою економіки Росії є примітивний експорт енергоносіїв і іншої сировини. Йому не вдалося те, що вдалося Китаю. Тому перспектива заявки на світову те, щоб стати світовим геополітичним гравцем сильно перебільшена. Путін теж хотів би розбудувати проект «Росія+». Однак до цього російського «+» долучаються, як правило через пряме насильство такі політичні невдахи, як режим

Башара Асада (*Башар Хафез аль-Асад, 1965*), авторитарні постсовєтські режими, політичні курйози на кшталт Південної Осетії, Абхазії, Придністров'я. А тепер є спроба додати до цього грона лазерів ще й Крим. Тому ні економічно, ні політично, коли режим Путіна опинився в дипломатичній блокаді, проект «Росія+» не може розглядатися як спів мірний з трьома попередніми. Хоча регіонально це однозначно проект, що претендує на лідерство.

А де ж у всій цій констеляції місце України?

Геополітична реальність та геополітичні орієнтації різних президентів України були різними.

В часи президента Росії Бориса Єльцина (*1931-2007*) Україна була полишена на саму себе. Тоді вона значною мірою входила в пул того поясу центрально-європейських країн, що тягнувся від Балтії до Балкан. Найбільший геополітичний вплив на них в 90-х роках справляли США. ЄС тоді ще тільки формувалося. Росія лежала в руїнах.

Після консолідації ЄС та консолідації Росії – а це відбулося десь близько 2000 року – Україна опинилася в своєрідному геополітичному трикутнику між США+, ЄС+ та РФ+. З огляду на те, що кожен з цих гравців мав свій набір інструментів впливу на Україну тогочасний президент Леонід Кучма виробив концепцію «багатовекторності» і спритно дрейфував між цими великими геополітичними гравцями. Тактично ця концепція мала певні плюси – не потрібно було негайно відповідати на запитання, які могли б не відповідати інтересам одного з цих гравців. Однак були й мінуси – Україна перетворювалася на «сіру зону» - зону невизначеності, а, отже, і небезпеки. Її не накривала ні безпекова парасолька НАТО, ні безпекова парасолька

Ташкентського пакту - Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) — військово-політична міжнародна організація, до якої входять Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан (створений 1992 року, однак діючий з 1994 року).

Україна довго тишилася тими гарантіями її безпеки та територіальної цілісності, які були прописані у доволі необов'язковому Будапештському Меморандумі - Меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Це міжнародна угода, укладена 5 грудня 1994 року між Україною, США, Росією та Великою Британією про неядерний статус України. Угода містить пункти, котрі надають Україні гарантії її суверенітету та безпеки. А еліта України приватизувала колишню загальнонародну власність – їй було не до геополітичних ігр. Тим самим займалася і російська еліта. Хоча формально законодавство України зафіксувало намір України інтегруватися у ЕС та НАТО.

Цю «ідилію невизначеності» порушив президент Віктор Ющенко, який з 2004 року, після Помаранчевої революції, змінив політику «багатовекторності» на чітку про європейську та про євроатлантичну політику. Впродовж всього свого президентського терміну, аж до 2010 року він пробував формально включити Україну у процес європейської (з ЕС) та євроатлантичної інтеграції (з НАТО). Цим зусиллям України почала активно протидіяти Росія. Тріумфом російської дипломатії і катастрофою для України став Бухарестський саміт НАТО 2008 року, де Україні та Грузії не дали плану приєднання до ПДЧ. У пресі це зібрання охрестили «самітом великих надій» і «великих скандалів». Не увінчалися успіхом і плани інтеграції з ЕС. Хоча «Уго-

ду про асоціацію України з ЕС» почали готувати ще при Ющенку. Протягом 2007–2012 рр. проведено 21 раунд переговорів щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЕС у рамках 3 робочих груп:

З обранням президента Віктора Януковича у 2010 році було змінено військову доктрину і на законодавчому рівні – як реверанс Росії – було зафіксовано «позаблоковий» статус України. Україна офіційно відмовилася від наміру інтегруватися в НАТО. Що не означає, що Україна за інерцією далі не співпрацювала з НАТО.

Тай процес підготовки *«Угоди про асоціацію України з ЕС»* за інерцією тривав і далі. Навіть президент Янукович до певного моменту боявся офіційно перекреслити євроінтеграційні наміри українців. Очевидно, будучи цілком підпорядкованим впливу Росії, Янукович просто готувався до останнього рішучого кроку – спроби відмовитися і від європейської інтеграції – а це була офіційного і законодавчо закріплена позиція України. Поза всякими сумнівами Янукович, у відповідності з планами Путіна, мав привести Україну у реваншистський проект відновленого в інших формах СРСР – Евразійського союзу. Ці плани мали різні стадії і форми – то СНД, то ОДКБ, то Митного союзу. Однак суть залишалася одна і та є – реінтеграція СРСР. В певний момент Янукович спробував однозначно зробити Україну «росієцентричною» - жорстко прив'язати до російських неоімперських інтеграційних процесів. На фінішну пряму він, очевидно, вийшов 9 листопада 2013, коли відбулася його таємна зустріч з Путіним на військовій базі в Росії. Очевидно тоді погоджувався остаточний план розвертання України на 180 градусів і жорсткого введення України у фарватер російського геополітичного курсу.

Остаточне підписання, а точніше – не підписання – угоди про асоціацію мало відбутися 28-29 листопада 2013 у Вільнюсі. Тому за кілька днів до того уряд України, який був слухняним виконавцем волі президента Януковича, вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Таке розпорядження було офіційно оприлюднено тогочасним прем'єр-міністром України Миколою Азаровим. Рішення уряду України призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС викликало хвилю протестів у самій Україні. Станом на 22 листопада 2013 р. в багатьох містах України (Донецьку, Харкові, Києві, Львові та ін.) почали стихійно виникати ЄвроМайдани. Тримісячне протистояння на Майдані, яке призвело до гострих сутичок, завершилося поваленням режиму президента Януковича.

Після його повалення Верховна рада України почала швидко змінювати і зовнішньополітичну концепцію і оборонну доктрину. Було вирішено повернутися і швидкими темпами підготувати та підписати *«Угоду про асоціацію України та ЄС»*. Тим більше, що після такого важкого протистояння ЄС вже не мало особливих заперечень щодо асоційованого статусу України.

Ці зміни базувалися з одного боку на стихійних вимогах протестантів з Майдану. А з іншого боку – політичними установками політичних партій та рухів, які брали участь у протестах на Майдані.

На ці зміни різко зреагувала Росія. Наприкінці лютого 2014 р. Росія розпочала інтервенцію в Україну. Головним об'єктом став півострів Крим – автономна республіка Крим, яка входить в Україну.

Реакцією Верховної Ради стала пропозиція прийняти закону *«Про внесення змін до деяких законів України (стосовно забезпечення і гарантування національної безпеки України)»*, який передбачає відмову від позаблокового статусу України. Згідно з пояснювальною запискою, *«проголошення України в 2010 році «позаблоковою» державою не зумовило посилення безпеки України, а навпаки – знизило обороноспроможність і рівень національної безпеки України»*. У зв'язку з цим у проекті закону передбачається внесення змін до закону України *«Про засади національної безпеки України»* і закону *«Про засади внутрішньої та зовнішньої політики»*, згідно з якими на законодавчому рівні закріплюється євроатлантична інтеграція і вступ до Організації Північноатлантичного договору як стратегія зовнішньої політики України. Головною причиною цього є те, що *«Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї не спрацював»* – Російська Федерація як один з гарантів недоторканості і цілісності України сам розпочав інтервенцію в Україну. Хоча не відомо чи цей проект буде прийнятим. Після кількох днів після його внесення у парламент, появились більш обережні голоси навіть з боку опозиції.

Очевидно, що Росія мала декілька варіантів розвитку подій. Тому метою військової операції у Криму та Донбасі була розвідка боєм – вивчення того, наскільки далеко може піти Росія у своїх планах і наскільки рішучими можуть бути США та ЄС.

Мета-мінімум – зробити Україну некерованою, посіяти повний хаос. Що Путін і робив як через свою агентуру, так і через проросійські організації.

Мета-мідіум – створити у Криму та базі Чорноморського флору РФ маріонеткову квазідержаву під протекторатом Росії, або встановлення над Кримом подвійного суверенітету, або створення настільки самостійного федеративного утворення, що воно фактично буде незалежне від України. Тепер ця роль відведена Донбасу.

Мета-максимум – на базі анексованого Криму створити плацдарм для подальшої дестабілізації і або повзучої, поступової, або ж навіть і одномоментної анексії України.

Одним з варіантів такої анексії може бути повалення існуючого в Україні уряду. Іншим варіантом може бути нівелювання здобутків Майдану через розставляння в Україні своїх кадрів, підміну лідерів Майдану, і т.д.

Є ще й побічні цілі – які насправді можуть бути головними. Вони можуть бути спричинені «сланцевою революцією» у газовидобуванні, яка загрожуватиме російській монополії на газовому ринку. Ціна на газ падає, тому потрібно диверсифікувати ринки і здешевлювати доставку газу. А тому:

Однією з таких цілей є оптимізація і здешевлення проекту «Південний потік» - South Stream - російсько-італійський проект системи газопроводів, що має пройти дном Чорного моря з Новоросійська в болгарський порт Варну (або до Румунії) і далі через Балканський півострів в Італію й Австрію. Цей газопровід може піти через Крим.

Іншим є побудова у Криму глибоководних портів з LNG терміналами для скрапленого газу і LPG танкерів з посадкою 25 метрів. Мета – експорт скрапленого газу до Китаю та інших неєвропейських споживачів

газу. Поволі але неухильно реалізується передбачення Генрі Кіссінжера (*Heinz Alfred Kissinger; 1923*) двадцятирічної давності про те, що центр світових впливів, центр політичних впливів переміщається з Північної Атлантики – Європейсько-Американського тандему – у Тихоокеанський басейн – у багатокутник США-Китай-Японія-Південна Корея-Тайвань. Варто просто проаналізувати об'єми виробництва, кількість інновацій, кількість наукових розробок, людський потенціал. Тому Росія хоче підсадити на «газову голку» ще й цей регіон. З Європою це їй вдалося. Однак тепер ЄС це зрозумів і проводить контрзаходи – диверсифікацію поставок енергоносіїв.

Після прямої російської агресії процес кристалізації геополітичних преференцій політичних та громадських гравців Майдану дуже прискорився. До цієї інтервенції та проросійських виступів на Південному Сході протистояння сприймалося виключно як внутрішня справа – внутрішній конфлікт між клептократичною владою та народом – тобто це був конфлікт по вертикалі.

Режим Януковича хотів перетворити його у горизонтальний конфлікт – конфлікт між двома більш-менш рівними частинами України. На це розраховував і Путін, коли інспірував проросійські виступи:

Однак страх перед війною, навпаки, об'єднав Північний Захід і Південний Схід країни – вони за єдність у рамках України. Єдиним виключенням є Крим та частина Донбасу, які окуповані російською армією. Тепер конфлікт набрав міжнародного чи геополітичного характеру саме з вводом російських військ. Протистояння стало горизонтальним.

І саме так воно сприймається сьогодні. Події в Україні зараз дуже динамічно розвиваються. Ніхто не очікував такої гострої і навіть неадекватної реакції Росії Путіна. По суті він зруйнував весь світовий *status quo*. В найближчому майбутньому цей конфлікт може нагадувати тільки Карибську кризу. Якщо не знайдеться управа на Путіні. І якщо західні лідери виявляться гідні історичного моменту.

Осмилення глобальних наслідків українсько-російського конфлікту ще попереду.

Стає очевидним, що ми входимо у світ, в якому Китай стає головною економічною силою. Всі інші геополітичні гравці мусять до цього до стосуватися. Можливо неначе неосмислені з точки зору досі існуючого геополітичного *status quo* дії режиму Путіна є певним кроком у цьому напрямку. Росія якось хоче вписатися у цей новий *Pax China*? Однак чи не занадто швидко геостратеги з Кремля поховали *Pax Americana*? Може саме цим і пояснюється розвідка боєм, яку режим Путіна організував в Україні? Може саме цим і пояснюється його демонстративнее відкидання норм міжнародного права західного зразка. Новий політичний гегемон – Китай – не переймається такими дрібницями. Може саме цим і пояснюється його ставка на зброю і насильство? Він хоче змінити не те що стиль, але й етос міжнародних відносин – відродити «право сильного»?

При цьому зазнають модифікації і геополітичні преференції політичних та громадських рухів всередині України. Можна сказати, що вони змушені dostosуватися до геополітичних реалій. Це пов'язано як з геополітичною вагою України, яка не є великим грав-

цем світового рівня. А разом з тим і певною незрілістю, а часом і різного роду конформізмом, українських політичних еліт, які мали б формувати геополітичні преференції України. Можливо, ще зарано говорити, що політичні еліти України швидко вчаться, однак реагують вже достатньо швидко. Що вселяє надію на те, що в подальшому їх політичні кроки будуть не реактивними, а осмисленими, а в майбутньому, можливо, навіть офензивними.

7 березня 2014

НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА СВІТУ

НА СОТУ РІЧНИЦЮ ВБИВСТВА ЕРЦГЕРЦОГА ФРАНЦА ФЕРДИНАНДА У САРАЄВО

Після кривавих релігійних війн у Європі XVII сторіччя було винайдено спосіб давати раду з хаотичною і необмеженою війною всіх проти всіх – такою собі *Bellum omnium contra omnes*.

По-перше, було винайдено щось таке як національний суверенітет, який мав повноваження діяти на певній території.

По-друге, в міжнародну практику було запроваджено систему міжнародних відносин, яка поставала, як правило, за підсумками якогось масштабного конфлікту, принаймні європейського масштабу.

По-третє, ця система міжнародних відносин формувалася не стихійно, а на відповідних платформах для перемовин і у відповідності з інтересами переможців.

По-четверте, іноді укладання системи міжнародних відносин відбувалося з врахуванням абстрактних уявлень про справедливість, мораль та порядок (байдуже, що інколи «справедливість» у відповідності з тогочасним розумінням суверенітету полягала у тому, щоб вирізати на своїй території всіх католиків чи протестантів, або ж «порядок» полягав у поверненні на трон zdeградованих монарших династій). На сьогодні

роллю світської релігії, яка освячує черговий «вічний мир», є концепція прав людини чи концепція боротьби з світовим тероризмом.

Таких систем міжнародних відносин у Європі було декілька:

- Вестфальська система міжнародних відносин, яка склалася у 1648 р. після Тридцятилітньої війни;
- Віденська система міжнародних відносин, яка склалася у 1815 р. після Наполеонівської кампанії і знесення *Ancien Régime*;
- Версальська система міжнародних відносин, яка склалася у 1919-22 рр. за результатами Першої світової війни
- Ялтинська система міжнародних відносин, яка склалася у 1945 р. за результатами Другої світової війни і проіснувала до падіння Берлінської стіни, розвалу системи сателітів ССРСР і розвалу самого ССРСР.
- Після цього у світі ненадовго постала Post-Ялтинська система міжнародних відносин, яка склалася у 1991 р. за результатами розвалу ССРСР.

Це був однополярний світ з єдиним реальним сувереном – США. Всі інші суб'єкти міжнародних відносин були так чи інакше залежними – мали обмежений, а часто і дуже обмежений, суверенітет. Хоча, якщо підійти до питання суверенітету строго, то і США делегували частину свого суверенітету наддержавним структурам, як от НАТО, СОТ чи ООН. Тому абсолютних суверенів у міжнародній політиці насправді немає.

Багатьом аналітикам на заході здавалося, що кровожерні тенденції у міжнародних відносинах нарешті вдалося подолати. В філософських категоріях це описувалося як подолання модерну, подолання істо-

рії (Френсіс Фукуяма) – мовляв людство вступило у постісторичну епоху загального миру і процвітання: «Коли закінчилася Холодна війна, багато американців і європейців вважали, що найбільш прикрі геополітичні питання були в певній мірі врегульовані. За винятком жменьки відносно незначних проблем, таких як питання колишньої Югославії та Ізраїльсько-Палестинський конфлікт, вони припускали, що найважливіші проблеми у світовій політиці більше ніколи не будуть стосуватися кордонів, військових баз, національного самовизначення, або сфери впливу.» – Уолтер Рассел Мід (*Walter Russell Mead, 1952*) (1)

Ця ідилія 1990-х років нагадувала таку ж саму недалекоглядну ідилію *Belle Époque* Європи між 1890 та 1914 роками – саме напередодні Першої світової війни. Тоді теж видавалося, що повсюдне запровадження парових двигунів та залізниці не може не вести до світу миру та процвітання. Наші теперішні спекуляції такого ж штибу стосуються Інтернету, соціальних мереж і т.д.

Але на переломі тисячоліття сталося кілька подій, які різко змінили загальну атмосферу у міжнародних відносинах.

Симптомом стала терористична атака 11 вересня – війна прийшла до розслаблених США.

Однак це був лише симптом, який засвідчив те, що сучасна війна не нагадує класичні війни – ні першу, ні другу.

Наступила епоха терористичних, інформаційних (*Information war*), смислових війн (*Semantic war*), гібридних (*Hybrid warfare*), кібер-війн (*Cyber warfare*). Деякі з них вже відбулися – як от терористична війна

Аль-Каїди проти США, кібер-війна Росії проти Естонії, гібридна війна Росії проти України. Причому тероризм як форма ведення війни може набирати безлічі форм – від еко-тероризму до державного тероризму (яким і займається сьогодні Російська Федерація в Україні)

Але і це ще не все. Світ почав активно поляризуватися. Піднялися три головні економічні (і відповідно – політичні, військові і т.д.) інтеграційні проекти:

- США+ з їхньою периферією (Північно-американською зоною вільної торгівлі – North American Free Trade Agreement, NAFTA; НАТО і т.д.)
- ЕС+ з його периферією (країнами асоційованими з ЕС, Радою Європи, ОБСЕ і т.д.)
- Китай+ з його периферією (Російською Федерацією, ШОС / 上海合作組織 – Шанхайською організацією співробітництва і т.д.)

Чи стосунки між цими великими геополітичними гравцями стабільні? Певною мірою так – на разі ми не бачимо якихось глобальних конфліктів. А чи можна назвати систему цих стосунків новою системою міжнародних відносин – умовно Транстихоокеанською (оскільки два головні учасники цієї системи примикають до басейну Тихого океану)? Здається, що ще ні – саме тепер світ зарухався. І головне запитання зараз полягає у тому, щоб зрозуміти – чи ми є напередодні Четвертої світової війни, як пише колишній радник Путіна Андрей Ілларіонов (2), чи напередодні нового Версалу або Ялти?

Де при цьому опинилися країни центрально-східної Європи? Більшість з них після розвалу СРСР змогла інтегруватися у проект ЕС+ та НАТО. Це неначе за-

безпечило їм економічну (в рамках ЕС) та військову (в рамках НАТО) безпеку. Хоча всі розуміють, що все це доти, доки діють такі підсистеми міжнародних відносин, які і називаються ЕС та НАТО. Та й те кібервійні Росії проти Естонії 2007 року НАТО не запобігло. Про Україну, анексію Криму і Будапештський меморандум 1994 року, де США, Росія Велика Британія і Франція неначе давали якісь гарантії безпеки Україні, якщо вона відмовиться від ядерної зброї, і говорити нічого – хоча і він був елементом системи міжнародних відносин.

Деякі країни центрально-східної Європи застрягли між проектом ЕС+ та Російською Федерацією, яка після приходу до влади Путіна почала відновлювати ССРСР. Про це Путін відкрито заявив на Мюнхенській конференції з безпеки (*Munich Security Conference*) 2008 р. Західні лідери пропустили цю його заяву попри вуха і розпочали процес «перезавантаження» відносин з Росією.

«Упродовж чверть століття в Брюсселі, Лондоні, Берліні та Вашингтоні панувала думка, буцімто Росія не становить і ніколи не буде становити загрози. Кожного, хто міркував інакше, та ще й не міг розважливо промовчати, чекало байдуже або зверхнє ставлення. На державній службі, а передусім у дипломатії, безпеці, розвідці та війську, жорсткий підхід до Росії гарантував хуткий кінець кар'єри.» – Едвард Лукас (*Edward Lucas, 1962*) (3).

«Президент Росії почав холоднокровно втілювати свій план, який був уже давно заявлений у різних офіційних документах. У 2008 році, після війни в Грузії, ми дізналися, що Росія буцім має особливі права

в привілейованих зонах на постсоветському просторі. В лютому 2010 року була проголошена нова військова доктрина, а в лютому 2013 року – нова зовнішньополітична доктрина. В ній виразно заявлено, що Росія залишає за собою право захищати російське населення за межами території Російської Федерації» – Адам Даніель Ротфельд (*Adam Daniel Rotfeld, 1938*) (4) – колишній міністр зовнішніх справ Польщі.

В результаті отримали першу війну в Грузії 2008 р., яка була заявкою на ревізію системи міжнародних відносин Ця війна, якщо вдатися до аналогій, нагадувала анексію Гітлером Судетської області 1938 року.

Європейські та американські лідери зробили все, щоб не зауважити цієї анексії. «Президент США Барак Обама побудував свою зовнішню політику на переконанні, що «війна з тероризмом» була перебільшена, що історія дійсно закінчилася і, що, як і в роки правління Клінтона, найважливішими пріоритетами Сполучених Штатів є популяризація ліберального світового порядку, а не гра в класичну геополітику. Адміністрація сформулювала вкрай амбітну програму на підтримку цього порядку: блокування розробки Іраном ядерної зброї, вирішення ізраїльсько-палестинського конфлікту, переговори щодо договору зі глобальної зміни клімату, вражаючі Тихоокеанські і Атлантичні торговельні угоди, підписання договорів з Росією щодо контролю над озброєнням, відновлення добрих відносин США з ісламським світом, допомога в сфері прав секс-меншин, відновлення довіри європейських союзників і завершення війни в Афганістані. У той же час, Обама планував різко скоротити витрати на оборону і

зменшити участь США на ключових світових сценах, таких як Європа та Близький Схід.» (1)

І це, звісно, стало стимулом до подальших анексій «собиранателя земель русских» та «реставратора ССРСР» Путіна.

Він почав готуватися до повного аншлюсу України – на кшталт аншлюсу Австрії 1938 року. При цьому Путін вже мав досвід поразки – коли програв на Майдані 2004 р. Але мав і досвід реваншу – коли поставив в Україні Януковича у 2010 р. Очевидно, що аншлюс України в формі входження до Митного союзу мав відбутися десь у 2015 році.

Попередньо Путін виконав ще декілька завдань – на Бухарестському саміті НАТО 2008 р. він заблокував надання ПДЧ для України та Грузії – і тим самим зупинив просування НАТО на схід. Не менш успішно він десятиліттями блокував і зближення цих країн та Молдови з ЕС. Згадаймо вільнюський саміт ЕС, де Янукович відмовився підписувати угоду про асоціацію України та ЕС у 2013 р. Таким чином Путін зупиняв просування ЕС на схід континенту. Однак останній демарш Путіна-Януковича закінчився Майданом гідності 2013-2014 рр.

«У Москві панувала певність, що Віктор Янукович рано чи пізно розправиться з протестуючим Майданом. Силу соціального протесту в Кремлі недооцінили. Втім, мабуть, таємні служби мали підготований на випадок подібних обставин інший сценарій заходів, утілення якого на ходу пристосували до «спонтанного» відокремлення Криму. Виразно помітно, що свій план вони узгоджували з політичним календарем. Референдум щодо майбутнього Криму мав спершу відбу-

тися 25 травня, відтак змістився на 30 березня. Зрештою, маріонетковий прем'єр Криму Сергій Аксьонов – у минулому російський офіцер невисокого рангу – отримав наказ прискорити його, і все відбулося 16 березня» – Адам Даніель Ротфельд (4). Отож, відповіддю Путіна стала перша в Європі анексія – анексія Криму.

А потім була розв'язана гібридна війна проти України на Донбасі: «Порушення територіальної цілісності України виявилось несподівано легким. Захід погодився з анексією Криму, попри те, що Росія порушила багато норм міжнародного права та універсальні стандарти прав людини. На зневаження релігійних свобод, прав кримських татар й інших священних принципів, які від 1991 року є фундаментом європейського ладу та безпеки, Захід у символічному сенсі зреагував доволі рішуче, але в практичних питаннях явно недостатньо.»

Про небезпеку з боку реваншистської Росії постійно говорили східні члени НАТО та ЄС – Естонія, Латвія, Литва та Польща. Західні європейці цією загрозою не менш систематично легковажили і навіть насміхалися над своїми такими тривожними партнерами. Ба, більше – навіть країни центральної Європи, які не так давно самі зазнали агресії СРСР, як от Чехія, Словаччина та Угорщина, теж почали легковажити цією загрозою. По суті – це був розкол з цього питання всередині як ЄС, так і НАТО. Наскільки він був простимульований самою Росією – це інше питання. Інтереси німецького бізнесу, втрати через відмову від проекту «Південний потік» чи «Північний потік» блокували прийняття тверезих політичних рішень, не давали розвиватися далекосяжному політичному плануванню лідерів ЄС.

А в США буйним квітом зацвів традиційний американський ізоляціонізм – ну геть як у 1940 році. Здавалося, що тільки новий Перл-Харбор зможе розбудити з рожевого сну президента Барака Обаму.

Тому до брутальної агресії в Україні ні ЄС, ні НАТО не були готові. Так само як, зрештою, і сама Україна, яку до крайньої межі виснажив – вижер зсередини – режим Януковича.

Прийшло певне отверезіння. «Хоча ЄС і далі залишається в пост-історичному тренді, республіки колишнього Советського Союзу, які не входять до ЄС, перебувають на дуже різних історичних стадіях розвитку. За останні кілька років, надія трансформувати колишні республіки Советського Союзу в пост-історичні суспільства розвіялася. Російська окупація України є лише останнім у серії кроків, які перетворили Східну Європу в зону різкого геополітичного конфлікту і зробили неможливим стабільні та ефективні демократичні відносини між ними, якщо не брати до уваги країн Балтії та Польщу», – пише Мід (1).

З ним частково – в тому, що стосується Росії – погоджується Ротфельд: «Джерела радикальної політики Росії різноманітні. Російські лідери не погодилися з тим, що епоха імперій минулася. Усі наддержави – не лише Росія – мали труднощі з тим, щоб погодитися з новою реальністю. Вагомими також були змарновані надії та ілюзії. Концепція Заходу зводилася до того, щоб прилучити Росію до співпраці та до системи взаємозалежності. Натомість, у Росії панувала думка, що новий лад після завершення холодної війни в Європі буде новою редакцією «концерту наддержав» – за рецептами Меттерніха, чинними в ХІХ столітті від ча-

сів Віденського конгресу. Цього разу то були б три наддержави: Сполучені Штати, Європейський Союз і Росія, яка постулювала і втілює повернення до концепції сфер впливу. Відбувся конфлікт двох різних менталітетів: одного, заснованого на спільній системі вартостей, і другого – на праві сильнішого, праві тримати в страху своїх сусідів. Те, що трапилося сьогодні – відокремлення Криму – з одного боку, на певний час перекреслило шанси побудови «широкої Європи», а з іншого – призвело до втрати довіри і певності Заходу, що з Росією не можна формувати систем безпеки, заснованих на співробітництві.»

З позиції правлячої сьогодні в Росії «системи РФ» (Глеб Павловський, 1951) вона починає сходження – *«Россія поднимается с колен»*. І це нав'язується громадянам Росії. Однак реальний стан далеко не такий райдужний. На думку багатьох аналітиків – це «початок кінця». І не тільки тому, що у цій дивній гібридній війні у центрально-східній Європі прискореними темпами йде консолідація нової громадянської спільноти – української політичної нації – а саме вона сьогодні є головним опонентом мегаломанських планів Путіна.

Є ще ряд проблем, які добре окреслив український – опозиційний щодо режиму Януковича – дипломат Богдан Яременко: «Росія опинилася у найбільш складному геополітичному становищі за весь час свого існування з часів Кримської війни. Незважаючи на останні бравурні реляції російських офіційних чинників щодо «міцності зовнішньополітичної позиції Росії», аналіз наявних тенденцій дозволяє прогнозувати, що саме 2014 рік, вочевидь, стане тим рубежем, який визначатиме ймовірний початок поступових негативних змін у геополітичній ситуації навколо неї.

Серед таких тенденцій можна, наразі, виокремити такі:

- суттєве погіршення стосунків зі США, країнами ЕС, Японією, Канадою;
- виключення Росії з «Великої вісімки», поглиблення ізоляції в ООН та інших міжнародних структурах;
- відсутність одностайної підтримки анексії Криму серед країн СНД; згорання зв'язків з НАТО, посилення позицій Альянсу у Східній Європі (проти чого завжди виступала РФ) та початок переосмислення наявних засад та планів подальшої розбудови системи безпеки в країнах Заходу;
- запровадження економічних санкцій з боку західних країн, у т.ч. розробка планів ЕС щодо зменшення енергетичної залежності від РФ (експорт нафти і газу становить 70% усього річного експорту Росії і формує 52% федерального бюджету);
- виникнення серйозних ускладнень в російській економіці;
- формування довкола Росії поясу відверто недружніх для неї держав (Україна, Молдова, Грузія);
- збільшення значення китайського фактору для РФ в усіх аспектах;
- виникнення напруги у відносинах з Туреччиною, внаслідок змін у балансі сил в Чорноморському регіоні та відновлення клімату недовіри у стосунках зі Швецією;
- підвищення побоювань щодо вірогідних експансіоністських намірів Кремля серед країн, які межують з нею в Арктиці (Канада, Данія, Норвегія, Фінляндія, Ісландія, Швеція, США);

- зростання загроз безпеці РФ на її південних кордонах;
- формування міжнародного іміджу Росії, як країни-агресора.

Найбільш небезпечним для Російської Федерації є те, що своїми недолугими діями її керівництво, втілюючи так звану *«Доктрину Путіна»*, фактично зруйнувало те, комфортне безпекове середовище, яке ще досить недавно сприймалося нею як щось звичайне і вічне.» (6).

Одним словом, Путін пробує зруйнувати глобальну систему міжнародних відносин. У великій геополітичній трійці йому немає місця. Він щонайбільше трактується як пристяжна конячка при китайській трійці коней країн-ревізіоністів (Китай, Росія, Іран – Мід). Тому він пробує вибудувати таку систему міжнародних відносин, в якій і його країні з її обмеженими ресурсами і примарними перспективами було б належне на його погляд місце. І байдуже, що він мислить категоріями печерних 1930-х років. Він весь світ хоче стягнути до рівня своєї системи цінностей. Однак чи це вдасться?

На разі йому частково вдається маніпулювати світом, його гедонізмом, консюмеризмом, постмодернізмом та постісторизмом, його небажанням приймати важкі, проте необхідні рішення. Як от – таки дати відповідь на запитання, – а чи готові громадяни Німеччини чи США відстоювати естонське місто Нарва, де росіян (соотечесвенников, которых надо защищать – в том числе и силой оружия) – 80,9%, а естонців – 2,6%? Чи латвійську Ригу, де росіян 43,9 %, а латишів – 41,0 %. Вже не рахуючи «русскоязычных соотечественников». А останнакування хто є тим «соотечесвенни-

ком», якого слід, в тому числі і насильно, захищати – це не тільки «русскаяязычные», а і всі, хто народився, чи предки кого народилися в ССРСР. Невдовзі, напевно, поширять поняття «соотечественников» і на тих, предки кого були в Російській імперії. Тому на місці поляків не варто розслаблятися.

Зрештою – жарти жартами – а реваншизм, як тільки відчує чийось слабкість, завжди знайде привід для експансії. І слабкістю тут може бути відсутність перспективного і тверезого бачення у еліт, продажність тих самих еліт, їх безпомічність чи розбещеність. Так само і розбещеність мас, їх бездумний егоїзм.

То що потрібно зробити, щоб цьому протистояти?

Ось як на це відповідає розчарований у Путіні його колишній радник: «Як слід відповідати на ведення неконвенціональної війни? Настав час для створення і розробку стратегії протидії. Без наявності такої стратегії важко досягти результату.

По-перше, необхідно зрозуміти те, що йде війна.

Це не жарт, не випадковість, не помилка, не кошмарний сон. Саме по собі це нікуди не піде і не розсіється. Це війна. І, як на будь-якій війні, в ній можна програти або виграти. Чому ви віддаєте перевагу, залежить від вас.

По-друге, необхідно зрозуміти природу проблеми, що є перед нами, якою є агресивний путінський режим.

Цей режим агресивний і всередині країни – щодо власного народу, і щодо інших країн. На жаль, цей режим завдяки перемогам в Україні, останнім часом помітно зміцнився і, завдяки цьому, забезпечив собі серйозну підтримку значної частини російського насе-

лення. Таким чином, тепер ми маємо справу не тільки з правлячим режимом, але й зі значною частиною російського суспільства, що схиляється до реваншизму і ревізії сформованого світопорядку. Це необхідно розуміти.

По-третє, потрібно усвідомити необхідність підготовки середньо- і довгострокової стратегії, подібних до «Чотирнадцяти пунктів» Вільсона під час Першої світової війни, Атлантичної Хартії під час Другої світової війни, Фултонівської промови Вінстона Черчілля (*Winston Leonard Spencer-Churchill, 1874-1965*) і Доктрини Трумена (*Harry S. Truman, 1884-1972*) під час Холодної війни.

Це необхідно для того, щоб бачити довгострокові цілі і знати головні інструменти, необхідні для їх досягнення.

По-четверте, треба усвідомити вже зроблені помилки.»

На жаль постісторія ще не прийшла у нашу центрально-східну Європу. Навпаки – на наших очах постає нова світова проблема, з якою ми всі будемо мати справу. І не обійдеться однією Україною. Вже зараз у конфлікт так чи інакше втягуються й інші країни регіону – не лише США, які нарешті зрозуміли, що путінський реваншизм – це не жарти. Не буду говорити про Польщу та Литву, які давно і традиційно беруть участь в українських справах. Але навіть Болгарія (з огляду на відмову будувати на своїй території газопровід «Південний потік»), Австрія (з огляду на дозвіл його будувати), Словаччина та Угорщина (які відважилися на реверс газу з Європи), Румунія (яка бачиться як головний фланговий гравець НАТО на Чорному морі і

противага Чорноморському флоту Росії), Туреччина (з огляду на репресії проти кримських татар та дисбаланс сил на Чорному морі), Швеція (яка втратила довіру до Росії), Норвегія (яка конкурує з Росією у справі видобутку вуглеводнів у Льодовитому океані), Фінляндія (яка розбудовує Північний Оборонний Союз NORDEFSCO, до якого належать Швеція та Фінляндія, які не є членами НАТО) і т.д.

Одним словом – світ зарухався. І ми, на нещастя, опинилися в центрі подій. Як свого часу Сербія того нещасливого 1914 року і Польща 1939-го.

1. *Walter Russel Mead, The Return of Geopolitics. The Revenge of the Revisionist Powers, <http://www.foreignaffairs.com/>*

2. *Андрей Илларионов, Четвертая мировая война, Выступление на заседании Комитета по экономике и безопасности Парламентской ассамблеи НАТО. Вильнюс, 31 мая 2014 года, <http://aillarionov.livejournal.com/696982.html>*

3. *Edward Lucas, Przebudzenie upiora, Gazeta Wyborcza, 31.05.2014, http://wyborcza.pl/magazyn/1,137948,16066725,Przebudzenie_upiora.html*

4. *Adam Daniel Rotfeld: Rosja przygotowywała się do konfliktu co najmniej od siedmiu lat, <http://wyborcza.pl>*

5. *Глеб Павловский, Система РФ в войне 2014 года. De Principatu Debili, Москва: «Европа», 2014*

6. *Богдан Яременко, Геополітична пастка для Росії, <http://lenta.newspaper.net/>*

7. *Francis Fukuyama, The End of History and the Last Man, 1992 г.*

1 липня 2014

ТРИ ЗАВДАННЯ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Агресія Російської Федерації проти України розвинулася настільки, що вже тільки дуже обережні дипломати та політики все ще пробують обманути себе, не називаючи її повноформатною війною. Тим самим вони колаборують з режимом Путіна, який відстоює саме таку тезу – мовляв Росія нічого до внутрішнього конфлікту в Україні не має.

Але що змусило Путіна піти на такий ризикований крок?

- є причини міжнародного характеру;
- є причини внутрішньоросійського характеру;
- є причини, що мають відношення до розвитку подій в Україні.

Звичайно, вони пов'язані між собою. Однак для кращого усвідомлення політичних та економічних процесів, що відбуваються на різних рівнях, я б пропонував згрупувати ці причини саме за такими трьома ознаками.

ПРИЧИНИ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ:

У світі сформувалися три головні центри глобального геополітичного впливу.

Це США з їхньою інституціональною та геополітичною периферією.

Це Європейський Союз з його інституціональною та геополітичною периферією. А це і ОБСЕ, і Рада Європи, і Європейський банк реконструкції та розвитку і т.д. Причому Україна входить в його інституціональну та геополітичну периферію і навіть після чергового Майдану зробила заявку на ще глибшу інтеграцію з цими периферіями ЕС.

І це Китай з його інституціональною та геополітичною периферією. Причому на наших очах Російська Федерація все глибше заходить у інституціональну та геополітичну периферію Китаю. Це і співпраця у рамках ШОС, це і потужні інфраструктурні проекти з експорту нафти та газу з Сибіру до Китаю.

Але є ряд країн, які мають геополітичні амбіції, однак не мають ресурсів для їх реалізації. Це держава-ревізійністи, які хочуть або ввійти у цей домінуючий тріумвірат, або його зламати.

До цих держав-ревізійністів відносяться, як не парадоксально, той самий Китай, який зараз у процесі відвойовування свого провідного місця у цьому тріумвіраті. Тому позиція Китаю двозначна. Це Росія, яка хоче повернути контроль над усім постсовєтським простором, включно з країнами колишнього соціалістичного табору. І це Іран, який претендує на провідну роль в ісламському світі.

У випадку Російської Федерації можна сміливо говорити, що це не лише держава-ревізійніст, але й держава-реваншист, яка хоче повернути собі домінуючу позицію колишнього СРСР – тобто повернутися в минуле.

В економічному сенсі на світовій арені спостерігаються два суперечливі у своїй суті процеси.

З одного боку ми бачимо зусилля США сформувати євроатлантичну зону вільної торгівлі. Основними складовими такої зони мають стати: зона вільної торгівлі НАФТА (США, Канада, Мексика) та зона вільної торгівлі ЕС.

Цей проект посилює позиції США та ЕС у їх конкуренції з Китаєм, який поступово перебирає на себе більшу частину реальної, не спекулятивної, економіки.

Разом з тим проект євроатлантична зона вільної торгівлі, в який, як причіпний вагон, входить Україна, є смертельним для геополітичних прожектів Путіна, який хоче сформувати свій маленький за об'ємами, але не за територією, на яку поширюється, Євразійський митний союз.

Однак є й більш тривожні тенденції, які можуть протидіяти євроатлантичній зоні вільної торгівлі. Останнім часом можна побачити ознаки формування дивного порозуміння Китаю, Росії та, о диво, Німеччини. Що стосується китайсько-російського тандему, то тут все зрозуміло – Росія у безвиході. Однак Німеччина, непомітно і дуже глибоко зайшовши в російську економіку, не лише боїться розриву цих зв'язків. Очевидно німецький бізнес побачив велику перспективу у прямій співпраці з Китаєм. Тим більше, якщо Китай матиме напружені стосунки з США та їхньою периферією, що неодмінно відіб'ється на об'ємі та рівні економічних стосунків.

У контексті цих тенденцій майбутня констеляція світу не така вже й очевидна. Домінантний тріумвірат може бути зруйнований.

Тим більше, що ми ж бачимо, які титанічні зусилля докладає Путін на міжнародній арені, пробуючи шукати собі союзників від Куби до Бразилії.

Однак на сьогодні тріумфірат все ж актуальний і тому не рахуватися з ним неможливо.

Як бачимо Росія, вилетівши з «великої двійки» – ССРСР та США – ще у 1991 році, опинилася на задвірках. Домінантна «велика трійка» – США, ЕС та КНР – відвели їй другорядну роль.

Це аж ніяк не корелює з ядерним статусом Росії, яка живе спогадами про минуле.

Не менш істотною причиною для такого кроку режиму Путіна стало усвідомлення ним слабкої політичної волі і егоїзму політичних еліт ЕС та США. Йому довго вдавалося їх обманювати. Він провів масовану кампанію по підкупі різних елітних груп на Заході – від керівників держав, як от Герхарда Шрьодера (Gerhard Fritz Kurt Schröder, 1944), до провідних аналітиків, інтелектуалів, поп-зірок і т.д.

Куражу Путіну додавало і явне небажання та навіть нездатність Заходу обстоювати не те що свої засади – європейську ідею чи ідею свободи – але навіть і свої інтереси. Захід почав відступати – як це було у випадку російсько-грузинської війни 2008 р., коли Грузію, по-суті, зрадили.

ПРИЧИНИ ВНУТРІШНЬОРОСІЙСЬКОГО ХАРАКТЕРУ:

Росія втратила свої домінуючі позиції у світі. І це призвело не лише до іміджевих втрат. Це призвело і до цивілізаційної деградації. А ця деградація має безліч сторін. Це і технічний та науковий регрес, це і інфраструктурний регрес, це і депопуляція, це і втрата ідеологічних мотивацій і т. д. В результаті Росія стала швидше об'єктом, а не суб'єктом міжнародної політи-

ки. І дійсно – з огляду на її слабкість, Росії накидують правила гри. Хоч ці правила можуть бути корисними для тих, кому їх накидають – як от дотримування принципу прав людини чи збереження світового status quo. На жаль чи на щастя, так було і так буде у світовій політиці – і слабкому гравцю цього не уникнути.

Путін, як російсько-советський реваншист зробив відчайдушну спробу зламати ці тенденції.

Однак клептократичний (злодійський) характер його режиму не міг цього дозволити – більша частина ресурсів країни – а це головні кошти від експорту газу та нафти – розкрадалися правлячим класом. Росія опинилася на межі банкрутства, яке було жорстко прив'язане до вартості нафти та газу на світовому ринку. А її опоненти мають можливість цю вартість різко понизити, хоча теж бояться це робити, щоб не призвести до непередбачуваних наслідків. Російська економіка почала стагнувати.

Все це призвело до різкого падіння рейтингу Путіна і необхідні були екстрені заходи, щоб зробити його режим знову популярним.

Такими екстремними заходами було визнано перехід до практичного відновлення російсько-советської зони впливу. Тим більше, що досвід анексії грузинських територій стимулював Путіна до подальших агресій.

Крім того Росії, з сировинним способом мислення її еліт, потрібні ресурси. І не про копаліни йдеться, а про людей. Скажена депопуляція загрожує їй втратою контролю над обезлюдненими територіями її Сходу. Російські еліти добре розуміють, що час грає не на їхню користь, а за спустошенням величезних регіонів спокійно спостерігає Великий Китай. Тому потрібні

ресурси. Росія вже вигребла більш-менш кваліфікований людський ресурс з Середньої Азії. Єдине, що залишилось, це північний Казахстан, Україна, Білорусь.

Економічні негаразди і тотальна зачистка відносно демократичної опозиції залишили на політичному полі Росії або путінських клептократів, або ж крайньоправих російських націоналістів. Тому цілком природно відбулася змичка клептократів і націоналістів. Так сформувалося ударне ядро сьогоденішнього путінського режиму. І довго без якихось дій ця гримуча суміш залишатися у стані спокою не могла. Тим більше, що режим тільки піднімав температуру у своїй колбі – вона мусіла викинути всю цю енергію постійного приниження, невдач і ненависті.

Ці крайні націоналістичні настрої були шалено розкручені офіційною путінською пропагандистською машиною. Але заквітли вони тому, що попали на дуже благодатний ґрунт російського суспільства, яке, як виявилось, теж прагнуло реваншу.

Жертвами стали Україна у 2004 р., Естонія у 2007р., потім Грузія у 2008 р. і тепер знову Україна 2013-2015 рр.

Очевидно, що Путін прийняв для себе таку програму дій – постійні війни по периферії Росії, перетворення периферії Росії на випалені, безнадійні території на кшталт Придністров'я, Абхазії, Північної Осетії.

Ця перманентна війна має основною метою не стільки реставрацію ССРСР, скільки збереження самого Путіна і його клептократичного режиму при владі безкінечно.

Тому Путіну потрібно було перейти межу будь-якої моралі чи навіть пристойності – спалити мости і

замкнутися у «суверенній» Росії. Звісно, що це шлях автаркії. Для Росії це кінець. Однак персонально для Путіна со товарищі – єдине можливе спасіння від долі Саддама Хусейна (*Саддам Хусейн Абд аль-Маджид ат-Тікріті, 1936-2006*) чи Муаммара Каддафі (*1942-2011*). Путін вирішив, що для нього пом'якшена доля династії Кім Ір Сена (김일성, 1912-1994), Кім Чен Іра (김정일, 1941-2011) та Кім Чен Ина (김정은, 1982) більше підходить.

ПРИЧИНИ ВНУТРІШНЬОУКРАЇНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ:

Україна у своєму внутрішньому розвитку за 23 роки незалежності не виконала кількох основних завдань.

Вона не провела того комплексу суспільних, економічних і політичних реформ, які були і є вкрай необхідними для того, щоб таке політичне утворення, як держава Україна, взагалі могло існувати.

Причиною того є захланність, недалекоглядність і боягузтво українських правлячих груп. Інколи, як у випадку президентства Януковича, можна вживати не термін «група», а термін «організоване злочинне угруповання».

Президенти Кравчук і Кучма були зайняті грабунком загальнонаціональної власності. Президент Ющенко проявив подиву гідне боягузтво і безвідповідальність. Янукович, окрім грабунку, просто готував країну до аншлюсу.

Тому Україна періодично вибухала. Бо соціальні процеси, попри все, ішли своїм порядком. З'являвся незалежний бізнес, середній клас, змінювалися активні генерації – а владні групи і далі застрягли на початку 1990-х.

ЗАВДАННЯ, ЯКІ МАЛА І МАЄ ВИКОНАТИ УКРАЇНА, ЩОБ ЗБЕРЕГТИСЯ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ

У СФЕРІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ:

Після двох десятиліть стагнації (Кравчук, Кучма, Ющенко) і активного вижирання державних інституцій зсередини (Янукович) ці державні інституції (представницькі та виконавчі органи, судова система, армія, спецслужби і т. д. до останньої поліклініки) стали дисфункційними. Вони не виконують функцій, які нібито мають виконувати: міліціонери – забезпечувати правопорядок, а лікарі – лікувати.

Тому ми маємо заново збудувати всі без винятку державні інституції. Не певний, що можна відбутися «реформуванням». Це вже не раз було. І нічого по-суті не дало.

Гарантувати свою інституційну безпеку ми можемо тільки через адаптацію досвіду розбудови європейських інституцій.

Коли Україна отримала змогу зробити перший крок у Вільнюсі і підписати угоду про асоціацію, яка передбачала і глибоку інституційну перебудову – Росія стала дибки.

Бо Україна не мала права стати хоча б відносно стійкою і функціонуючою країною. Україна мала стати «неспроможною державою» (англ. *failed state*) – державою, яка не здатна підтримувати своє існування як життєздатної політичної та економічної одиниці. Це також держава, яка стає некерованою й недостатньо легітимною в очах міжнародного співтовариства у зв'язку з розпадом державної влади.

У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:

Ми бачимо, як Україна все більше підпорядковувалася економічним інтересам Росії, як Росія примушувала Україну узалежнюватися від щораз дорожчого російського газу. Як Росія руками таких собі януковичів блокувала всі спроби оптимізації української економіки і її незалежнення від Росії.

В українській геополітичній ситуації забезпечити свою економічну безпеку від постійних зазіхань Росії Україна може тільки в рамках широкої інтеграції з ЕС. А у подальшому, можливо, навіть у рамках євроатлантичної зони вільної торгівлі від Гонолулу до Тбілісі.

Коли Україна мала змогу зробити перший крок у Вільності і підписати угоду про асоціацію – Росія стала дибки і заборонила Януковичу це робити.

Бо Україна не мала права стати хоча б відносно можливою, а, отже, стабільнішою країною.

У СФЕРІ ПОЛІТИЧНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ:

Йдеться головно про військову безпеку. Хоча не тільки. Сьогодні безпека трактується дуже широко.

За два десятиріччя Україна так і не спромоглася убезпечитися від зазіхань на її суверенітет у найширшому сенсі слова. Бо не про одну територію йдеться. Ламання права наших громадян за кордоном теж базується на її праві як суверена.

Якщо Кравчук, Кучма та Ющенко займалися питаннями безпеки радше на периферії своїх інтересів, то Янукович почав активно руйнувати систему національної безпеки України – почавши від зміни концеп-

ції національної безпеки, військової доктрини, закінчуючи руйнуванням армії, спецслужб і підпорядкуванням їх російській агентурі.

Тому, коли почалася російська агресія у Криму, знищені армія і спецслужби виявилися абсолютно неспроможними ні у технічному, ні у моральному сенсі слова їй протистояти.

Тільки, коли Путін продовжив інтервенцію на Донбасі – то ефективний спротив почали чинити радше добровольчі, ніж регулярні мілітарні чи парамілітарні підрозділи. Так почала відроджуватися українська армія.

Однак реально забезпечити свою безпеку як реального суверена Україна може лише у співпраці з НАТО, яке теж почало очунювати після років летаргічного сну. І тут є цілий ряд можливостей – від прямого членства у НАТО, яке гарантує спільну оборону території, до максимального розширення інструментів співпраці з НАТО, що більш реально.

Нещодавно прозвучала дуже симптоматична пропозиція США зробити Україну, Молдову та Грузію особливими партнерами НАТО. Це цікава пропозиція, хоча ще не конкретизована.

Однак вже очевидно, що у посиленні безпеки в регіоні перш за все зацікавлені Естонія, Латвія, Литва, Польща, Україна, Румунія, Велика Британія, Швеція, Норвегія та США. Можливо, це контури ще однієї безпекової структури. Бо ж ми бачимо, як Росія перетворила ОБСЄ у другу безсилу Лігу націй. Не менш очевидним є й опортунізм у питанні російсько-української війни і ряду дійсних членів НАТО.

Завдання забезпечення інституційної, економічної і військової безпеки стали головними завданнями, які поставило саме життя, і які жорстко поставив перед політичним класом України ЄвроМайдан 2014 року.

Завдання Путіна, який розв'язав війну з Україною, – це зірвати будь-які спроби забезпечити інституційну, економічну і військову безпеку України і якщо не підпорядкувати її собі остаточно, то перетворити на повністю «неспроможну державу». Його лозунг щодо України – чим гірше, тим краще. Тому він з допомогою своїх терористів буде максимально нищити всю інституційну, економічну і військову України. Що і робить.

І притомний політичний клас України, і Путін усвідомили серйозність постановки питання.

Політичному класу було майже нікуди подітися – він врешті-решт, попри все своє небажання чи некомпетентність, буде змушений виконати ці три завдання – бо інакше його змете не лише народ, але й об'єктивний хід подій.

Натомість Путін вирішив просто зруйнувати Україну як політичну конструкцію. Що й призвело до російської війни проти України 2014 року.

Отож, попри російську агресію, попри нехіль частини опортуністів як в країні, так і за кордоном мусимо, перебуваючи у стані війни, забезпечити інституційну, економічну і військову безпеку країни.

18 липня 2014

АНГЛОСАКСОНСЬКІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ТРЕНДИ І ВІЙНА В УКРАЇНІ: СВІТОВИЙ ОКЕАН CONTRA СВІТОВОГО ОСТРОВА

Сьогодні вже всім зрозуміло, що в Україні йде війна не тільки проти України – Україна стала одним з фронтів протистояння глобального масштабу.

Навряд чи це може нас потішити, бо це означає, що тільки розв'язка цього глобального протистояння, в яке ув'язалося набагато більше геополітичних гравців, ніж видається, вичерпає і конфлікт в Україні.

Для України – це агресія Росії і її особиста війна. Але для решти гравців – це, хоч і для нас це не неприємно, лише один з конфліктів і навіть гірше – інструментів вирішення своїх проблем чи навіть планів. Тому вони дивляться на Україну і нашу біду чисто інструментально. Тому й не доходять і не дійдуть до їхнього сумління ті жахи, що чиняться на Донбасі чи в Криму. Для всіх геополітичних гравців, які беруть участь у цій грі, війна на Донбасі лиш інструмент. І далеко не факт, що припинення війни, відновлення довоєнного status quo (повернення Криму, звільнення Донбасу) на даний момент є їхньою головною метою. Продовження війни, не дивлячись на жертви, так само може бути бажаним і навіть стимульованим.

«Сьогодні ніхто не готовий наполягати на військово-му характері вирішення конфлікту» – сказав президент Європейської Ради Дональд Туск (*Donald Franciszek*

Tusk, 1957). Тобто, якщо перевести на людську мову: ніхто не хоче вирішення конфлікту або інакше він вирішується після того, як Україну віддадуть на розтерзання і часткову чи повну, пряму чи приховану окупацію Росією. Хто ці «ніхто» – ЕС? США? Чи «хтось» у ЕС та США? З Росією все ясно – вона неприховано робить те, що інші пробують приховати.

У цьому тексті я риторично звертаюся до певних «ми» – «ми повинні це розуміти» – і тут теж є запитання (хоча я не знаю до яких «ми» пишу – Клімкіна? Турчинова? Яценюка? Порошенка? До них ці розумування не дійдуть – і тут багато запитань уже до них). Тим не менше, продовжу: так само, ми повинні хоча б у загальних рисах усвідомлювати, яка геополітична гра ведеться у світі взагалі і на наших теренах зокрема. Якщо не усвідомимо, то значна частина наших зусиль пропадатиме намарно.

Що таке світове протистояння і чому лише один з фронтів є в Україні для багатьох політичних діячів, від яких залежить доля України і кожного з нас, здається, досі не зрозуміло. Тому спробую коротко викласти загальновідомі речі. Коротко – бо читати першоджерела та старосвітських класиків геополітики на кшталт Гаусгофера (*Karl Haushofer, 1869-1946*), Маккіндера (*Halford John Mackinder, 1861-1947*) чи Спайкмена (*Nicholas John Spykman, 1893-1943*) у наших політиків немає ні навиків, ні часу.

Зрештою, ще рік тому можна було нехтувати цими геополітичними спекуляціями ледь не сторічної давності і навіть на інтелектуальному рівні бавитися у «кінець історії» за Френсісом Фукуямою, який, згрубша, полягав у тому, що завершилася епоха насильства.

Ця теза закладала пресупозицію, яка полягала в тому, що при цьому неминуче мала б змінитися і природа людини та людських спільнот – людина переставала бути хижаком і завойовником.

Звісно, це було гірш, ніж дурістю. Це було помилкою. І не тільки у крайньому випадку з таким політичним персонажем, як екскагебіст Владімір Путін. На жаль, тезу про хижацьку природу людських спільнот сьогодні підтверджує ціла нація – російський народ. Але питання людської природи чи природи людських спільнот не є предметом цієї розвідки.

Якщо зреферувати геополітичні побудови попередньо перелічених класиків і ще не одного сучасного геополітика, то вони зводяться до того, що великі світові спільноти – світові імперії і співрозмірні з ними національні держави:

- мають свої конкретні інтереси, що не обов'язково/взагалі не відповідають інтересам інших суб'єктів міжнародних відносин;
- відстоюють саме свої інтереси;
- географічне положення цих спільнот певним чином детермінує їхню поведінку;
- їхня конкуренція/протистояння має певну традицію та логіку;
- інші суб'єкти міжнародних відносин часто є інструментами для головних геополітичних гравців;
- головні геополітичні гравці змінюються і приймають/вилучають з себе цілі фрагменти світу.

Неначе й банальності – однак фундаментальні.

У цій розвідці я спробую зреферувати англосаксонський підхід до улаштування світу. Причиною цього є те, що у сьогоднішній війні з Росією англосаксонський

світ (США, Велика Британія, Канада, Австралія і т.д.) разом з іншими виступає нашим союзником. А союзника треба розуміти.

Основи геополітичних інтересів англосаксонського світу заклав британський імперський геополітик Гелфорд Джон Маккіндер. Коли ми ведемо мову про англосаксонський світ, то, звісно, сильно узагальнюємо. Всі ці країни є суверенами, мають свої інтереси і позиції. Тому всі застереження щодо такого узагальнення можна і слід прийняти. Однак є й політична традиція, політична культура і щось, що невидимо єднає ці країни – це чітко вловив Маккіндер.

Маккіндер обстоював інтереси тогочасної Британської імперії. І дивився на світ з огляду на інтереси Британської імперії. Тому й світ структурував, дивлячись з Лондона. Тоді Британська імперія простягалася від Нової Зеландії, Австралії та Індії до Канади. Центром імперії були, звичайно, малесенькі, як на таку імперію, Британські острови, а то й взагалі крихітна Англія. Але це були малесенькі острови у Світовому океані – і вони стали квінтесенцією цього Світового океану, його серцем.

Чому? Тому, що були в океані? Так. Але не тільки – сам світ люди моря бачили з моря, а не з суші. А тому все життя своє укладали з огляду на море, а не на сушу.

Що поєднало таку величезну імперію? Звісно, Світовий океан. Тому Британська імперія була Імперією Світового океану. Першою в історії такого розмаху Імперією Світового океану – всього Світового океану.

Не суша, не континент, а саме океани та моря – Світовий океан – стали базою та фундаментом Британської імперії.

Назва Імперія Світового океану видається занадто поетичною і в ній забагато великих букв – тим не менше, гадаю, що вона найбільш адекватно покаже нам розгортання цього Океану у інші виміри, а тому пропоную на ній зупинитися.

До появи Британської імперії людство знало тільки імперії, що мали в своїй основі сушу – цілий ряд великих китайських імперій з їхньою концепцією «серединної землі» – континенту у центрі світу – Піднебесної. Таким Китай залишається і досі. Спроби імператорів Чжу Ді (朱棣, 1360-1424) і Чжу Чжаньцзи (朱瞻基, 1399-1435) династії Мін під проводом мореплавця Чжен Хе (鄭和, 1371-1435) освоїти океан – від Японії до Мозамбіку, і тим самим перетворити Китайську імперію в Імперію Світового океану затухли.

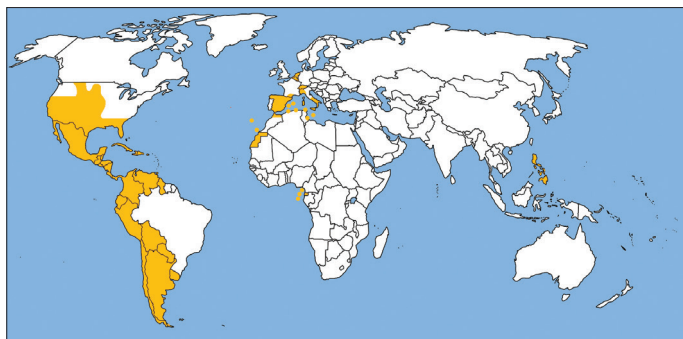

Китайська морська експансія XIV ст.

Не сягнули такого розмаху і претензії менших країн – Португалії, Нідерландів і, навіть, Франції.

Серйозний шанс свого часу мала Іспанія. Але, здається, їй завадило те, що вона є тільки півостровом, а не островом – у ній острівна, морська самоідентифікація виявилася, на жаль, периферійною. На це наклалися національні особливості – відсутність релігійної пасіонарності молодого на той час протестантства, яке квітло у Англії та її колоніях. Тому вона поступово втрачала свої позиції у Світовому океані.

Іспанська колоніальна імперія 1800 р.

Відтоді, як Англія розбила іспанську Велику ескадру, тобто з часів правління королеви Елізабет I (*Elizabeth I of England, 1533-1603*), Англія почала розвиватися як Імперія Світового океану. У 1583 р. острів Ньюфаундленд був проголошений англійським володінням — першою заморською колонією Англії, що поклало початок імперії. Перші 13 американських колоній і стали Першою Британською імперією. Приватна Ост-Індська компанія розбудовувала імперію на

всіх континентах – і врешті у XIX столітті стала Другою Британською імперією, яку ми знаємо.

Після того, як була підірвана сила Іспанії, Британській імперії почала загрозувати молода і динамічна Франція – Перша імперія (*Le Premier Empire, 1804–1815*) Наполеона I Бонапарта (*Napoléon Bonaparte, 1769-1821*). Але попри те, що перша імперія Наполеона охоплювала практично весь Європейський континент – ця імперія була імперією континентальною. По суті – це була перша більш-менш вдала (як наслідок – цивільний (1804), торговельний (1807) і кримінальний (1810) кодекси) спроба об'єднати у рамках імперії всю Європу. Суша, континент – Європейський континент – вперше в новітні часи відчув свою силу – силу суші.

Наполеону не вдалося здолати Російську імперію і скористатися з усієї сили Континенту – з усіх його ресурсів у протистоянні Океану.

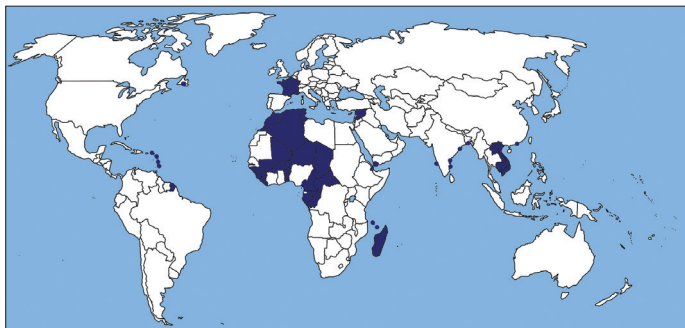
Завдяки континентальній блокаді британцям вдалося заблокувати цей геополітичний проект у рамках Європейського континенту. Всі порти об'єднаної Наполеоном Європи були блоковані британським флотом.

Не менш успішно британці ізолювали об'єднану Наполеоном Європу – Континент – і від більшої частини Світового острова (за Маккіндером) – Євразії – Російська імперія була втягнута у антинаполеонівську лігу. Це блокування Європи – Континенту – Імперією Світового океану повториться і під час Першої, і під час Другої світових війн.

Ба, більше – сам Наполеон відмовлявся від підтримки своїх колоній, скажімо, в Америці, що означало те, що він відмовився розбудовувати на платформі першої імперії Імперію Світового океану. Іронія долі

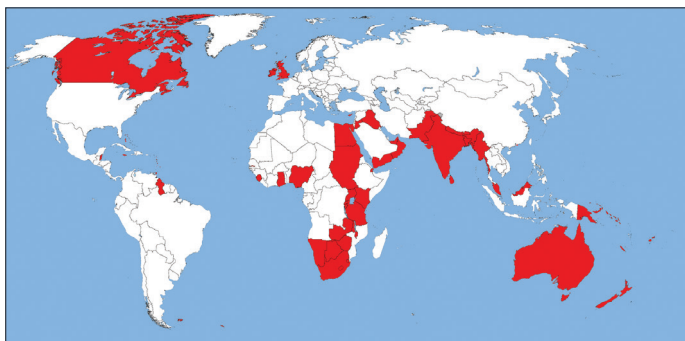

помстилася за таку недалекоглядність – Океан став його тюрмою і врешті поглинув як його, так і геополітичні плани Франції.

Французька колоніальна імперія 1914 р.

Апoteозом розвитку Британської імперії стали часи королеви Вікторії I (*Alexandrina Victoria, 1819-1901*) та імперського геополітика Маккіндера.

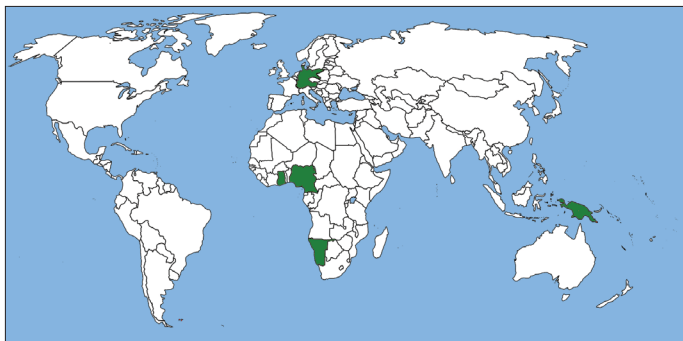
Британська колоніальна імперія 1914 р.

Острівне Королівство Англії та Ірландії перетворилося на Британську імперію – найбільшу в історії людства колоніальну імперію, що підпорядковувалася британській короні. На час найбільшого розквіту (1921 рік) населення Британської імперії становило 458 млн. осіб або чверть від всього населення світу.

Континент у вигляді першої імперії Наполеона програв. Але не перестав розвиватися і усвідомлювати та пробувати реалізовувати свої інтереси.

Наступною потугою, яка почала загрожувати тогочасній Імперії Світового океану – Британській імперії – стала об'єднана Отто фон Бісмарком (*Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen, 1815-1898*) Німецька імперія (*Deutsches Reich, 1871-1918*).

Німецька колоніальна імперія 1914 р.

Властиво доволі проблематично називати Німецьку імперію імперією. Тим більше порівнювати її з власне першою імперією Наполеона, яка дійсно на імперських засадах об'єднувала таку різноманітну Європу.

Німецька імперія творилася вже в епоху, коли поставали націоналізми. Німецька імперія вже не апелювала ні до ідеалів Великої Французької революції, традиції республіканізму чи по-наполеонівськи тлумаченого імперства. Вона апелювала до «німець кості» – мови, землі, крові, духа народу і т.д. Тому Німецька імперія мала природні рамки. Вона була скута етнічним розселенням німецькомовного населення Європи.

Для того, щоб вийти за ці межі їй була потрібна війна у Європі. Саме тому нею були спровоковані Перша та Друга світові війни.

Чи були вони неминучими? Звичайно. Це була чергова спроба Континенту об'єднатися. Однак з самого початку це об'єднання Європейського континенту (чи ширше – Світового острова) відбувалося на приречених на поразку основах. Німецький націоналізм не міг стати основою об'єднання Європи. Особливо у перверсивних нацистських формах.

Але ніщо не вічне. 14 серпня 1941 року на борту англійського лінкора «Принц Уельський» в бухті Арджентії (Ньюфаундленд) президентом США Рузвельтом (*Franklin Delano Roosevelt, 1882-1945*) і прем'єр-міністром Вінстоном Черчілем (*Winston Leonard Spencer-Churchill, 1874-1965*) була підписана Атлантична хартія, що визначала принципи побудови післявоєнного світу. Американська сторона обумовлювала свою допомогу Британії розпуском її колоніальної імперії. Міжнародні банкіри, які від початку ХХ століття перебралися з Британії в США, прагнули доступу до ресурсів і ринків, без посередництва адміністративних важелів британських колоніальних урядів. Черчіль пручався, але змушений був погодитися

на компромісне формулювання, що колонії звільняються «за вільно висловленим бажанням зацікавлених народів». Британській імперії був підписаний вирок. Вона стала Об'єднаним Королівством (*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*).

Та спроби об'єднати ресурси і потугу Світового острова не припинялися.

Принагідно тут можна згадати і реалізований Йосифом Сталіним (*Йосиф Джугашвілі, 1879-1953*) проект об'єднання Європи (принаймні часткової) під протекторатом ССРСР. Хоча і цей проект базувався, як і нацистський на неефективному комуністичному фундаменті, тому теж був приречений на поразку. Що і сталося з розпадом комуністичного табору та самого ССРСР.

Останньою і, здається, доволі успішною спробою об'єднати Європу став проект створення Європейського союзу.

Сучасне об'єднання Європи відбувається за інших обставин і на іншому фундаменті.

По-перше, у Світовому океані відбулися значні зміни. Формально за результатами Другої світової війни Британська імперія зникла. Однак не могли зникнути інтереси «народів моря». А, отже, не могла зникнути й Імперія Світового океану. 14 серпня 1941 року Імперією Світового океану вже формально стали США.

США перейняли, продовжили і розвинули традиції Імперії Світового океану. На сьогодні, попри велике значення Світового океану як об'єднавчого фактора, розуміння простору, океану, було переосмислене. Якщо колись це були саме моря та океани – Світовий океан у прямому сенсі слова сполучав Австралію, Ве-

лику Британію та Канаду, то тепер їх єднає багато інших океанів:

- інформаційний;
- ментальний;
- мовний;
- ринковий.

На наших очах англійська мова стала мовою світу, на наших очах по всьому світу ширяться різного розу стандарти та формати, світ ментально стає ближчим, постав світовий ринок – колись він тримався на дорогах та океанах, а тепер на Інтернеті та SWIFTi (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications, Товариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій*) – без них ми вже не можемо вести жодного більш менш серйозного підприємництва. Світові океани тепер зовсім інші.

Сьогодні США єднають острови у Світовому океані, які ми називаємо континентами, по-іншому.

Світовий океан вихлюпнувся у космос – сьогодні ми банально поєднані не лише інформаційними каналами, але й системами GPS без яких скоро взагалі не зможемо обходитися.

А що ж Континент, Світовий острів? Він, звісно залишився. Але він вже функціонує в інших контекстах – він не може ігнорувати того, що змінився сам Світовий океан.

Хоча у старому сенсі слова світовий острів складається з трьох головних складових:

- Європейського союзу;
- Російської Федерації;
- Китайської Народної Республіки.

Вони є хребтом Світового острова у традиційно-

му значенні. Але у новітньому сенсі і ЕС, і РФ, і КНР втягнуті/зв'язані цілою системою зв'язків через новітні об'єднуючі простори з сучасним Світовим океаном. Так само втягується у цей простір і решта світу.

Світовий океан трансформувався, тому і старий традиційний світовий острів змушений, хоче він того чи ні, інтегруватися у Новітню Імперію Світових океанів. І цією Новітньою Імперією Світових океанів вже теж не є тільки США – вона починає охоплювати весь світ. Вона є синтетичним тілом з складною організацією, яка постає не з огляду на чийсь волю – вона давно вже є об'єктивним світовим процесом. Дехто називає його глобалізацією. Однак не всі розуміють, наскільки глибоко ці зміни міняють конструкцію світу. На даний момент найбільше проблем є з застарілим мисленням режиму, що панує у Росії. Російська Федерація, хоче чи не хоче, неминуче інтегрується у Новітніх Світових океанах. Однак ретроградний режим Володимира Путіна пробує мислити по-старому, повернути світ до старої геополітичної констеляції часів Маккіндера – він пробує ігнорувати новітні виміри Світового океану.

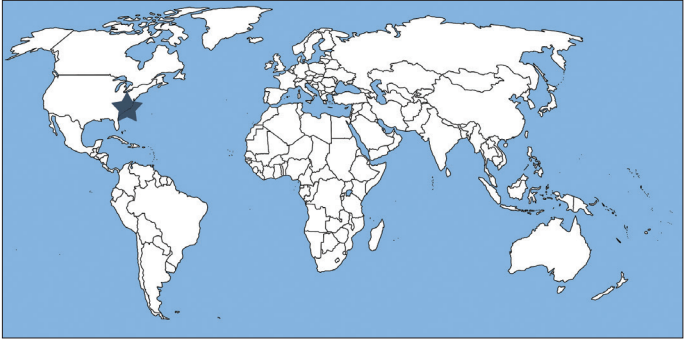
Причин для цього багато – це і особиста неосвіченість російської провідної верстви і особиста неосвіченість Путіна. Але результатом цього всього є те, що Путін по-старосвітськи пробує зібрати нову континентальну коаліцію проти Новітньої Імперії Світових океанів. А тому апелює до Китаю, апелює до частини Європи, пробує розколоти ЕС. Разом з тим шукають союзників і клієнтів/агентів серед європейських правих радикалів, які застрягли у націоналістичному минулому, європейських ліваків, які втратили зв'язок з реальністю, частини європейських корупціонерів і т.д. На

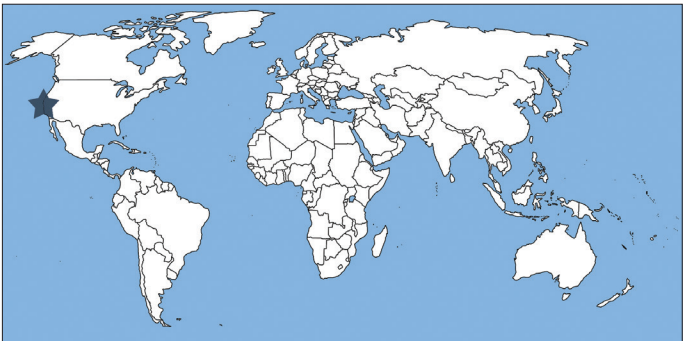
перспективу Новітня Імперія Світових океанів, звісно, інтегрує в себе партикулярні острови і їхні друзки – як от Північну Корею. І ще раз підкреслю, що США, на разі, є центром цього інтеграційного процесу, однак цей процес, який ми поетично називаємо Новітньою Імперією Світових океанів до них не зводиться – це загальносвітовий процес. Ми не знаємо навіть того, чи центром Новітньої Імперії Світових океанів буде англосаксонський світ. Можливо, Китай – чому ні? Вже сьогодні цивілізаційний, і, відповідно, інтеграційний центр глобалізованого світу змістився з англосаксонської північної Атлантики (XX сторіччя) у басейн Тихого океану – збулося передбачення Генрі Кіссінжера сорокарічної давності. Тож Шанхай на перспективу може спокійно конкурувати з Нью-Йорком. А на загал зміщення цього інтеграційного центру виглядало так:

*Північна Атлантика, Британська імперія
як інтеграційний центр світу, 1900 р.*

*Північна Атлантика, США, Нова Англія
як інтеграційний центр світу, 1945 р.*

*Тихий океан, США+, переміщення інтеграційного
центру світу на західне узбережжя США, 2010 р.*

Ймовірне переміщення інтеграційного центру світу у акваторію Тихого океану між США та КНР, 2050 р.

Однак, на те, щоб центр Новітньої Імперії Світових океанів змістився так, як передбачає Генрі Кіссінджер, ще потрібен час. А на разі ми маємо справу з рецидивом Путіна – рецидивом архаїчного, як на сьогоднішні реалії, підходу до облаштування світу.

Цей рецидив є спробою повернення до сформованої у Ялті 1945 року конструкції світу, яка була балансом Світового океану і Суші, США+ і СССР+.

І цього разу Україна опинилася між Новітньою Імперією Світових океанів і ретроградним режимом Путіна. А тому ми повинні розуміти і цілі, і можливості обох сторін протистояння. По-суті – розібратися з диспозицією сил.

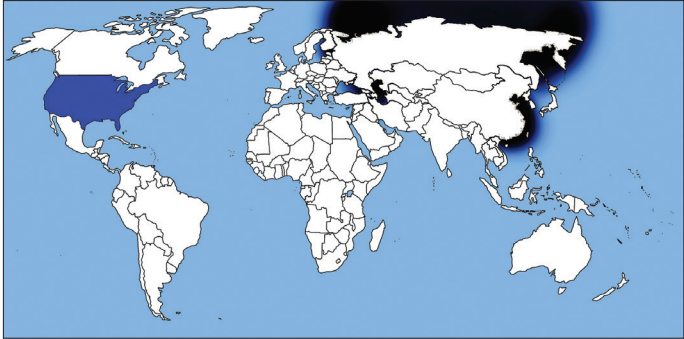
А це диспозиція в:

- в морі;
- на суші
- в повітрі;
- у інформаційному просторі;

- у світовій економіці;
- у культурно-ментальному просторі.

Оскільки ми вели мову про первинний комунікативний простір – Світовий океан, то сьогоднішні основні геополітичні гравці диспонують такими геополітичним простором (світлішим кольором показано акваторії світового океану, які контролюються тим чи іншим геополітичним гравцем, чорним кольором показані акваторії, які для них є проблемними чи контролюються супротивником):

Диспозиція США+

Як показують ці доволі приблизні схеми – сумніватися у тому, хто сьогодні контролює Світовий океан немає причин – це США і їх союзники – США+. Росія ще при СРСР була заблокована у Північному льодовитому океані, а Балтійське та Чорне моря були перетворені на внутрішні озера, які не мали і не мають жодного стратегічного значення. Єдиний перспективний вихід - в Тихий океан - саме до нового цивілізаційного центру.

Диспозиція РФ +

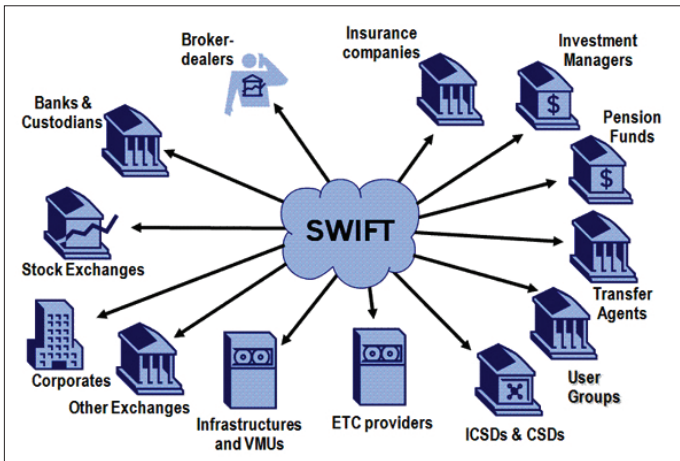

Диспозиція КНР+

Диспозиція SWIFTа виглядає так – його співзасновниками є 240 банків з 15 країн. SWIFT — кооперативне товариство, створене за бельгійським законодавством і належить його членам — більше 10 тис. учасників з 210 країн (на жовтень 2014). Головний офіс знаходиться у Брюсселі. В день через SWIFT прохо-

дить більше мільйона транзакцій на 6 трлн доларів – у тому числі і всі російські чи китайські проплати. Платіжна система SWIFT на сьогоднішні є найбільш широко використовуваною платіжною міжбанківською системою в світовому співтоваристві і в перспективі очікується подальше зміцнення її позицій, оскільки в майбутньому прогнозується неухильне зростання кількості міжбанківських повідомлень. Тому у цьому просторі фінансових операцій домінує такий оператор Світових океанів, як SWIFT. І сучасна війна відбувається за- і в- цьому океані SWIFTа.

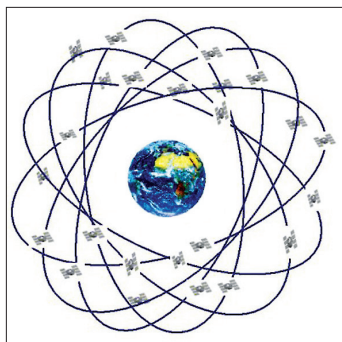

Платіжна система SWIFT

Для прикладу – ще один просторовий вимір – простір глобального позиціонування GPS, який вже є критичним для високотехнологічного забезпечення функціонування сучасних спільнот. Основою системи є 24

супутники NAVSTAR (Navigation Satellite Time and Ranging). Вже сьогодні важко знайти галузь економіки, яка не працює в просторі, описаному GPS. І сучасна війна йде за- і в- цьому океані GPS.

Система глобального позиціонування GPS

Це тільки кілька прикладів новітніх океанів, де точиться сучасна війна.

Інструментів і просторів, які вони породжують, набагато більше. Ось хоча б деякі з них: Hollywood, Internet, Facebook, Scype, Fashion, McDonald і т.д. – ось чому ми сьогодні маємо вести мову не про Світовий океан і підводні човни у ньому, а про Світові океани – світ розширився у інші виміри. І, відповідно, поширила свої впливи в- і через- них Новітня Імперія Світових океанів.

Якщо відійти від футурологічних візій до більш заземлених реалій заявленої теми – англосаксонських геополітичних трендів, то *глобалістичний тренд Сві-*

тових океанів є тільки одним з них. Новітня Імперія Світових океанів є тільки однією великою геополітичною ідеєю, якою були і є опановані спадкоємці Британської імперії – тепер це США+.

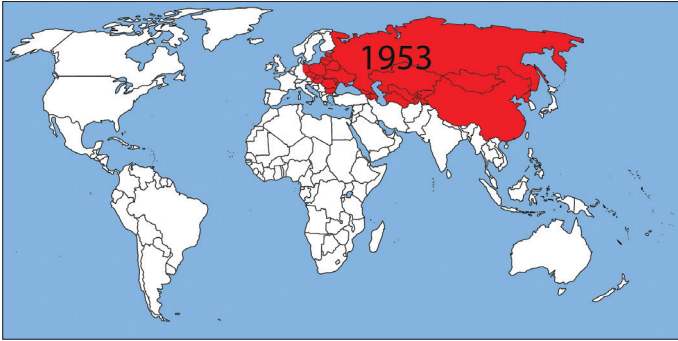
На Британських островах, які так чи інакше були ізольованими від континенту, процвітала і друга геополітична ідея, яка полягала в *ізоляціоналізмі*.

На Британських островах цей ізоляціоналізм має природну і глибоко в минуле закорінену традицію.

Цю ізоляціоністську ідею британські колоністи привезли з собою і у США. Врешті, колонії Нової Англії розпочали свою незалежну політичну історію з відокремлення від Великої Британії. Значна частина історії США була історією ізоляціонізму. У світову історію як світовий гравець США ввійшли тільки під час першої та Другої світових війн. За їхніми результатами США стали не лише гравцем світового рівня, а й світовим лідером – лідером все складнішого інтеграційного процесу, який ми називаємо Імперією Світового океану.

У той самий час було розбито і сподівання Німеччини (тоді нацистського Третього Райху) стати Континентальною Імперією.

Наомість після Другої світової війни цей план був реалізований, чи майже реалізований ССРСР. ССРСР не лише окупував пів-Європи та чверть Німеччини, але й на якийсь час зблизився з КНР – і таким чином комуністичний континентальний проект охопив ледь не весь Світовий острів. Більше того - це була ідеологічно інтегрована одиниця - всюди на цьому просторі панувала офіційна ідеологія - різні різновиди комуністичних вчень:

СССР та комуністичний табір 1953 р.

І тоді протистояння між Світовим океаном та Світовим островом набрало форми Холодної війни. Протистояння тривало аж до розвалу комуністичного табору у 1989 р. та СССР у 1991 р.

Економіка СССР не витримала конкуренції і Океан подолав Континент у формі СССР.

Тріумф Світового океану – а по-суті США та його союзників (США+) – тривав від 1991 до приблизно 2010 року, коли світ знову ускладнився і з'явилися нові політичні конструкції, які заявили свої претензії на лідерство (принаймні, регіональне). Одразу виникли три нові та нові/старі кандидати:

- ЕС;
- КНР;
- РФ.

Звісно, у них різні шанси стати реальним світовим лідером. Дехто бореться, щоб стати хоча б лідером регіональним, хтось не визначився до кінця, а хтось вибічує та накопичує сили.

ЕС «нейтралізований» тісними зв'язками з глобалізованою Новітньою Імперією Світових океанів – і з США, і з її глобальними структурами. Різні країни різною мірою пов'язані з Новітньою Імперією Світових океанів – Велика Британія, скажімо, значно більше, ніж Німеччина...

РФ є помираючою старосвітською імперією російських «самодержцев» (байдуже, хто втілює собою цю самодержавну владу – царі, генеральні секретарі чи президенти – природа одноосібної влади в Росії незмінна). У РФ замало технологічних можливостей та ідей, як розвиватися далі. Спроби Путіна відновити ССРСР є неефективною ретроспективою і нічим більшим. Хоча ця «ретроспектива» й дається взнаки її сусідам – Грузії, Україні, Балтії.

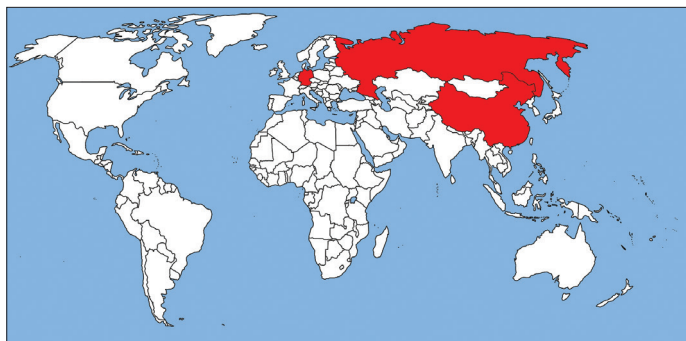
КНР, на разі, не заявляє формальних претензій на світове лідерство – тим більше у Світових океанах. КНР накопичує сили – і ресурсні, і технологічні та готується до стрибка. Але той якісний стрибок може бути років через тридцять. Або і ні.

Однак не обов'язково ці три гравці мають грати в геополітичні війни поодиночі.

Можливі і варіанти об'єднання цих трьох гравців у різних конфігураціях. А саме:

- ЕС (ФРН+ФР?) + РФ;
- КНР + РФ;
- ЕС (ФРН+ФР?) + РФ + КНР.

Як реагуватиме на такі новітні геополітичні констеляції Новітня Імперія Світових океанів – тим більше, що всі ці три гравці тісно з нею інтегровані? Чи не буде цей союз новою конфігурацією Світового острова, про який говорив Маккіндер?

Можливий стратегічний союз ФРН+РФ+КНР

Починаючи з розвалу ССРСР, перемагав то тренд глобалістичний (при президентстві Рональд Рейган (*Ronald Wilson Reagan, президент у 1981-1989 рр.*), Джорджа Буша (*George Herbert Walker Bush, президент у 1989-1993 рр.*), Джорджа Буша (*George Walker Bush, президент у 2001-2009 рр.*)), то тренд ізоляціоністський (Білл Клінтон (*William Jefferson «Bill» Clinton, президент у 1993-2001 рр.*), Барак Обама (*Barack Hussein Obama, президент у 2009-2017 рр.*)). Як бачимо – ці два тренди чітко накладаються на республіканську і демократичну резидентуру у США, хоча це не обов'язково.

Сьогодні завершується вкрай невдала для Новітньої Імперії Світових океанів епоха ізоляціоналізму.

Після епохи Обама очікується нова хвиля глобалізму. Однак, не дивлячись на очевидність краху ізоляціоністської політики Обама – причому і для республіканців, і для демократів – істотні зміни відбудуться не раніше президентських виборів 2017 р.

Для нас – невеликої за світовими мірками – країни, затиснутої між Островом і Континентом цей час буде непростим. Режим Путіна, якщо він вистоїть у протистоянні, яке сам затіяв, знає, що він не має багато часу для своїх регіональних маневрів – максимум до 2017 року. Тому він спробує максимально використати це безчасся з користю для себе.

- Режим Путіна буде максимально стимулювати ізоляціоналістські тренди у США;
- Режим Путіна буде старатися розколоти ЕС і спокушати частину з його членів трансконтинентальним проектом у будь-якій конфігурації з попередньо перерахованих – у кожному з них є місце для Росії;
- Режим Путіна буде всіма силами втягувати в цей трансконтинентальний проект КНР.

Інша справа, що путінська Росія є міноритарним гравцем. Якщо б не залишкова атомна зброя, то з ним би взагалі ніхто не рахувався.

Тому для України, яка є ще меншим політичним гравцем (якщо взагалі є при сьогоdnішньому розумінні його очільників світових геополітичних трендів) головними завданнями є:

- Нав'язувати якнайтісніші контакти та співпрацю з носіями глобалістичних трендів у США+;
- Нав'язувати якнайтісніші контакти та співпрацю з євроатлантистами у ЕС;
- Долання американського ізоляціоналізму не лише на часі – є приклади його подолання.

Обама не відважується чи не має сил зробити той крок, який свого часу зробив Франклін Делано Рузвельт. Тоді, коли Адольф Гітлер одна за одною окупував мало не всі держави тогочасної Європи, у США

процвітав такий самий ізоляціоналізм – американці після Першої світової війни не хотіли гинути «десь» у Європі, не розуміючи, що гинули вони там за США. І тільки трагедія Перл Гарбора (*Pearl Harbor, 1941*), коли японська ескадра знищила американський флот на Гаваях, спричинила злам. Хоча, здається, що Рузвельт давно очікував на такий суспільний злам – сам він був до нього готовий. І США вступили у Другу світову війну.

Обама, як видається, не готовий ревізувати своє утопічне бачення світу. І це слід брати до уваги. Він типовий американський ізоляціоналіст. Очевидно, він не відчуває, що має виконувати ще й якусь світову місію. Певним чином цю поставу можна назвати старим добрим американським провінціалізмом.

Та повернімося до глобалістичного американського тренду. Не завжди американський глобалізм мав таку назву. Після Другої світової війни він набрав форми *євроатлантизму* і створив цілу гаму своїх інструментів, які функціонують і досі, хоча, природно, перебувають у кризі. Найефективнішим з них є НАТО.

Тоді північна частина Атлантичного океану були внутрішнім морем для США та Західної Європи, яка об'єднувалася і піднімалася з руїни.

Із зміщенням внутрішнього моря у акваторію Тихого океану (у геополітичному сенсі) і в інші віртуальні океани (інформаційний, ментальний...), концепція *євроатлантизму* мала б розширитись чи переосмислитись. Тут можна поекспериментувати з мовою – атлантизм мав би стати *пацифізмом* (від Pacific Ocean) чи просто *глобалізмом*.

Тому перед американським суспільством постало конкретне запитання – чи хочуть вони далі продовжувати свій ізоляціоналістський, глибоко провінційний тренд? Звісно, можна продовжувати. Однак до чого це призведе?

Якщо США, які поки що є світовим інтегративним центром, не знайдуть відповіді на виклики Світових океанів, яких стає все більше, то інтеграційний центр просто ще раз зміститься – чи то до Шанхаю, чи до Гонконгу, чи де інде.

А тепер повторю пасаж, який був на початку статті: у цьому тексті я риторично звертаюся до певних «ми» – «ми повинні це розуміти» – і тут теж є запитання (хоча я не знаю до яких «ми» пишу – Клімкіна? Турчинова? Яценюка? Порошенка? До них ці розумування не дійдуть – і тут багато запитань уже до них). Тим не менше продовжу: ми повинні хоча б у загальних рисах усвідомлювати, яка геополітична гра ведеться у світі взагалі і на наших теренах зокрема. Якщо не усвідомимо, то значна частина наших зусиль пропадатиме намарно.

Цей текст я пишу не як академічну студію, а як ще одну спробу стимулювати закомплексований український провідний клас покінчити з ре-активною політикою – ми тільки реагуємо на дії великих геополітичних гравців. Реагуємо, бо до кінця не розуміємо їхніх цілей.

А тому не розуміють, що так званий «Нормандський формат» (ФРН, Франція, Україна РФ) – це формат демонтажу України.

Не розуміють, що навіть так званий «Женевський формат» (США, ЕС, Україна, РФ) при президентстві ізоляціоналіста Барака Обама – це формат демонтажу

України. Принаймні часткового демонтажу, який *de facto* вже відбувся.

Не розуміють, що реакція на таку безвихідну ситуацію може бути тільки асиметричною.

Якщо не можна опертися на сили ззовні (гарантів Будапештського меморандуму) – першим кроком має бути опора на українське суспільство. Але для цього його потрібно не розхолоджувати евфемізмами на кшталт АТО, а мобілізувати. Бо ми маємо війну. Причому війну на знищення України – ні більше, ні менше. Режим Путіна перетнув Рубікон. Він може тимчасово прикидатися. І готувати наступний кидок. Йому вже відступати нікуди.

На жаль, за рік президент і прем'єр-міністр не мобілізували суспільство.

Воно самообілізувалося. Однак цього не досить. Бо навіщо тоді держава з інституціями президентства, уряду та парламенту?

6 березня, Краків

ГЕОПОЛІТИЧНА ДИСПОЗИЦІЯ РОСІЇ ПУТІНА

Для того, щоб зрозуміти логіку (чи її відсутність) у діях президента Російської Федерації Владіміра Путіна потрібно щонайменше перебігтися в межах короткого тексту по тих геополітичних підходах, що були характерні для політичних формувань, які були прямими попередниками сьогодношньої Російської Федерації. Геополітика багатьох країн, не лише Росії, значною мірою є стереотипною, вона опирається і на стереотипізовану політичну культуру і на реальну геополітичну диспозицію, яку об'єкти геополітичної гри часто змінити не можуть, а, отже, не можуть змінити і загальної інтенції своїх політичних інтересів.

Не менш важливо на самому початку підкреслити те, що сьогодні, хто б що про це не говорив, у Російській Федерації дійсно логіку розгортання геополітичної гри формує практично одна людина – Владімір Путін. І він не є виключенням з правила – він просто продовжує одвічну традицію російських «самодержцев» – ханів, великих князів, царів, генеральних секретарів і президентів. «Самодержавіє» є неодмінною формою здійснення влади у цьому політичному утворенні – воно просто не знало інших форм. Виключенням можна вважати період Тимчасового уряду 1917 року, який радше, трактується як час смуту і відсутності влади. Повернення до норми – це повернення до «самодержавія». При цьому не варто ображатися

на неначе старосвітський термін «самодержавіє» – він дуже точно передає всю суть влади в Росії – саме тому я його й використовую.

Отже, геополітична диспозиція Росії. Географічно Росія є серцевиною Евразійського континенту – Світового острова. Вона і усвідомлює себе як Континент. Весь Континент. Але звідки в неї з'явилася ця самоідентифікація? Як пройшов процес ідентифікації периферійного Московського царства з Континентом від Тихого океану до Атлантики і від Льодовитого океану до Індійського? Можливо, не настільки «серединним», як Китай, який завжди вважав і вважає себе «серединною державою» – центром світу. Певним чином континентальне положення Росії змікшоване її постійним комплексом периферійності – що і у географічному, і у цивілізаційному сенсах теж правда.

1. ПЕРЕДІСТОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ РОСІЇ

Чи не всі сучасні державні утворення для своєї легітимізації конструюють національні міти. Часто вони кодифікуються як «національні історії».

В Росії є кілька таких мітів:

- створений у XVIII ст. міт Росії як спадкоємиці Русі IX-X ст., коли властиво російські території були не руськими, а угро-фінськими. Творцем цього міту є Ніколай Карамзін (1766-1826);
- створений у XX ст. в білій еміграції міт Росії як не Європи і не Азії, а Евразії. Одним з головних творців цього міту є евразієць Ніколай Трубецькой (1890-1938).
- створений у XX ст. міт Росії як спадкоєми-

ці Великого Степу – Імперії монголів та Золотої орди. Творцем цього міту є Лев Гумільов (*Лев Гумільов, 1912-1992*);

- сучасний міт Росії як нордичної континентальної країни Арктогеї. Творцем цього міту є неоевразієць Александр Дугін (*Александр Дугин, 1962*);
- паралельний до неоевразійського міту міт «русского міра», творцем якого стала Російська православна церква та її куратори з російських спецслужб. Можливо, цей міт можна приписати його патрону Патріарху РПЦ Кірілу (*Владимир Гундяєв, 1946*).

Все це, звісно, міти і дуже віддалено стосуються реального стану справ. Однак нас тут не цікавить історія як така. Нас цікавить, як ці мітологічні конструкції формували геополітичне мислення російських можновладців на протязі її довгої історії. А особливо нас цікавить, як ці штучні конструкції формують геополітичне мислення сучасних російських еліт, їх лідерів, а також, як вони формують менталітет сучасного населення Російської Федерації. Я не сумніваюся у цинізмі провідної верстви сучасної Росії. Звісно, вплив цих конструкцій не безпосередній. Однак їхні дії, мотивовані головно чимось іншим, часто прикриваються цими умоглядними конструкціями.

А з іншого боку, попри весь цинізм російських сучасних «самодержців», логіка їхніх дій лягає у прокрустове ложе цих взаємосуперечливих конструктив.

1.1. МІТИ СЛОВ'ЯНОФІЛЬСТВА, СВЯТОЇ РУСІ, ІСТИННОЇ ВІРИ 1830-1917 РР.

Міт Росії як спадкоємиці Русі IX-X ст. у XIX ст.

трансформувався в ідею слов'янофільства і Росії як центру всього слов'янства. Основоположником російського слов'янофільства став Алексей Хомяков (*Александр Хомяков, 1804-1860*). Головна ідея – Росія є особливою країною завдяки православ'ю. В основі філософії Хомякова лежав провіденціалізм. Історичний розвиток кожного народу зумовлювався певним абсолютом. Однак у своєму розвитку народ в силу тих чи інших причин може відхилитися від нього і не виконати покладеної на нього «місії». За що буде покараний неуспіхом чи загибеллю. Реалізацією місії Росії слов'янофіли бачили у так званій Святій Русі (Свята Русь), в якій не лише знайде своє втілення душа російського народу, але й православ'я набуде своєї істинної чистоти. На противагу Європі, протестантству, католицизму і т.д., звісно. Тому від Європи треба було ізольовуватися. Це зрозуміла захисна реакція всякого цивілізаційно відсталого суспільства. Однак цей прикритий православ'ям і святістю ізоляціонізм ввійшов у фундамент російського розуміння Континенту, як чогось инакшого і відрубного від решти світу. З часом він трансформувався і у панславізм, як форму романтичного націоналістичного руху – при цьому, звісно, Росію проголошували осереддям найчистішого і святого слов'янства. Цей рух мав і свої політичні програми для створення слов'янської федерації народів – часто з Росією як центром. Таким чином формувалася геополітична претензія на населену слов'янами центрально-східну та південну Європу.

Періодично ця претензія реалізовується через «визвольні походи», перемоги у війнах і т.д. Під час Другої Світової Війни після нападу Німеччини на ССРСР,

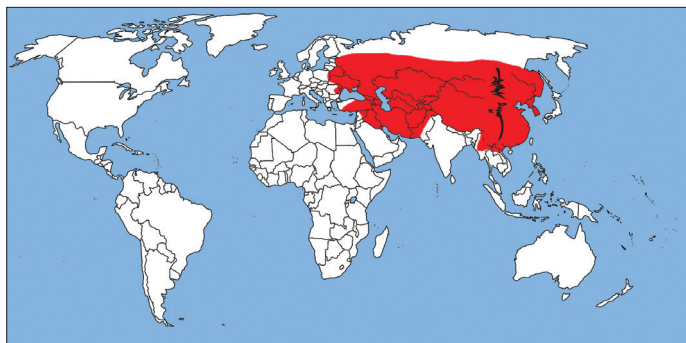

советське керівництво створило всеслов'янської комітет, який служив засобом советського впливу на слов'янські народи. Також комітет служив знаряддям для виправдання становлення советського впливу в Східній Європі. Комітет був розпущений в 1953 році через непотрібність, зважаючи на те, що советська зона впливу в Східній Європі остаточно утвердилася, була створена Організація Варшавського Договору.

1.2. МІТИ ІМПЕРСТВА, КОНТИНЕНТАЛІЗМ

Якщо вважати попередником Росії – принаймні в аспекті політичного позиціонування і самоусвідомлення – Золоту Орду від Китайського чи Японського моря до «останнього моря» – Адриатичного (і в нереалізованій перспективі до Атлантики), – що є історичною правдою, якщо говорити про державницьку традицію, – то Росія продовжує традицію «охоплення/завоювання» всієї досяжної суші, тобто Континенту.

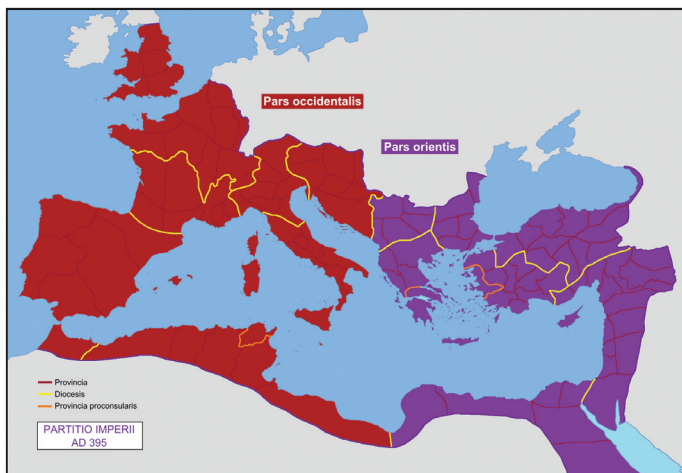

Максимальні завоювання монголів

Про це доволі писав Лев Гумільов (1912-1992). На його думку стосунки Московії та Орди, особливо з монголами, були радше симбіозом, ніж протистоянням, яке так драматизували далі історики. А симбіоз передбачає також перенесення політичних ідей, що і відбулося з Московією, яка після розпаду Золотої Орди почала позиціонувати себе на її місці як континентальне політичне утворення. Московія великих князів перейняла цю традицію, поза всяким сумнівом від Золотої Орди. Але не тільки.

Другим джерелом усвідомлення себе репрезентантом всього Євразійського континенту стала візантійська традиція, до якої Московію розпочав «прив'язувати» монах Фелюфей (*Фелюфей, 1465-1542*), а завершив вже імператор Петро I (*Петр I Алексеевич, 1672-1725*). Маючи геополітичні амбіції, імперія мала якось їх ідеологічно обґрунтувати. Саме цим займалися в давні часи різного роду фальсифікатори історії та творці штучних генеалогій.

Східна і Західна Римські імперії 395 р.

Так римська/візантійська традиція охоплення двох континентів (Європи та Азії, що візуалізовано у гербі Росії – орлі, який дивиться на два береги Босфору) була трансплантована на утле тіло Московського царства.

Герб династії Палеологів та герб Російської імперії

Старець псковського Спасо-Єлізарівського монастиря, відомий як автор концепції «Москва – Третій Рим», тези якої викладені в його листах дякові Міхаїлу Грігор'євічу Місюра-Мунехіну і великому князю Васілію III Івановічу. Він вперше розвиває знамениту теорію про Москву, як про третій Рим – оплот православної християнської віри. У нього «Ромеиское царство» ототожнюється з Московським князівством – про яке Фелофей пророкує: «<...>два убо Рима падоша, а третій стоит, а четвертому не быти». Схожа ідея була висунута істотно раніше митрополитом Зосімою в передмові до його праці «Изложение Пасхалии». Одним словом, вони заклали програму перетворення Московії на «Третій Рим», який, опираючись на православ'я, має опанувати два континенти – Європу та Азію, тобто Євразію. Формальним ґрунтом для висунення цієї доктрини було одруження другим шлюбом московського правителя – великого князя Івана III (*Иван III Васильевич, 1440-1505*) на племінниці останнього візантійського імператора Константина XI Драгаша (*Κωνσταντίνος ΙΑ' Δραγάσης Παλαιολόγος, 1405-1453*) – Софії Палеолог (*Ζωή Σοφία Παλαιολογίνα, 1455-1503*). Таким чином закладалася ще одна основа під релігійно-політичну доктринальну мітологему, яка мала підкріпити легітимність претензій Москви на «Візантійську спадщину». З часом мітологема трансформувалася у геополітичну концепцію.

Мітологічні мудрування монахів в життя почав втілювати Петро I. 22 жовтня (2 листопада) 1721 останній «царь всея Руси» стає першим «Императором Всероссийским». Петро I на прохання senatorів «приймає» титул «Отца Отечества, Императора Всероссийского,

Петра Великого». А разом з тим і імператорські (римські, візантійські) геополітичні амбіції. Звідси і спроби пробитися на Балтійське та Чорне моря, заволодіти Константинополем/Стамбулом, як виходом з московського захолюстя на простори всієї Євразії. За Петра I до Росії приєднали землі аж до Камчатки і вели розвідку шляхів через Хіву до Індії. Російські самодержці продовжували справу Великих ханів – проривалися через Іран до Персидської затоки.

Російська імперія XVIII-XIX ст. успішно реалізувала обидві континентальні ідеї – і монгольську, і римську – ширилася і у Азію, і в Європу. З одного боку вела успішну експансію у Центральній Азії аж до Ірану, на Кавказ, Далекий Схід (частина імперії Цинь, окупована лише у 1858-1860 рр.). А з іншого – проривалася в Європу, розшматувавши Річ Посполиту і приєднавши більшу частину Польщі («звільняючи слов'ян», звісно), на Балкани – знову «звільняючи слов'ян», – до Босфору.

1.3. МІТ ЄВРАЗІЙСТВА 1920-1940 РР.

Євразійство виникло серед російської емігрантської інтелігенції 20-х рр. як реакція на події 1917 року і було покликане витягти з них найбільш загальні історичні та геополітичні уроки. Найпомітнішою фігурою серед творців був філолог і культуролог князь Ніколай Трубецькой. Їх погляди зводилися до такого: Росія – це не Європа і не Азія, а самотня країна-континент Євразія з переважанням в ній не європейського, а «азійського» («туранського»), більш органічного

для неї первня. При цьому Європа, включаючи католичесне слов'янство, представлялася евразійцям аж ніяк не зразком, а небезпечним для російської культури фактором. Так, ідеї представницької демократії і соціалізму, які нібито протипоказані Евразії, на думку евразійців, були штучно занесені до Росії з європейського Заходу. Найважливішим моментом у доктрині евразійців було їхнє ставлення до ролі держави як інструменту примусу, особливо необхідного в умовах Евразії, де лібералізм і слабка влада, на їхню думку, є чужим для більшої частини народу. Евразійці вважали найбільш придатною для Росії формою державного устрою так звану ідеократію. Православну, звісно ж. Чи було це потрафлянням більшовикам чи ні – важко судити. Однак відрубність Росії-СРСР від цивілізованого (буржуазного, католицького, протестантського, демократичного, ліберального і т.д.) світу вони постулювали з самого початку.

1.4. МІТ СВІТОВОЇ ПРОЛІТАРСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1919-1939 РР.

З розвалом Російської імперії «Святу Русь» та православ'я, замінили СРСР і комуністична ідея. А місію поширення православ'я, як єдино вірної релігії, замінила ідея поширення світової революції. Два десятиліття після більшовицького перевороту 1917 року інструмент світової революції став головним у експансіоністських планах Кремля. Творцями і чорними геніями цієї ідеї стали Лев Троцький (*Лев Бронштейн, 1879-1940*) та Йосиф Сталін (*Йосиф Джугашвілі, 1878-1953*). Для оперативного управління процесом

було створено Комуністичний інтернаціонал (1919-1943) – міжнародну організацію комуністичних партій, яка керувалась Кремлем і була під повним контролем Іноземного Відділу НКВД.

Спочатку Комінтерн розцінював лідерство Советської Росії у світовому революційному русі як тимчасове і твердо вірив, що це лідерство скоро перейде до більш розвинених в промисловому сенсі країн Заходу, швидше за все до Німеччини. Але вже IV конгрес 1922 прийняв резолюцію про зобов'язання робітників у інших країнах всіма силами захищати Советський Союз – тобто Росію.

Однак захист СССР – це лише половина справи – Комінтерн під керівництвом НКВД плекав плани поширення революції – тобто впливу і домінування СССР на весь світ. Причому методи передбачалися, звісно, насильницькі.

Для захоплення і утримання влади, на думку теоретиків Комінтерну дуже важливим був територіальний фактор. Кілька разів представники Комінтерну робили коментарі про важливість територіального чинника для поширення пролетарської революції. Дуже часто наголошувалося на континентальному мисленні більшовиків, які використовували великі простори Росії у 1917-1921 роках для самозахисту. Повторюючи слова Леніна і Сталіна про значення територіального фактора у російській революції, комінтернівці сходилися на думці, що величезна протяжність російських територій стала важливою перевагою для революціонерів з погляду, наприклад, маневреності та малої ймовірності легкого переможного удару з боку контрреволюціонерів. Теоретики, що проаналізували поразку Угор-

ської та Баварської Советських Республік у 1919 році, частково пояснили цей провал порівняно невеликими розмірами країн. Тому територіальна експансія вкотре стала підвалиною советсько-російської геополітичної думки.

А, отже, територію єдиної комуністичної держави – советської Росії – слід було максимально розширювати – сіяти революційні бунти, «допомагати» пролетарям по цілому світу. У програмі Комінтерну від 1928 р., у розділі, названому «Значення ССРСР і його міжнародно-революційні обов'язки», заявляється зобов'язання Комуністичної партії Советського Союзу надавати підтримку всім експлуатованим, робочому руху в капіталістичних країнах, руху народів колоній проти імперіалізму і боротьбі проти національного гноблення в будь-якій формі. Звідси революції та інтервенції у Баварії (1919), Угорщині (1919), Внутрішній Монголії (1924), Туві (1926), Іспанії (1936-1939), Польщі (Західна Україна і Білорусь – 1939), Фінляндії (1939-1940), Естонії (1940), Латвії (1940), Литві (1940), Румунії (Північна Буковина, Молдова і Бессарабія – 1940) і т.д.

Комінтерн з 1928 до 1943 ніколи не висловлював припущення про те, що соціалістичний і несоціалістичний табори можуть «співіснувати» разом протягом тривалого часу. Тому у майбутньому світовому комуністичному суспільстві, як це сказано в програмі Комінтерну, передбачається, що ССРСР повинен зникнути як окрема політична одиниця. Він стане частиною всесвітнього Союзу Соціалістичних Республік – чи не Великої Росії?

1.5. МІТ НЕОЄВРАЗІЙСТВА 1991-2015 РР.

Сучасний міт Росії як нордичної континентальної країни Арктогеї створив неоевразієць Александр Дугін.

Його писання стали реакцією на розпад так званого Соціалістичного табору та ССРСР – головну геополітичну катастрофу ХХ століття, як потім повторив на Мюнхенській конференції з питань безпеки Владімір Путін.

Ось та сама думка, тільки написана Дугіним ще у 2002 р.: «З геополітичної точки зору, з кінця 80-х років почалася поступова деконструкція стратегічного потенціалу сухопутного полюса, євразійського стратегічного простору, зафіксованого в той час в рамках Варшавського договору. Якщо в ідеологічному сенсі Варшавський договір сприймався як союз країн з соціалістичною економікою і марксистською ідеологією, то в геополітичному ракурсі це був формат континентальної, сухопутної стратегічної конструкції, яка протистоїть атлантизму, який тоді ототожнювався з країнами капіталістичного типу. Зауважимо відразу, що ця ідеологічна модель повністю успадкована зі ще більш ранньої – дореволюційної розкладки сил у геополітиці, коли мова йшла не про протиборство ідеологічних таборів, але про зони впливу великих європейських держав. До ССРСР ту ж євразійську стратегічну функцію виконувала царська Росія. Советський союз ідеологічно різко порвав з минулим, з «царизмом», але геополітично, наче нічого й не було, успадкував ту ж саму стратегічну функцію. Закони геополітики виявилися фундаментальнішими за закони ідеології.» (Рос-

сийская Газета, Евразия будет сделана и делается уже, 4 червня 2002 р.)

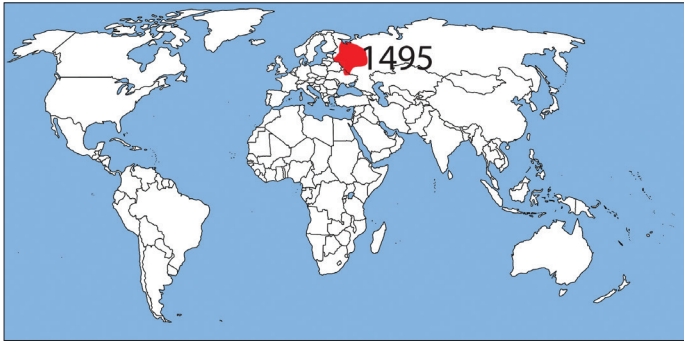
Повторюючи класиків геополітики Рудольфа Челлена (*Johan Rudolf Kjellén, 1864-1922*) та Гелфорда Джона Маккіндера (*Halford John Mackinder; 1861-1947*), Дугін чітко ідентифікує Московію, Російську імперію, ССРСР, РФ з усім Євразійським континентом. І геополітичну диспозицію сучасної Росії зводить до описаної ними боротьби Суші і Моря: «В основі геополітики лежить розподіл всіх держав і культур на два типи – сухопутні і морські. Це – перший закон геополітики. Геополітики помітили, що морські цивілізації, культури засновані на мореплаванні, найчастіше мають ринкову економічну систему та тяжіють до ліберально-демократичного устрою в політиці. Сухопутні держави, навпаки, віддають перевагу неринковій (плановій або частково плановій) економіці та обмеженій демократії, або взагалі ієрархічному устрою суспільства» (*«Философия Войны», Геополитика как судьба, Москва, 2004*).

На його думку протистояння Варшавського договору та НАТО було неминучим і витікає не стільки з ідеології чи навіть інтересів, скільки з культурно-цивілізаційного конфлікту. Крім того він бачить основу цього конфлікту у «політичній географії» – те, де ви є, визначає те, ким ви є. Він вважає, що відмова від комуністичної ідеології нічого не змінила у ментальному протистоянні «атлантистів» та «євразійців». Так само, як ніщо цього протистояння не відмінить. Це загання Росію у глухий кут постійного протистояння з рештою світу – бо, на разі, як показала практика останнього року, Росія у своєму євразійстві є самотньою.

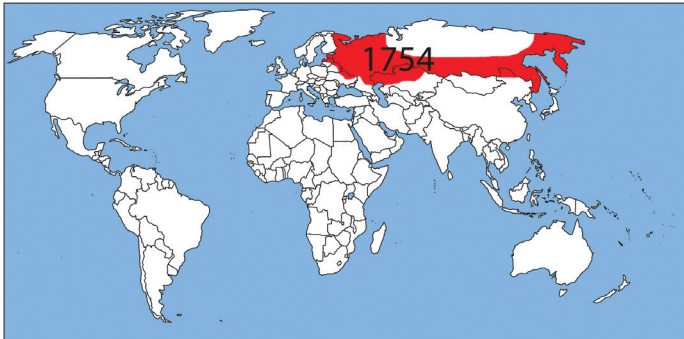

2. ТЕРИТОРІАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ РОСІЇ

Територіальна експансія Росії, хоч і не така стрімка, як у Монголів, проте впродовж століть покрила практично ту саму територію. А також неодноразово поглинала майже весь слов'янський світ. Так само вона контролювала в своїх інтересах і світ комунізму:

Московське царство 1495 р.

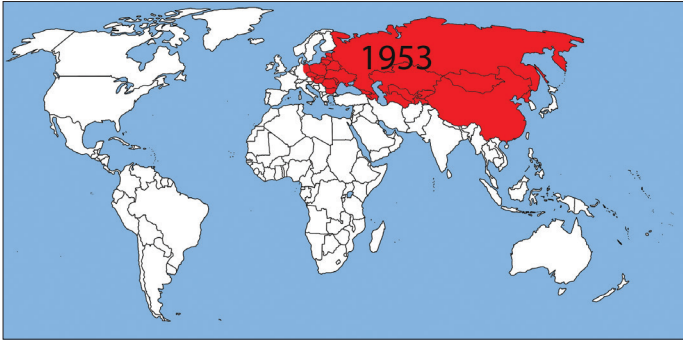
Російська імперія 1754 р.

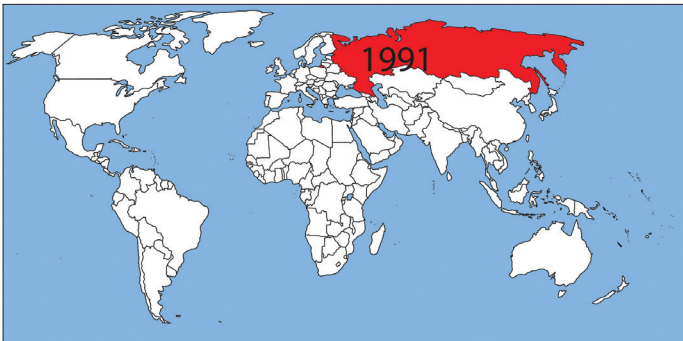
Російська імперія 1914 р.

*СССР і «світова революція»
під проводом Комінтерну, 1919-1943 рр.*

СССР та Соціалістичний табір 1953 р.

Російська Федерація 1991 р.

3. ІДЕЯ РОСІЇ – РОЗШИРЕННЯ БЕЗ КІНЦЯ

Експансія і розширення стали ідеєю Росії. Однак ця ідея призвела до дивного результату – імперія втратила відчуття меж – вона розширювалася і розширюва-

лася, а тому втратила свою конкретику – що ж, власне, є Росією? Територія між імперією Цинь на сході та Німецькою імперією на заході? Між Іраном і племенами самоїдів? Чи, може, далі? Практика покаже, що меж немає. Російська ідея – безкінечне розширення. До «исконно русских земель», якими оголошуються будь-які землі – хоч би й імперії Цинь.

Чи, може, стара Московія? Але Московія – це простір до Уралу. До Уралу й сягає легітимність Московського царства, власне минулого Росії. Вийшовши за Урал Московія відрізала свої зв'язки з Московією. За Уралом постала інша Росія. Можливо, там її майбутнє. При цьому Урал не обов'язково трактувати як Уральські гори. Хоча, як гори також.

І навіть не зрозуміло – що ж розширюється – якась московськість, російськість, православ'я, слов'янство, комунізм, «скрепи» (хоч ніхто не знає, що це таке)? Що приноситься на ці землі, крім домінації, які сенси? Дугін, звісно, пояснює, описуючи свою мітичну Арктогею – арктичну ідеальну землю.

Відсутність меж – «пределов» – перетворює і Сибір, і Далекий Схід у напів-Росію чи недо-Росію. Ще більшою недо-Росією в очах росіян є й території за розмитими межами – так зване «близьке зарубіжжя». В тім числі і Україна.

Чіткі межі творять чітку ідентичність. Розмиті межі не творять однозначної ідентичності.

У філософському сенсі Росія кинула виклик простору – і програла. Безмежність російських просторів і відсутність їхніх меж (а тим більше – кордонів) розмиває саме поняття Росії до Евразії і далі у філософському сенсі – до мітичної Арктогеї. У цьому сенсі ідея

безкінечного і перманентного розширення просто безсенса. Вона позбавляє народ ідентичності і власного місця, робить народ бездомним. Хоча, може у цьому і суть філософії номадів-кочівників. А опричники Путіна – справді кочівники, для яких власне Росія у всіх сенсах – порожнє місце. Вони кочують з Чукотки до Великої Британії (Роман Абрамович).

І тим не менше Росія бачить себе у цьому безкінечному і безсеновому «прирастанню Сибирью» (за Михаїлом Ломоносовим). Сьогодні Росія «прірастает» Кримом та Донбасом.

Однак одна справа філологічні чи філософські вправи, а інша – реальна політика, яка якимось невидимим чином з цими неначе невинними вправами пов'язана. Так як і долі людей, що гинули і гинуть в реальних геополітичних конфліктах.

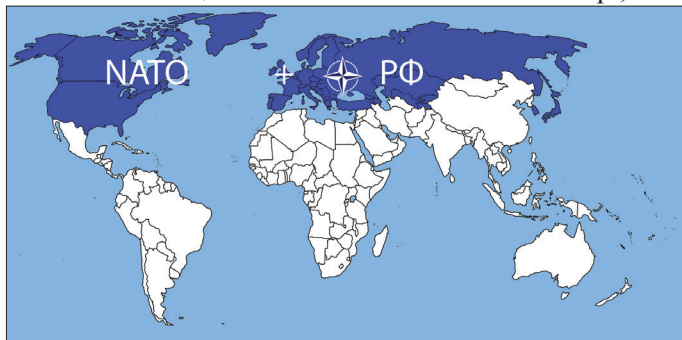
ГЕОПОЛІТИЧНА ДИСПОЗИЦІЯ СУЧАСНОЇ РОСІЇ

Борюючись з просторами Континенту, Росія пробувала прорватися до Світового океану. Континентальний аутизм не давав Росії розвиватися. Тому впродовж історії, кожного разу на свій спосіб і відповідно епосі, вона пробувала вирватися до цивілізаційних центрів. Історичними спробами вирватися з сухопутної ізоляції були:

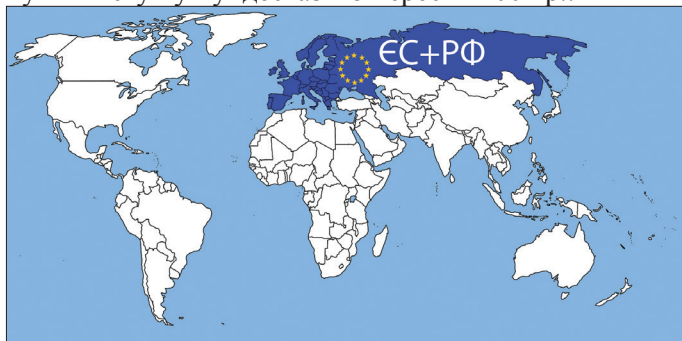
- вихід Петра I (*Пётр I Алексеевич, 1682-1725*) до Балтійського моря – 1700-1721 рр.;
- вихід Єкатеріни II (*Екатерина II Алексеевна, 1762-1796*) до Чорного моря – 1774 р.;
- вихід Александра II (*Александр II Николаевич, 1855-1881*) до Тихого океану – 1858-1860 рр.;

- прорив Льва Троцького та Йосифа Сталіна до Європи з «світовою революцією» 1919-1943 рр.;
- спроба Нікіти Хрущова прорватися в Атлантику – Карибська криза, 1962 р.;
- невдалі спроби Міхаїла Горбачова вписати СРСР у світову систему після поразки у «холодній війні» (1989-1991 рр.);
- пропозиція Владіміра Путіна прийняти Росію у НАТО і створити тим самим у північній півкулі «Північне кільце безпеки» – НАТО+РФ – 2000 р.;

- пропозиція Путіна створити «Велику Європу» – виступ у Бундестазі 25 вересня 2001 р.:

Сьогодні в Російській Федерації витворився певний сплав геополітичних ідей, який, попри всю іронію, виговорює майже божевільний Александр Дугін. В Росії істини – правду по-російськи – проговорюють завжди напівбожевільні-напівпровокатори – і не лише про придворного паяца Владіміра Жириновського мова. Щоправда, це не означає, що «самодержець» дослухається до порад юридичного, хоча чує. Як на мене, то саме ця метафора найточніше описує вплив компіляцій Дугіна на Путіна. Зрештою, в силу своєї неосвіченості, Путін навряд чи достеменно розуміє суть його геополітичних та філософських спекуляцій. Проте в потрібному йому об'ємі і для досягнення своїх зовсім не академічних цілей, здається, таки використовує.

Сльцин не захоплювався євразійськими геополітичними конструкціями. Лише з приходом до влади Путіна ситуація змінилася. З Путіним почався процес повороту від «цивілізованого розлучення» до «нової інтеграції».

І він почав діяти, реалізуючи євразійські геополітичні плани. Почав з створення «митного союзу» з п'яти країн СНД – Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Таджикистану. Черговим етапом економічної інтеграції стало створення ЕврАзЕС, розширюючи модель митної інтеграції до рівня більш широкого економічного партнерства. Це, на його думку, мало б стати відродженням євразійського полюса, який має протиставитись атлантичному світовому центру. Після економічної інтеграції почалася інтеграція військово-стратегічна. Далі буде поставлене питання про загальну систему «Євразійської Безпеки». А потім про тіснішу адміністративну інтеграцію країн-членів – аж

до втрати суверенітету чи суб'єктності. А паралельно ще амбітніші, однак крайньо небезпечні альянси – заснування Шанхайської Організації Співробітництва (ШОС), в яку, окрім постсовєтських країн входить Китай – Китайська Народна Республіка, Російська Федерація, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Таджикистан і Республіка Узбекистан з центром у Пекіні (!). Мало б насторожити. Однак – ні. Евразійська ідея змусила режим Путіна лізти навіть у пащу Дракона... Одним словом планів маса.

А тому потрібно розібратися з тим, як Путін і ті, хто так чи инакше, хай не на пряму, на нього впливають, бачить світ. В тому числі і очима Дугіна, і таких як він. Я далекий від того, щоб гадати, що Путін дослухається до маячнї Дугіна і йому подібних та з точністю реалізовує його конструкції. Сталін також мав дуже віддалене відношення до маячних конструкцій класиків комуністичного вчення. Сталін і Путін вибудовують щось інше. Однак це не означає, що на них і на суспільство не впливають ці комплекси ідей.

На ринку ідей у Росії Путіна конкурували і взаємно доповнювали себе дві політичні ідеї:

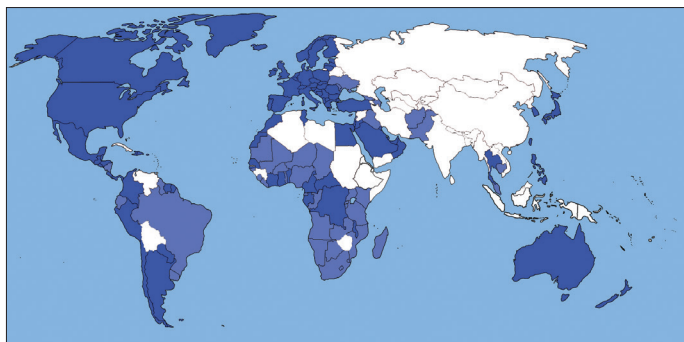
Геополітична ідея Евразії, яка полягає у політичному та ідеологічному об'єднанні всієї Евразії. З огляду на це в Росії навіть заснували євразійський рух з його інституціями. До нього можна відноситися іронічно - як до якогось реваншистського чи навіть неофашистського руху. Цей рух активно використовувався режимом Путіна для інформаційної війни - агресії (як от встановлення прапора євразійського руху на Говерлі) чи інформаційного терору:

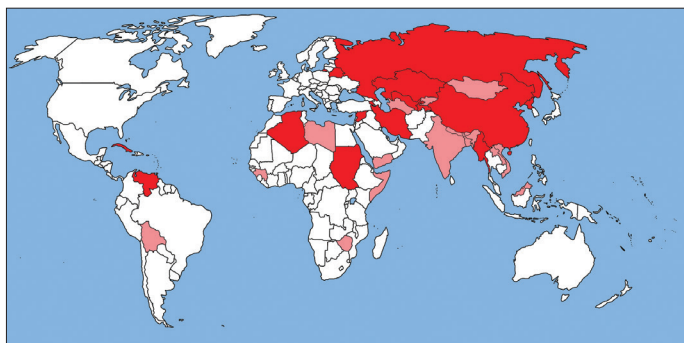
Культурологічна ідея «Русского мира» – цивілізаційного, соціокультурного та наднаціонального простору, що охоплює близько третини мільярда російськомовних людей або майже кожного двадцятого мешканця планети, які володіють духовними та ментальними ознаками російськості і небайдужі до долі і місця Росії в світі. Ось так, «Русский мир» – це не лише територія колишнього ССРСР, він всюди, де є російськомовні чи хоча б православні. «Русский мир» також інституціоналізований, має представництва по цілому світі і міцно зрісся як з державою, так і з Російською православною церквою. Отож, такі реваншисти чи неофашисти, як Дугін, бачать світ дуже контрастним – чорно-білим. Очевидно, що він таким не є. Так само «Русский мир» не завжди торжествує там, де є етнічні росіяни чи виходці з ССРСР - як от в США чи ЕС. Так само не завжди він присутній там, де звучить російська мова - як от в Ізраїлі. Тим не менше, і Дугін, і Путін бачать у них потенційну базу для своєї агресії на постсовєтському просторі і навіть у світі:

З одного боку є безсумнівний супротивник – країни моря на чолі з США – Світовий океан. Інструментом океану є НАТО, Європейський союз, АСЕАН, країни-союзники США, Британська співдружність та інші парасолькові організації:

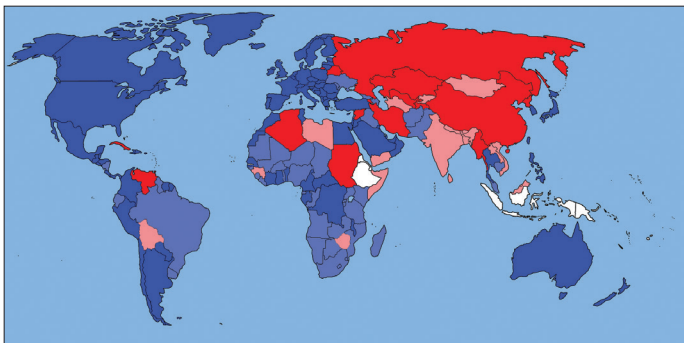

З іншого боку є Континент, Євразія з її головними промоторами – Росією Путіна, Китаєм та Іраном, які мали б у порозумінні контролювати свої частини Континенту. Для блага Росії, очевидно, як гадає Дугін, хоча не зрозуміло, навіщо це їм:

А загальна диспозиція світового протистояння Світового острова та Світового океану, за Дугіним, і можемо підозрювати, що і за Путіним, виглядає так:

Однак це бачення загальної геополітичної ситуації. Виходячи з цього бачення світу і вибудовується реальна політика. Отож, як вона вибудовується?

Маючи незначні ресурси, Росія Путіна пробує вибудовувати архітектуру Світового острова в опорі на Китай. Але не тільки – донедавна однією з опорних точок був Іран – однак, здається, Іран таки пішов на поступки Світовому острову в обмін на пом'якшення санкцій. Так само вона розраховує на латентну підтримку Франції та Німеччини.

Але такий розрахунок на інших геополітичних гравців за відсутності власних ресурсів призводить до узалежнення від того ж Китаю, а також і від ЕС (основного споживача російського експорту). Розрахунок на Іран не виправдав себе – Іран пішов своїм шляхом – принаймні ситуативно – і російські сподівання його не надто цікавлять.

Ця схема не враховує змін, що відбуваються у світі. Неоєвразійці зрозуміли, що світовий центр після II Світової війни перемістився з Лондона до Нью-Йорка, однак неначе не зауважують, що на наших очах він переміщається до Лос-Анджелеса і Шанхаю – деь посередині. І тоді вага Китаю у євразійській конструкції, яку вони пробують вибудовувати, буде домінантною. Вони не зауважують переміщення центру ваги США з атлантичного на тихоокеанське узбережжя. На це слід реагувати і теж виходити на цей геополітичний простір.

Однак, що ми спостерігаємо – цілком протилежну картину. Росія евакуйовується з перспективного Далекого Сходу та Сибіру. Там відбувається просто цивілізаційний занепад. Московія діє інерційно і далі зосереджується у самій Москві.

Російська Федерація крайньо асиметрична:

- ментально – і далі центрами є стара столиця Московського царства – Москва та Російської імперії – Санкт-Петербург;
- демографічно – за Уралом мешкає 15% населення країни;
- ресурсно – більшість ресурсів Росії – у Сибірі;
- військово – головні військові ресурси спрямовані на Захід;
- релігійно – надмірне фаворитизування православ'я призведе до значних проблем з ісламом, який динамічно поширюється в Росії;

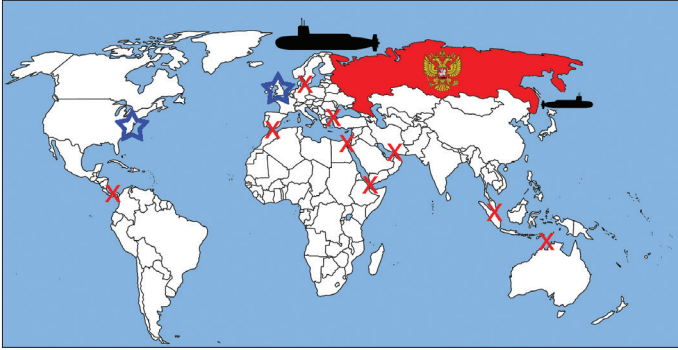
Якщо вдатися до метафор, то Московія вичерпується. Потрібно будувати власне Російську Федерацію, яка мусить мати інші геополітичні орієнтири. Мож-

ливо, режим Путіна – останній чи передостанній мовкозвучний режим в Росії. Можливо, майбутня геополітична орієнтація Російської Федерації мала б бути радше не на вичерпану «середню полосу», а на Сибір, Далекий Схід і навіть Арктику.

Однак чи є політична воля так переформатовувати Росію? У режиму Путіна волі до цього немає. Він думає про дві речі – самозбереження і негайне збагачення. А тому він все ще мислить застарілими категоріями «повернення» Криму та виходу до Чорного моря. А це XVIII сторіччя. Геополітично, на світовому рівні Чорне море є внутрішнім озером. Так само, як і Балтійське море. Точніше, Путін імітує перед, відповідно підготовленим масмедіями, населенням Росії турботу про «повернення» Криму та вихід до Чорного моря

У 1960-2010 рр. Цивілізаційний центр світу був у Північній Атлантиці і, не маючи змоги виходу з внутрішніх морів (озер) СРСР-РФ змушені були розвивати Північний флот як основну противагу НАТО, концентрувати всі свої зусилля на заході країни. Хоча «Єдиним порятунком для СРСР (раніше Російської Імперії) була б геополітична нейтралізація Європи (і Японії) і вихід до теплих морів на півдні – тільки в такому випадку атлантичний полюс був би більш менш урівноважений», – Дугін. Однак сталося як сталося – геронтократи з КПСС в останню декаду розпочали агресію вже напівмертвого СРСР в Афганістані з прицілом на Іран. Закінчилося розпадом СРСР. Тим не менше постсовєтська Російська Федерація, вже виходячи з наявних у неї ресурсів, підтримувала стратегічний Північний флот. Одним словом диспозиція сил світових цивілізаційних центрів та Росії на той момент була приблизно такою:

Диспозиція акваторії Світового океану та цивілізаційних центрів у 1960-2010 рр.

Однак, коли диспозиція змінилася і цивілізаційний центр почав зміщуватися у Тихий океан до Каліфорнії та Китаю, то виникла потреба змінити й диспозицію сил Росії і виходити в басейн Тихого океану:

Диспозиція акваторії Світового океану та цивілізаційних центрів після 2010 р.

Якщо Росія не переформатується на Схід, то по-рожнечу, що утворюється так чи инакше заповнить Китай. Невдовзі питання може бути поставлене так – або Нова Росія, або Новий Китай. Здається, час Сполучених Штатів Сибіру, про які говорили сто років тому, минув – немає ресурсів. Можна сказати, що це футурологія. Так, звичайно. Але саме з такої футурології і витікають подальші політичні програми та дії.

Тоді як потрібно готуватися до перенесення центру ваги країни на Північ, Схід і навіть на Далекий Схід:

- головні ресурси Росії (нафта, газ, безпека) невдовзі будуть в Сибірі та Арктиці;
- головна політична перспектива, з огляду на міграцію цивілізаційних центрів, на Далекому Сході.

З огляду на переміщення світових центрів може статися так, що для Росії проект ЄС виявиться ар'єргардним – вторинним. Це сьогодні Росія залежить від продажу вуглеводів до ЄС. Натомість ЄС конкурує з США та Китаєм – і на разі сильно пробуксовує. Не хочеться говорити про затухання цього геополітичного проекту, однак ознаки явної еллінізації явно проглядаються. Після перезавантаження США, яке очікується після відходу провального президентства Барака Обами, стагнація ЄС стане ще очевиднішою. А тому Росія повинна готуватися до великої геополітичної зміни і виходити на ті ринки, які найбільш динамічні, співпрацювати з тими партнерами, які мають очевидну геополітичну перспективу, пробувати виходити до тих регіонів, які відкривають їй доступ до світових центрів.

Однак ми спостерігаємо ренесанс явно застарілого і дуже умоглядного геополітичного мислення, яке

постійне чіпляння за старі схеми. Єдине, чим можна виправдати такі підходи, це спроби сподобатися «простим росіянам», які виховувалися в цій парадигмі.

Чи були спроби мислити якимось не по-дугінськи чи русскомірськи? Так, були. У 2000-х роках в Росії були спроби переформатування. Були спроби побудувати енергетичну імперію – то нафтову, то газову, то комплексну (+ електроенергія – Анатолій Чубайс). Ну і згадаймо ще раз спроби Горбачова, Єльцина і навіть Пугіна (на початках – Велика Європа, Велике НАТО) якимось вписатися у реальний світ.

Певною мірою ці плани зламали конкуренти (Саудівська Аравія, Іран, США). Але головною проблемою стало енергозберігання та енергетична революція. Енергоносіїв стало занадто багато, тому ціни різко впали. А з ними і амбіції неререалізованої енергетичної імперії.

Тому Росії потрібне нове геополітичне мислення спрямоване на Арктику, Сибір і Далекий Схід. Можливо, саме на Далекому Сході постане новий симбіоз Китаю та Росії.

Чи були спроби такого мислення про переформатування Росії? Звичайно були. Однак нічим не закінчилися. Російським «самодержцям» комфортно жити в Москві і визискувати країну за Уралом. Що в результаті веде до стагнації і неуспіху цього формату Росії.

Чи є в Росії досвід зміни формату? Звісно є. І завжди він здобувався як відповідь на зовнішні виклики:

- Петро I переформатував цивілізаційно відстале Московське царство у Російську імперію;
- Ленін, з огляду на поразку у I Світовій війні, переформатував Російську імперію у ССРСР;

- Горбачов-Єльцин, з огляду на цивілізаційну відсталість, технологічну революцію 1980-х і поразку у «холодній війні», переформатували ССРСР у відносно демократичну РФ І;
- Путін, з огляду на інформаційну революцію, зміну технологічних платформ 2000-х переформатує РФ І у авторитарну РФ ІІ.

Таким чином ми бачимо якийсь неадекватний геополітичний зсув РФ ІІ – авторитарної Росії третього президентства Путіна. Вона не реагує на зовнішні виклики і не пробує увійти у світ в адекватному до викликів часу форматі, а неначе виходить з нього. Замість того, щоб прориватися і переорієнтуватися до нових перспектив – на Тихий океан, Росія самоізолюється, повертається до регресивних форм суспільних відносин, буде чистою водою автократію. Зрештою, така реакція для Росії теж характерна. Ленін у 1917 р. завів країну у комуністичну ізоляцію, Сталін 1945 р. у «холодну війну». Путін заводить Росію у екскІБістську ізоляцію.

Що є причиною такої неадекватної поведінки Путіна? І чи впливає на його політику російська еліта чи російський народ?

Спочатку про народ. Бо неначе народ мав би бути джерелом влади і будь-який правитель має хоча б частково потрафляти народу. Однак в Росії все не так. Почну з парадокса – у Росії немає автохтонів, які мали б стати джерелом влади. Принцип розширення Московського царства робив підданими – буквально «руськими» – угро-фінів, татар, башкирів, чеченців і т.д. Всі вони «русские», але в сенсі «русских евреев»,

«русских бурятов» і т.д. Всі вони ставали підданими, тобто «руськими», а не русами чи русичами – сама мова говорить про те, що до влади населення піддані з самого початку не мали жодного стосунку. Так склалося і при варязькій, а потім і слов'янській колонізації угро-фінських племен, так було і при ординцях щодо московитів, царських імперіях щодо середньоазіатів, троцькістів-сталіністів щодо світового пролетаріату, путінців щодо «насельников русского мира».

В Росії не народ займає територію і формує владу (народ-територія-влада), в Росії влада (група опричників, ординців чи ексКГБістів з кооперативу «Озеро») захоплює територію і, відповідно, населення на ній (влада-територія-населення). А територія для таких варягів/ординців/опричників меж не має. Тому й немає меж Росія. Вона є там, де, як стверджують представники «Русского мира», є «насельники русского мира».

Сьогодні владу в Росії здійснює близько тисячі осіб, які отримують чи не всю вигоду від існування цієї політичної конструкції. Вони, звісно повністю відірвані від території і народу. І то не тому, що вже наполовину живуть у своїх палацах у Європі чи США. Для варягів/ординців/опричників територія завжди була змінною величиною і не мала меж. Великий Степ меж не має. Сьогодні російські неоопричники успішно покоряють Лондон, Женеву і Бостон. Влада в Росії вільна і від території, і від населення на ній.

З політичного погляду для неї головне не дати населенню на території, яке пов'язане тільки вертикальними зв'язками з центром влади, стати горизонтально зінтегрованим народом – політичною нацією з своєю суверенною волею. Тому населенню Російської Феде-

рації ніколи не дадуть стати нацією. Ба більше – розмитість кордонів РФ, породжує і розмитість складу населення – казус Абхазії, Південної Осетії, Криму, Придністров'я: хто вони – «русские»?

Будь яка територія може бути захоплена, будь яке населення може примушено стати «руським». Тому послідовність: «консолідація влади – захоплення території – підпорядкування населення» – є тим алгоритмом, відповідно до якого Московське царство перетворилося на Евразійську імперію. Новітніми опричниками Путіна стали два конкуруючі клани: ексКГБісти з кооперативу «Озеро» та чеченські перевертні – кадирівці.

Разом з тим влада в Росії «самодержавна» у буквальному сенсі слова. «Самодержцями» були не лише московські царі, імператори, а й генеральні секретарі та президенти. Вони і є державою – як Путін сьогодні. Тому так важко зрозуміти, яку політику вестиме Росія – все сховано в одній голові – чи то Івана Грозного, чи то Сталіна, чи то Путіна. Вони не мають жодної відповідальності перед населенням. Щоправда, у них є певні зобов'язання перед своїми опричниками. А вже опричники правлять населенням.

Як правило російські «самодержавці» змінюють державну конструкцію з огляду на якусь політичну чи геополітичну катастрофу. Російська імперія трансформувалася в ССРСР, а ССРСР – в Російську Федерацію. Однак нафтовий бум 2000-2013 рр. приніс зовсім іншу якість ресурсів. Єльцин виживав усі 1990-ті. Натомість Путін, отримавши такий ресурс, почав діяти традиційним російським трибом – прирізувати території та збільшувати кількість «руських» (Чечня,

Абхазія, Південна Осетія, Крим, Донбас). Саме тому у 2000-х ожило неоевразійство, з'явилася концепція «Русского мира».

І неоевразійство, і «русский мир» помруть тільки тоді, коли у російських «саможерцїв» заберуть нафто-газовий акселератор – коли остаточно впаде і попит, і ціни на енергоносії.

Тому на найближче майбутнє, піклуючись тільки про збереження режиму, будучи звичайними мародедрами, мислячи за інерцією і насправді не переймаючись стратегічним майбутнім Росії, Путін чи його прями спадкоємці будуть зацікавлені у:

- збереженні монополій на нафто-газових ринках;
- прив'язці своїх клієнтів до нафто-газової залежності;
- утримуванні цін на нафту та газ;
- блокуванні енергетичної революції;
- збереженні Російської Федерації ІІ (третє президентство Путіна) як корпорації її вузького елітного прошарку;

А тому на міжнародному рівні режим Путіна скоріш за все поставив перед собою такі завдання:

- розколоти ЄС по кількох лініях (ФРН contra Південна Європа, ФРН+Франція contra Центральна-Східна Європа так званого «санітарний поясу»);
- якщо не повністю позбавити суб'єктності, то хоча б підпорядкувати собі «санітарний пояс» між РФ та її сателітами та ФРН (Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Руму-

нія, Болгарія, Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія, Македонія, Греція, Молдова, Україна, Грузія, Вірменія, Азербайджан);

- відтіснити Велику Британію з будь-яких європейських проєктів, включно з ЕС;
- ізолювати США, знеохотити їх до участі у європейських справах;
- будь-якими силами втягнути КНР у спільні геополітичні проєкти;
- спробувати знову спровокувати ірансько-американське протистояння або скористатися американськими уступками, які уклалися при переговорах з Іраном;
- активізувати залучення невизначених країн у форматі співпраці БРІКС (BRICS - Brazil, Russia, India, China, South Africa) які до 2050 року неначе мають стати чотирма домінуючими економічними системами світу;
- активізувати фронт протистояння США (Ємен, Газа+Західний берег Йордану, Ліван, Сирія, Ірак, Грузія, Україна, Молдова);
- змінити світову систему безпеки за своїми лекалами у наближеному до путінсько-дугінського виконання.

30 березня 2015

КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ КИТАЮ

Спочатку кілька зауваг. Напевно всім українцям ще стоїть в очах помпезний політичний театр, який влаштував Путін, проголошуючи приєднання до Російської Федерації анексованого нею Криму. В контексті теми даної розвідки для мене дуже примітним став той загальний схлип зали, коли Путін згадав про Китай, налякаючи про великого союзника Росії, з яким за спиною вона зможе протистояти своїм опонентам. Хоча у світовій геополітиці підставляти свою спину навіть неначе партнеру не варто – можеш отримати удар в спину. Так само, накидуючи цей шкід геополітики сучасного Китаю, не можна обійти увагою особливостей китайського способу бачення світу та способу мислення. Вони мають тисячолітню традицію. І попри всю модерність сучасних китайських проєктів – їхні корені саме там. Я був би далекий від реальності, якщо б гадав, що сучасні китайські геополітики строго притримуються конфуціанства, маоїзму чи традиційних китайських страгем. Однак я був би не правий, якби я їх не згадав.

КОНФУЦІАНСТВО

Тому для того, щоб зрозуміти геополітичні інтенції сучасного Китаю не можна не сказати кілька слів про

конфуціанство (儒学), яке сформувало особливу ментальність ханьців – власне китайців (漢族). Часто конфуціанство плутають з релігією, однак воно є радше етично-філософською школою, яка стала основою китайського способу життя та принципів організації суспільства. Конфуціанство окреслило притаманний Китаю чіткий ієрархічний розподіл обов'язків між членами суспільства, за основу соціального устрою визнало моральне самовдосконалення суспільства та дотримання норм етикету, проголосило владу імператора (читай генерального секретаря) священною, а метою державного управління - інтереси народу. Попри те, що 80% громадян КНР вважають, що не мають жодного відношення до будь якої релігії чи цієї етично-філософської школи – закладені ще конфуціанством централізованість Китаю та строга ієрархізованість суспільства є очевидними. А у сучасній КНР навіть відбувся певний сплав конфуціанства як ідеології та елементів маоїзму. Неформальний, звичайно.

КИТАЙ ЯК ПІДНЕБЕСНА

Філософською основою історичної китайської геополітики є визначення Китаю як Піднебесної – Тянь Ся (天下). Термін Піднебесна, який застосовується у Китаї в прямий чи не прямий спосіб досі є базовим терміном китаєцентричної політичної філософії. Піднебесна охоплює весь світ, тобто все, що є «під Небом». У широкому сенсі слова це весь земний світ, а у вузькому сенсі - власне Китай, яким править імператор. Тому в баченні китайців Піднебесна це простір, де діє китайська система цінностей і китайський поря-

док. Центром «Піднебесної» є «Серединна держава», або, точніше, «Центральна країна» (中國) Чжун Го - цивілізований Китай. Довкола цього центру розташовані країни «чотирьох сторін світу» (四方) – варварів Сходу (夷), Півночі (狄), Півдня (蠻) та Заходу (戎). Місією імператора є оберігання миру у «Піднебесній» шляхом поширення китайської системи цінностей на землі «варварів». А ідеальною метою є - тотальна «китасазія» і розширення кордонів «Центральної країни» до меж всього земного світу. Ця мета розглядається як благо і для китайців, і для самих варварів, бо надає «варварським» народам і державам доступ до досягнень китайської цивілізації.

ДЕРЖАВНІСТЬ, ЯКА НЕПЕРЕРВНО ІСНУЄ ТРИ ТИСЯЧІ РОКІВ СЕРЕДИННА КРАЇНА

Не менш важливо зрозуміти, що і державність, і специфічно китайський спосіб політичного мислення мають тьохтисячолітню неперервну традицію. Самоназва Китаю - «Чжун Го» (中國/中国). Для розуміння геополітичних інтенцій Китаю важливо розуміти, що це означає. Перший ієрогліф «чжун» (中) означає «центр» або «середину». Другий знак «го» (國 або 国) тлумачиться як «країна» або «держава». Тому назву Китаю перекладають як «Серединна держава» чи «Серединна імперія». Однак такий переклад є не зовсім вірним, оскільки слово «Чжун Го» здавна позначало центр Піднебесної - державу китайського імператора, тобто власне Китай. Відповідно, точним перекладом є «Центральна країна» або «Центральна держава».

Причому Чжун Го асоціюється більше з певною географічною і політико-цивілізаційною спільнотою, ніж етнічною групою. Таким чином Китай бачить себе безсумнівним цивілізаційним центром світу. І це надзвичайно важливо. Китай не прагне переносити свій центр на інший континент – він психологічно вже відчуває себе у центрі світу. Радше Китай відчуває місію уцивілізування світу.

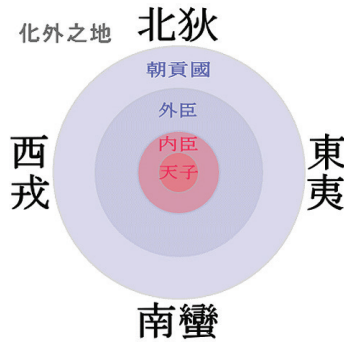

Схема Піднебесної і китаєцентричного світу

В центрі Піднебесної, у відповідності з цією схемою є Син Неба Імператор (天子), за ним - внутрішні слуги, придворні (内臣) і зовнішні слуги, чиновники на місцях (外臣). Після них - окультурені варвари, упокорені країни (朝貢国), за якими слідує «дикі варвари» сторін світу: східні (東夷), західні (西戎), південні (南蠻) і північні (北狄). Поза ними - землі поза провітницьким впливом - зона, яка недосяжна для культурегерської місії китайців (化外之地). Ось так просто і зрозуміло. А тому китайці, пропорційно до своєї чисельності не так радо погоджуються на еміграцію.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА САМОДОСТАТНІСТЬ КИТАЮ ЯК ІЗОЛЮЮЧИЙ ЧИННИК ГЕОПОЛІТИКИ

Таким чином Китай є цивілізаційно самодостатнім. І навіть з певним відчуттям своєї місії. Однак світ є іншим. І у цьому сенсі саме цивілізаційна самодостатність Китаю певним чином «ізолює» його від світу. В цьому сенсі Китаю важко знайти реальних союзників у світовій геополітичній грі. Цивілізаційна самодостатність Китаю не є універсальною. Якоюсь мірою ілюзію універсальності мав маоїзм. Однак Мао, попри всі «марксистські» салогани так само глибоко китаєзував свою версію марксизму. Тому він важко прививався поза Китаєм. На сьогодні Китай не має навіть такої криптоуніверсальної ідеології, яка могла б мобілізувати йому союзників за його кордонами. Уявний російсько-китайський союз не має тої комуністичної основи, яка була при Сталіні (*Йосиф Джугашвілі, 1878-1953*) та Мао (*毛澤東, 1893-1976*). Їх теоретично може зближувати тільки якесь протистояння з США чи ЕС. У цьому сенсі Китай є доволі самотнім геополітичним гравцем.

ПРИРОДНІ КОРДОНИ КИТАЮ

Разом з тим, кинувши оком на карту, одразу стає зрозумілим, що Китай ще у давні часи вичерпав ресурс своєї географічної експансії. Він дійшов до своїх природних меж – океану на Сході, пустель на Півночі, Гімалаїв на Заході, джунглів на Півдні. Таким чином кордони китайського культурного простору і Китаю як держави практично є природними кордонами. І у цьо-

му сенсі можна говорити про певну обмеженість територіальних претензій Китаю. Далі ми вестимемо мову про доволі обширні національні автономні округи Китаю, які для частини неханьців – є некитайськими. І вони певним чином дійсно є поза цими природними кордонами – на Тибетському плато та у пустинях Внутрішньої Монголії та Уйгуристану. Впродовж історії ці природні кордони Китаю не лише обмежували експансію ханьців, але й захищали Китай краще від Великої стіни.

Тим не менше китайським учням в школі демонструють дещо більшу карту історичного Китаю, яка включає практично весь Сибір і значну частину Середньої Азії:

Шкільна карта давнього Китаю

СТРАТАГЕМИ КИТАЙСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

Не менш важливим для розуміння специфічно китайських геополітичних стратегій попередньо варто ознайомитися з трактатом «Тридцять шість стратагем» (三十六計). Це китайський військовий трактат якому півтори тисячі років. У ньому описано таємні стратегічні прийоми і систему непрямих тактичних ходів, які використовуються для досягнення прихованої мети, отримання переваги і перехоплення ініціативи.

Сьогоднішню геополітичну стратегію Китаю можна звести до сьомої стратагеми «Витягти щось з нічого» (無中生有). Мистецтво обману полягає в тому, щоб спочатку обдурити, а потім не обманювати. Коли-обман здається обманом - це обман істинний. Спочатку маленький обман, потім великий обман, потім справжній випад. Завдання: Досягнення реальних результатів за допомогою мінімальних витрат ресурсів.

А тактика КНР зводиться до першої стратагеми «Обдуривши небо, переплисти море» (瞞天過海). Що слід розуміти так: Той, хто намагається все передбачити, втрачає пильність. Те, що бачиш з дня на день, не викликає підозр. Ясний день приховує краще, ніж темна ніч. Все розкрити - значить все приховати. Завдання: Приховування справжньої мети, наміри, напрямки або шляху («переплисти море») в ситуації, коли особливо складно що-небудь приховати.

Напевно, досить цих двох ілюстрацій, щоб зрозуміти спосіб мислення і тактики Китаю.

МІТ КИТАЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ ЧЕРЕЗ «КИТАЙСЬКИЙ СВІТ»

Однією з головних мітологем, якими застрашують світ, є мітологема всюдисущого засилля китайців. На перший погляд «Чайнатауни» та китайські ресторани неначе є ледь не по цілому світі. Тому дійсно складається таке враження. Тим більше, що воно посилюється всюдисущістю китайських товарів. Складається враження, що все, що є матеріальним і достатньо простим у виготовленні, виготовляється у Китаї.

Однак насправді «всюдисущість» китайців значно перебільшена. Є традиційні напрямки історичних міграцій і примусових переселень китайців колонізаторами – це Південно-Східна Азія.

Тут є група країн з домінуючим чи значним китайським населенням (Тайвань, Сінгапур, Малайзія, до недавня Гонконг). Однак це не обов'язково означає, що в цих країнах значний політичний вплив має саме КНР. Інколи навпаки (Тайвань, Сінгапур).

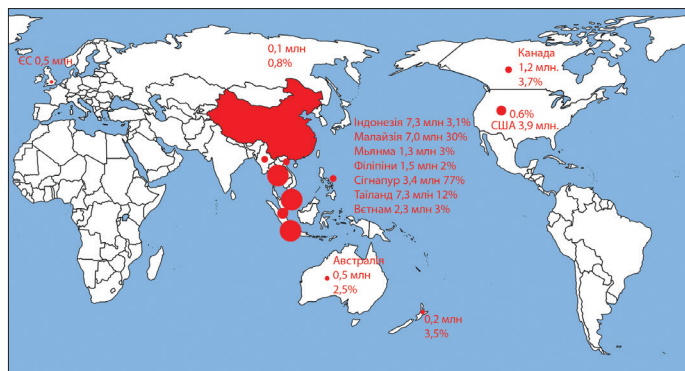
Є країни, в яких китайці мають значний вплив в економіці, будучи національною меншиною (Індонезія).

А є група країн західного світу – вони є метою нової економічної міграції та міграції за кращими життєвими стандартами (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Велика Британія, Франція) – у цих країнах власне китайці, попри все, не є значними національними громадами.

Окремим мітом є «масова міграція китайців до Росії». Звісно, вона має місце – офіційно йдеться про 100 тис. мігрантів – хоча, як на мене, то їх явно більше,

проте у пропорції до населення навіть одного Сибіру і Далекого Сходу Росії (а це близько 20 млн.) ця кількість мігрантів не є критичною. Критичним є створення районів з особливим статусом для китайських громадян, які працюють на Далекому Сході. Це певним чином може закріплювати їх на території. Зрештою, така практика стосується не лише китайців, але й корейців. І вона застосовується вже не перше десятиріччя. І жодних негативних і масштабних наслідків ще не мала.

Китайська діаспора у світі

Таким чином розсіяння китайців ще не означає того, що вони проводитимуть якусь консолідовану політику КНР. Хоча, звісно, економічна експансія Китаю має в них чудових промоторів. І це, на даному етапі, для КНР, здається, головне.

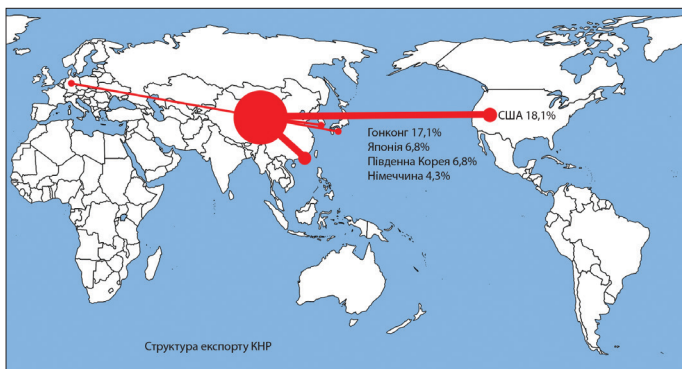
Проте частина етнічних китайців у світі, як я вже писав, не надто підтримують КНР - радше навпаки.

Однак, можемо бути певні, що чогось такого, як «Русский мир» КНР на разі не конструює.

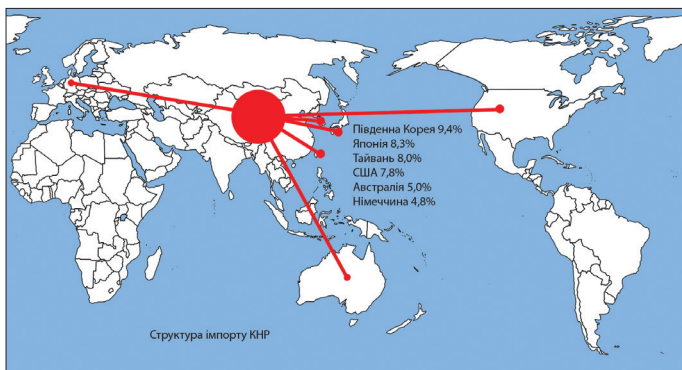

СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ КИТАЮ

Ще одним мітом, який особливо популярний в РФ є міт про те, що Росія є значним (з претензією на головного) економічним партнером КНР. Структура експорту та імпорту свідчить про те, що це є мітом:

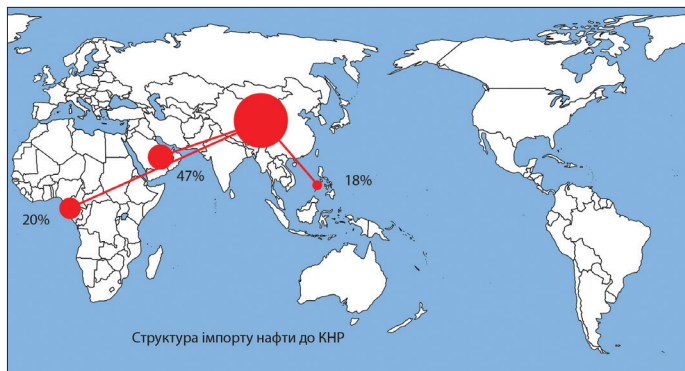
Структура експорту КНР

Структура імпорту КНР

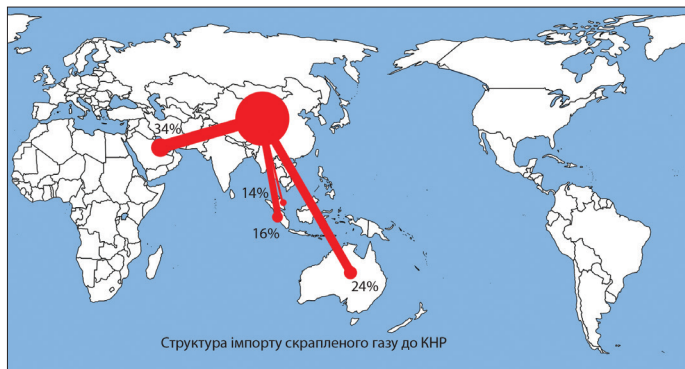

Особливим підвидом цього міту є переконання, що Китай якось особливо пов'язаний з російськими енергетичними ресурсами. Ось структура китайського імпорту енергоносіїв:

Імпорт нафти до КНР

Імпорт нафти йде з країн Персидської затоки (47%), Африки (20%), Філіппін (18%).

Імпорт скрапленого газу до КНР

Скраплений газ головно постачається з Катару (34%), Австралії (24%), Індонезії (16%), Малайзії (14%).

ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА КИТАЮ

Сучасна військова доктрина КНР має демонстративно оборонний характер і ставить перед Народно-визвольною армією Китаю такі цілі і завдання: зміцнення територіальної цілісності і безпеки країни, попередження та організація відсічі агресору; припинення сепаратистських тенденцій та сприяння повному об'єднанню країни; запобігання збройній підривної діяльності і захист суспільної стабільності; посилення оборонного будівництва і здійснення модернізації національної оборони та збройних сил країни, а також захист миру і протистояння агресії і експансіонізму.

При цьому Китай дотримується військово-стратегічного курсу, основу якого складають принципи активної оборони, відстоює і розвиває концепцію так званої «народної війни». І зрозуміло чому.

Народна визвольна армія Китаю налічує 2,5 млн. військовослужбовців. Проте Мобілізаційні ресурси КНР - близько 350 мільйонів осіб, у тому числі придатних до військової служби - приблизно 190 мільйонів осіб. Це, звичайно, вражало б при веденні традиційної війни. Однак новітня епоха і досвід поразки КНР у війні з В'єтнамом свідчать про неоднозначність цих показників. На даний момент НВАК не становить загрози світового рівня. НВАК потребує істотної технологічної модернізації. Звісно, реальні плани і декларативна військова доктрина це різні речі. Проте на разі,

здається, вони майже співпадають.

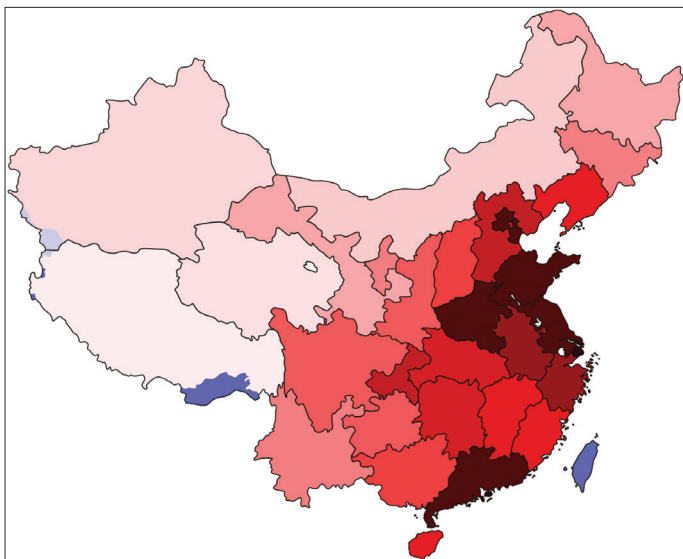
ВНУТРІШНІ КОНФЛІКТИ КИТАЮ

КНР багатонаціональна країна. Проте в дуже особливий спосіб. Національні меншини мешкають на обширних, проте мало населених, як на Китай, територіях:

Національні автономні райони КНР

Цю карту варто порівняти з демографічно. Картою КНР, яка одразу показує, що обширні національні автономні округи за китайськими стандартами є практично безлюдними. Що не означає, що немає національних проблем. Інколи вони виростають з дуже незначних інцидентів, які набирають великого розголосу:

Демографічна карта КНР

Власне ханьці (漢族), складають 92% населення КНР. Причому вони зосереджені на дуже незначній території південно-східного Китаю. Це найбільш розвинута частина КНР, яка вже є індустріально-технологічним центром світового значення. За умови безконфліктного і постійного зростання Китаю саме ці райони будуть визначальними для майбутнього КНР, а не автономні національні райони.

Однак важливо розуміти і те, що ханьці, яких ми сприймаємо як моноліт, істотно різняться між собою. Це цілий світ, якого ми мало знаємо. Ілюстрацією відмінностей може бути хоча б карта мов сучасного Китаю, яка показує істотну диференціацію всередині самого ханського етносу:

Мовна карта Китаю

ТИБЕТ

Тибет є справжньою політичною проблемою Китаю, яку знає весь світ. Тибет був незалежною державою з V століття. Під номінальне правління Китаю Тибет попав близько 1700 р. Незалежність від Китаю Тибет повернув після революції 1912 р. Тибет піднявся на боротьбу і змусив китайський гарнізон зали-

шити країну. Усі наступні спроби китайців відновити там свою владу припинялися Британією. Проте після розвалу Британської імперії 1950 року Тибет був знову анексований Китаєм.

Китайською політикою у Тибеті є швидка китаєзація. Уряд Тибету на вигнанні налічує кількість етнічних тибетців, що проживають в регіоні, на рівні 6 млн. осіб, в той час як ханьців - 7,5 млн. Натомість влада КНР приховує цей процес і подає інші цифри - 5,2 млн. тибетців, 3,6 млн ханьців та 1,6 млн. осіб інших національностей.

Уряд Тибету на вигнанні на чолі з Далай-Ламою, який перебуває у Індії у місті Дхарамсала, та його прихильники у самому Тибеті здійснюють постійні спроби відновити втрачену незалежність. У 1959 відбулося велике тибетське повстання, його підтримав Тибетський місцевий уряд. Другі заворушення відбулися нещодавно у 2008 році. Всі повстання систематично придушуються армією КНР. Тому Тибет став головною проблемою у китайсько-індійських стосунках. Хоча важко уявити, що може статися щось більше, ніж чергові малоуспішні протести. До незалежності Тибету вони не призведуть.

УЙГУРИСТАН (СХІДНИЙ ТУРКЕСТАН)

Згідно з останніми офіційними китайськими даними населення регіону становить близько 16 млн. з яких уйгури складають 7,2 млн., а ханьці 6,4 млн. Китайською владою проводиться та сама політика китаєзації Сінцзяна – це ханська назва регіону.

Уйгурський сепаратизм - міна уповільненої дії в середньоазіатському регіоні, яка несе загрозу не тільки Китаю, але і всьому регіону. Сепаратистський рух в Східному Туркестані складається з ряду дрібних, маргінальних ісламістських угруповань, які морально підтримує Туреччина. Військова підтримка ісламістів може надаватися з території Кашміру, зайнятого Пакистаном. Хоч сам Пакистан неначе не втручається.

Цей регіон періодично зазнає терористичних нападів уйгурських партизан – на загал це 27 терористичних груп. Деякі з них пройшли вишкіл у Талібані. Якщо після відходу американських військ з Афганістану та смерті «вічних» лідерів Іслама Карімова (Узбекистан), Нурсултана Назарбаєва (Казахстан) Середня Азія вибухне, то так само може запалати і Уйгуристан. Це означатиме крах довготривалої геополітичної гри КНР у напрямку Середньої Азії. В КНР це, здається, найбільша реальна внутрішня небезпека.

ВНУТРІШНЯ МОНГОЛІЯ

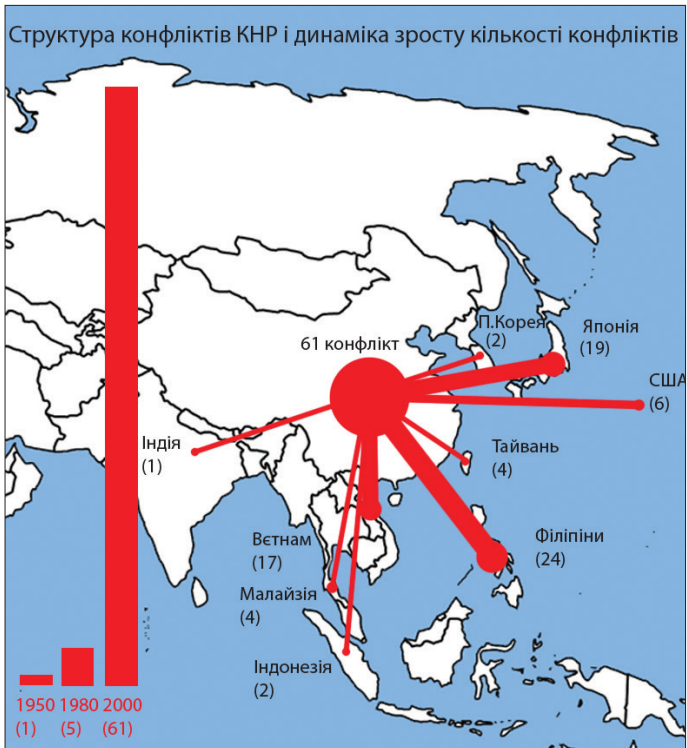
Це частина історичної Монголії, «північних варварів». Населення складає 25 млн., де монголи складають 17% населення, а ханьці 80%. І це все вирішує. Бувають окремі інциденти, але не більше того.

ЗОВНІШНІ КОНФЛІКТИ КИТАЮ

Якщо оцінити динаміку росту кількості прикордонних конфліктів КНР, то вона різко зросла з поверненням Китаю у велику світову політику. Якщо 1950 року КНР мала 1 прикордонний конфлікт, то 1980 року 5

конфліктів, а 2000 року аж цілих 61 конфлікт. Про що це свідчить – якусь особливу агресивність Китаю? Ні. Радше про заявку на участь у світовому лідерстві. Це своєрідне рангування Китаю у своєму субрегіоні.

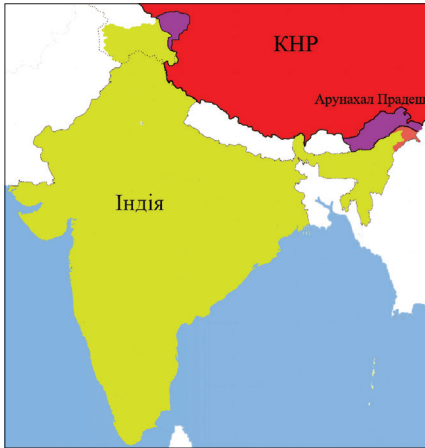
Структура і динаміка конфліктів КНР

ІНДІЯ

З Індією у КНР не так багато конфліктів. Однак вони є природними супротивниками у цілій Азії. Це

дві повноцінні цивілізації, дві величезні країни, дві країни, що володіють атомною зброєю та космічними технологіями. Головною проблемою між ними є, звичайно, Тибет. Але є й проблема територіальна проблема штату Арунахал Прадеша. Індія явно не є занадто приязним сусідом КНР. Причому великим.

Арунахал Прадеш

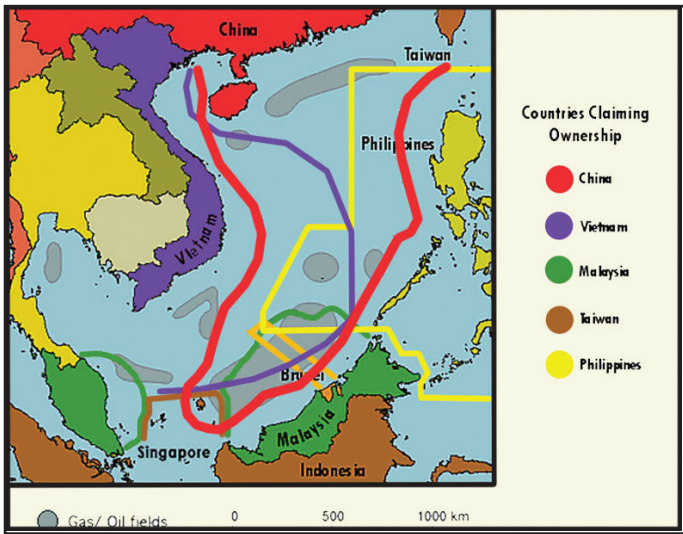
Є й інші спірні території в районі Пенджабу. Однак ініціювати якихось масштабніших конфліктів сторони не будуть. На щастя їх розділяє величезний і пустинний Тибет.

ПАРАСЕЛЬСЬКІ ОСТРОВИ

За спірні Парасельські острови (Спратли), що знаходяться в північній частині Південно-Китайського моря, практично ведуть боротьбу тільки Китай та В'єтнам,

але претензії на «співволодіння» чи на «спільне освоєння» зони архіпелагу Спратли крім них пред'являють Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Бруней, а також Тайвань. Китай контролює має свої військові гарнізони на 8 чи 9 атолах Спратли, В'єтнам має військові гарнізони на 21 острові, Філіппіни - на 8, Малайзія - на 3, Тайвань контролює один, але зате найбільший острів - Тайпіндао.

*Територіальні претензії
в Південно Китайському морі
та розміщення нафтових та газових родовищ*

Конфлікти за контроль над Парасельськими островами, що інколи переходили у військову стадію, перетворюють їх в одну з найбільш небезпечних конфліктних зон у Південно-Східній Азії, яка характери-

зується дуже високим ступенем військово-політичної напруженості. Чого варті апетити КНР, які явно виходять за межі обумовлені міжнародним правом.

Цілком ймовірно, що Пекін не зупиниться на вже завойованих позиціях і буде домагатися встановлення повного, у тому числі військового, контролю над спірними островами, які у Пекіні вважають споконвіку китайськими. Тому геополітична загроза з боку Китаю у цьому регіоні є цілком реальною. Особливої пікантності цьому конфлікту надають поклади нафти та газу у шельфі Південно-Китайського моря. А очікуване зростання попиту на них саме в південно-східних провінціях Китаю може ще більше підняти напругу протистояння. Хоча головний претендент – В'єтнам, який єдиний має спів розмірні військові ресурси, щоб протистояти КНР – напевно не піде на військове розв'язання конфлікту.

КИТАЙ І РОСІЙСЬКИЙ ПРОЕКТ ГАРТЛЕНДУ

У відповідності з традицією «континентального мислення» геополітики на кшталт Путіна не полишають спроб шукати противаги світовій домінації США+ у союзі Російської Федерації з КНР. Інша справа, що КНР відноситься до цієї ідеї, виходячи з своїх стратегічних інтересів, які, очевидно, сягають набагато далше, ніж тактичні кроки режиму Путіна. Путін рятує себе і свій режим. КНР вибудовує стратегію на десятиліття наперед.

КНР вичікує. Не говорить Путіну «ні». І не говорить «так». КНР, радше «зв'язує» Росію, обережно

прив'язує її до своїх політичних планів. І поспішність захеканого режиму Путіна затягує Росію у цю воронку. Після Пугіна Росії може бути важко виплутатися з цих тенет.

Структура економічних стосунків Китаю та Росії певним чином неначе «долучає» до китайсько-російського тандему ще й третього спів розмірного геополітичного гравця - Німеччину – і таким чином неначе вибудовується, вимріяна Александром Дугініним трансконтинентальна вісь Пекін-Москва-Берлін.

Однак об'єми трансакцій у рамках цієї осі не можуть йти ні в яке порівняння з об'ємами трансакцій Китаю з США, Канадою чи країнами Персидської затоки. Китай значно більше «прив'язаний» до долара, ніж до євро, вже не кажучи про російський рубль. Китай значно більше залежить від ринків у США та Канаді, ніж у ФРН чи РФ.

Таким чином ця умоглядна конструкція, з позиції Китаю, виглядає несерйозною.

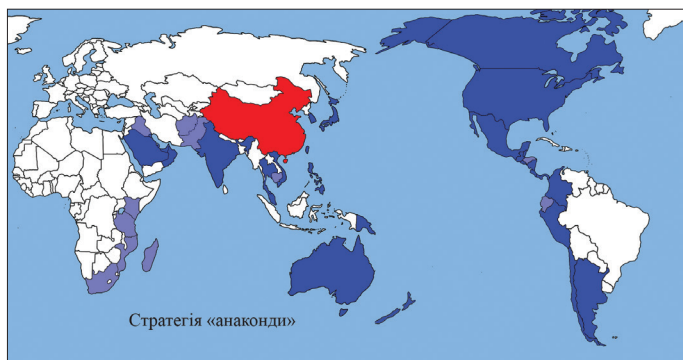
Інша справа, що КНР за певних обставин може нею так чи інакше скористатися, якщо на це прийде належний час. Але ініціатива йтиме тільки з боку Китаю. Ні Росія, на ФРН «скористатися» Китаєм не в змозі.

КИТАЙ І СТРАТЕГІЯ «АНАКОНДИ»

Піднесення Китаю не могло не бути зауваженим на світовому рівні. Тим більше, коли у 2014 році економіка КНР за своїми об'ємами стала першою у світі. На даний момент КНР не проявляє значних геополітичних апетитів і не вплутується у геополітичні авантюри, як Росія. Однак це не означає, що щодо нього не

буде застосована технологія геополітичного стримування. Перш за все з боку США. Видається, що вже тепер щодо КНР починають застосовувати ту саму стратегію, що і щодо колишнього СРСР. Це стратегія «анаконди» - оточення та ізоляція країни «недружніми» країнами. У випадку Китаю до таких не надто дружніх країн, які мають чи мали конфлікти з Китаєм, можна віднести: Індію, Непал, Бутан, В'єтнам, Філіппіни, Тайвань, Південна Корея, Японія, і також США, Канада, Австралія та Нова Зеландія. Паралельно це кільце може доповнюватися відновлюваними чи новими військовими базами США довкола КНР. Це кільце і складає стратегічне оточення Китаю.

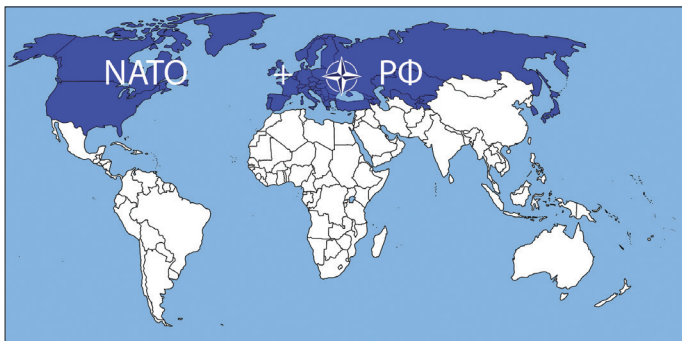

Карта стратегічного «оточення» Китаю

Однак найбільшою проблемою цього плану стратегічного оточення Китаю є його північний кордон. Свого часу снувалися плани залучення Російської Федерації та НАТО (Північне кільце безпеки) – і тоді це питання було б вирішене. При цьому важливо, що у цьому проєкті істотну роль мали б США, що важливо

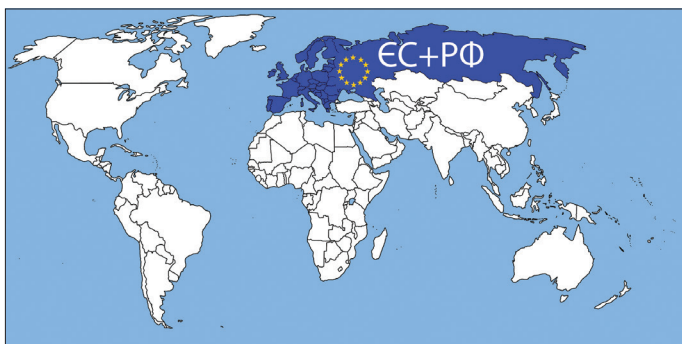

з огляду на стосунки з КНР. Однак на сьогодні ці плани не мають перспективи.

НАТО+РФ

Ще однією пропозицією було створення «Широкої Європи» - тут головну роль відігравали б Німеччина та Росія. По-суті це план «витіснення» США і можливо Великої Британії з справ на Евразійському континенті. Симптоматичним є те, що саме Путін виступив з цим прожектором на початках свого президентства. На сьогодні ці плани також не мають жодної перспективи.

«Широка Європа»

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ «ЗВ'ЯЗУВАННЯ» КИТАЮ

Ще одним мітом є те, що Китай, нагромадивши 13 млрд. американських доларів може якось маніпулювати світовою фінансовою системою чи обанкрутити, скажімо, США. Однак це міт. Китайський юань не є вільно конвертованою валютою і жорстко прив'язаний до американського долара. Тобто це той самий долар, тільки його 1/6 частина. Наявність такої валютної маси у КНР тільки прив'язує його до долара і не дозволяє маневрувати. Китай міг би переводити ці ресурси у інші світові вільно конвертовані світові валюти – а їх є ще дві – японська єна та британський фунт – однак це не вирішує його геополітичної проблеми – ці країни не є занадто дружніми.

Є ще кілька мітів – Путін грозився перевести розрахунки за поставлені в Китай газ та нафту в юані і начебто перетворити його на світову валюту. Все це розбивається в мізерні на сьогодні об'єми поставки газу та нафти з Росії до КНР. А з іншого боку виглядає радше на бартер, ніж на трансакцію світового масштабу.

Звісно, Китай міг би утвердити свою валюту, розширивши внутрішній ринок споживання. Але це означає значне подорожчання вартості праці в Китаї і, відповідно, падіння конкурентоздатності китайської продукції. Тому Китай міцно прив'язаний, і зв'язаний, зовнішніми ринками – і перш за все у США, Канаді, ЕС.

Таке фінансово-економічне «зв'язування» Китаю доповнює стратегію «анаконди». І це відрізняє «стримування» Китаю від «стримування» СРСР – бо СРСР до певного часу не мало такої критичної фінансово-економічної прив'язки до Заходу, як Китай.

РОСІЯ ПОЧИНАЄ ГРУ З КИТАЄМ, І ПРОГРАЄ...

Реалізуючи своє бачення світової політики, Путін пробує формалізувати стосунки на всій Евразії не лише у формі двосторонніх угод, але й міжнародних організацій.

2001 року, теж на самому початку президентства Путіна, у Шанхаї було створено Шанхайську організацію співробітництва (*ШОС, Шанхайская организация сотрудничества, 上海合作組織*) - субрегіональну міжурядову міжнародну організацію, у складі 6 країн-членів - Китайська Народна Республіка, Російська Федерація, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Таджикистан і Республіка Узбекистан. Штаб-квартира організації знаходиться у Пекіні.

ШОС

Що цікаво – у склад організації ввійшли країни за контроль над якими змагаються Росія та Китай. З огляду на економічну диспропорцію між РФ та КНР по-суті цей неначе б то наступальний проєкт Путіна (за ста-

ном на 2001 рік) поволі перетворюється на механізм входження Росії в орбіту впливів КНР (це за станом на 2014 рік, коли Китай розвинув найбільшу економіку світу). Попри те, що за роки свого існування ШОС створила декілька консультативних органів на різних рівнях, як дієва організація вона себе не проявила, бо по-суті є бінарною організацією Росії та Китаю, які все ж мають дуже різні інтереси.

Описуючи російсько-китайські стосунки можна згадати плани Росії вийти на китайські ринки газу та нафти, де очікується бум. Так споживання скрапленого газу має зрости десятикратно. Однак на нещастя Росії у південно-східних, найбільш розвинутих регіонах Китаю, які значно ближчі до Катару, ніж до Ямалу. На разі можна говорити тільки про провали спроб Росії диверсифікувати свій експорт газу.

На це накладається архаїчне європоцентричне мислення російського керівництва, яке занехає розвиток Сибіру та російського Далекого Сходу, чим саме позбавляє себе можливості виходити на головні ринки майбутнього – а вони будуть саме у Тихоокеанському басейні.

Натомість після безвідповідального і недалекогоглядного правління Путіна в Росії може наступити безлад. Чого й очікує Китай.

Тут так і напрошується дев'ята стратагема: Китай хоче «*Спостерігати за вогнем з протилежного берега*» (隔岸觀火) – чи не другого берега Амуру. Нехай в стані ворога назріває розлади і росте невідступно смута. Потрібно триматися від цього далеко і чекати, коли настане крах. Взаємні чвари і погляди, повні ненависті, є вірним знаком того, що ворог сам себе погу-

бить. А завдання реалізації цієї стратегії: Отримання переваги за рахунок невтручання в справі об'єкта, що зазнає різного роду труднощів. Ослаблення або усунення відразу декількох суперників або перешкод чужими руками. Саме про Росію і ілюзії Путіна.

БРІКС

Ще однією ілюзорною організацією, яку пробував сконструювати Путін, шукаючи противагу Заходу стало створення трансконтинентальної організації БРІКС (*BRICS* - скорочення від *Brazil, Russia, India, China, South Africa*) - група з п'яти країн: Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка.

Країни БРІКС

За задумом організаторів значні розміри економік цих країн в майбутньому дозволять їм трансформувати економічне зростання у політичний вплив, що має призвести до втрати лідируючої позиції сучасної західної економічної еліти, і до переходу на іншу модель економічного управління, що не потребує наяв-

ності еліти як такої. Цей блок мав би змінити на глобальному рівні «Велику сімку» (*Group of seven, G7*) - міжнародний клуб, який об'єднує Великобританію, Німеччину, Італію, Канаду, США, Францію і Японію і ЄС у цілому.

Проте ці країни мають доволі обопільних проблем, а тому не схильні створювати політичний союз (такий як Європейський союз). Тим не менше, ці країни зробили певні кроки по збільшенню свого політичного співробітництва - головним чином заради впливу на становище США в основних торгових угодах або, як спосіб стимулювати США з ними співпрацювати. Що є парадоксом і подвійною грою цих країн. На загал, далі політичних декларацій не пішло.

КИТАЙ ОЧІКУЄ

Як ми бачимо, для КНР стратегією є дієве очікування. І воно дає свої плоди. За десятиліття реформ запущених Ден Сяопіном (鄧小平, 1904-1997) Китай сягнув небачених для себе вершин.

Однак цей успіх відносний і пов'язаний з величезними людськими ресурсами Китаю. Чи перейде Китай на вищий якісний рівень – ще не відомо.

Однак у міжнародних стосунках на середньострокову перспективу він прийняв тактику економічної експансії. На разі йдеться про торгіву експансію. І вона йому вдалася.

Жодної глобальної геополітичної експансії на разі не передбачається. Окрім, хіба що в результаті самовбивчої політики Росії Путіна, яка може настільки децивілізувати Сибір та Далекий Схід, що він так чи

інакше буде втягнутий у сферу жорсткої залежності від КНР.

На разі очікуюча позиція КНР для України, на яку напала Росія Путіна є найкращою з можливих. КНР особливо не зацікавлена в Україні. Тому Україна повинна стимулювати підтримання Китаєм нейтралітету в українських справах.

Ну і на завершення десята стратагема: *«Приховуй за усмішкою кинджал»* (笑裡藏刀). Добивайся довіри противника і навіюй йому відчуття спокою. А після цього здійснюй свої приховані плани. Підготувавши все, як годиться, без коливань нападай і не давай ворогу опам'ятатися. Завдання, яке маєш вирішити: Приспати пильність об'єкта для підготовки та проведення раптового нападу на нього.

Суть цієї стратагеми в тому, що прямий вияв агресії або недружніх намірів дуже рідко буває доцільним, а залякування зазвичай є малоефективною, виснажливою і короткостроковою тактикою, більш придатною для тимчасового підпорядкування слабого супротивника. При взаємодії з рівним або більш сильним суперником, для досягнення максимального ефекту раптовості потрібно приспати його боєготовність і підозрілість доброзичливими діями, подарунками, лестощами, поступливістю, удаваною слабкістю. Після цього у найбільш вразливий момент слід нанести раптовий удар.

Є й інша назва цієї стратагеми - 口蜜腹劍 *«Мед у роті, меч в животі»*.

11 квітня 2015

ПРОБЛЕМА НІМЕЦЬКОГО ВИБОРУ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

До написання цього тексту мене підштовхнула дивна зустріч. Прилетівши до Берліна, першим, кого я зустрів в аеропорту був колишній канцлер ФРН Герхард Шрьодер. Він самотньо і відчужено сидів за столиком – і, якось ніхто до нього не підходив.

Попередньо я мав нагоду з ним бачитись під час його державного візиту до України 1999 року. Зустріч була на кілька осіб. І та сама відстороненість. Неначе вина чи розуміння того, яку політичну опцію він займає щодо України.

Ні для кого не є секретом складність для німецького політичного класу знайти найбільш адекватне для німецьких економічних і політичних інтересів позиціонування в російсько-українській війні.

Ця складність для українського політичного класу, здається, і досі є не осмисленою і незрозумілою. Щоб пояснити перманентну німецьку двозначність наводяться найрізноманітніші аргументи – від психологічних до ментальних.

Я спробую запропонувати ще одну версію, яка, гадаю, має право на життя.

При цьому відштовхнуся не стільки від сьогоденних політичних викликів, а від більш фундаментальних політичних трендів та конструкцій, якими керує

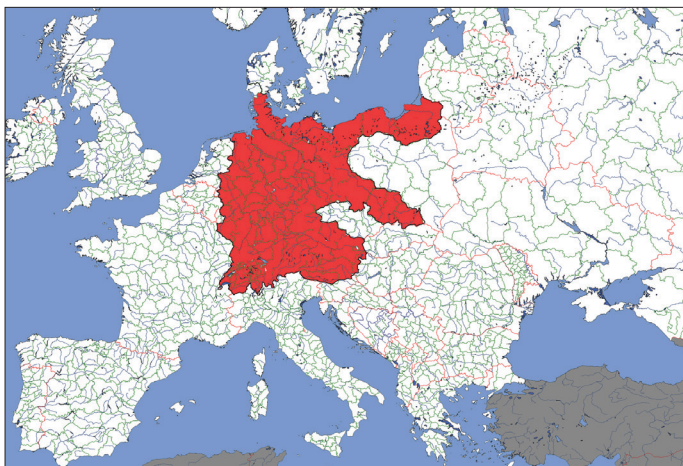
німецький політичний клас вже на протязі принаймні півтора століття.

Німецька політична нація молода. Як консолідоване політичне тіло вона була створена «батьком нації» Отто фон Бісмарком (*Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen, 1815-1898*) тільки у 1871 році. Об'єднання німецьких держав наприкінці XIX століття створило нову політичну потугу і новий політичний проект. Певним чином цей проект, як не дивно, може вважати своїм «хресним батьком» Наполеона Бонапарта (*Napoléon Bonaparte, 1769-1821*).

Чому? Та тому, що вдруге у XIX сторіччі було поставлено завдання – як би це парадоксально не звучало – об'єднання Європи.

Якщо у випадку Наполеона, здається, все зрозуміло – Кодекс Наполеона, хоч і не до кінця, об'єднав Європу законодавчо, спільний континентальний ринок об'єднав Європу господарчо, імператорська армія об'єднала Європу політично. Не до кінця, звісно. І, незважаючи на поразку самого імператора, ідея створення загальноєвропейського ринку та поширення загальноєвропейських стандартів на весь континент не померла.

Парадоксально, але відродилася вона не в республіканській чи імператорській Франції (Наполеон III Бонапарт (*Charles Louis Napoléon Bonaparte, 1808-1873*)), а у вкрай ретроградній Пруссії. У XIX столітті з романтизму народився німецький націоналізм, яскравим представником і діячем якого *de facto* і став фон Бісмарк, саме він почав об'єднувати «німецькі землі» – всіх цих баденців, саксонців, баварців і т.д.

Німецькомовні регіони Європи 1914 р.

Німецька імперія 1914 р.

Однак так звані «німецькі землі» не лише займали центральну позицію на європейському континенті. Вони, по суті, так чи інакше покривали пів-Європи, а ще далі сягав німецький вплив. Дуже багато монархів у тогочасній Європі були німецькими принцами чи родичами німецьких монархів.

Згадаймо «онімечені» Гольштейн-Готторпську чи Ольденбургську династію Романових, Саксен-Кобург-Готську династію теперішніх британських Віндзорів, Віттельсбахську та Глюксбургську династії Греції, Саксен-Кобург-Заальфельдську/ Готську династію Болгарії, Гогенцоллерн-Зігмарінгську династію Румунії і т.д. і т.п. Це плюс, власне, династії Гогенцолернів та Габсбургів та безліч дрібніших династій. В їхніх очах у якомусь сенсі Європа була певною єдністю, принаймні династичною.

Тому десь насильне, а часто і добровільне об'єднання «німецьких земель» зовсім не обмежувалося «німецькими етнічними територіями». А, якщо так, то про що йшлося? Звичайно, про всю Європу у тому чи іншому розумінні цього слова.

Звичайно, «стилістика» цього об'єднання була іншою, ніж у часи Наполеона. І звичайно ж, навіть такі «німецькі землі», як власне Австрія чи Австро-Угорщина опирались цій тенденції. Габсбурги мали свої партикулярні інтереси. А «німецькі землі» у Швейцарії взагалі знаходились поза процесом. Поза політичним процесом у строгому сенсі цього слова.

Навіть сам фон Бісмарк навряд чи до кінця усвідомлював суть процесів, які очолив. Це було далеко не просте «збирання земель» під корону Гогенцолернів. Франко-пруська війна 1870 року і окупація Парижа

була не тільки «помстою» Франції за приниження епохи Наполеона.

Так довго я описую цю ідею політичного (навіть у Священній Римській імперії німецька нація, *Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicæ*, 962-1806 – так чи инакше, принаймні як ідея, проіснувала 850 років!), економічного і т.д. об'єднання Європи з огляду на те, що вона не така вже й нова, якою здається. І головним рушієм цієї ідеї вже досить довго є саме Німеччина, як би вона не применшувала своєї ролі у цьому процесі. Вже те, що на певному етапі *Sacrum Romanum Imperium* перетворилася в *Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicæ* є знаменним. Хоча Німеччина не завжди була головним рушієм. І наполеонівська епопея тут найбільш промовиста.

Іронічна листівка, яка показує німецькі геополітичні мрії часу Першої світової війни 1914 р.

Не буду згадувати дві невдалі і перверсивні спроби довести цю справу до кінця під час Першої і Другої світових воєн. Однак варто підкреслити, що метою, принаймні з боку так званих Центральних держав було політичне, і, що головне – економічне об'єднання Європи.

Ця теза ризикована і наражається на найжорстокішу критику, яку вдячно та покірно приймаю.

Однак, відкинувши всі політичні коректності та політичні менуети, ми не можемо не бачити типологічної подібності цих чотирьох спроб – наполеонівської епопеї, бісмарківського об'єднання «німецьких земель», об'єднавчих епопей Першої та Другої світових воєн.

Мала ця об'єднавча ідея й інші інтелектуальні форми – як от ідею створення Сполучених Штатів Європи.

Ідея інтеграції європейських країн на федеративні основі виникла після Першої світової війни. Її сформулював граф Р. Куденгове-Калергі (Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi, 1894-1972) у своїй книзі «Пан-Європа» (1923), розвинувши її в книгах «Боротьба за Пан-Європу» та «Європа прокидається». У 1925 році тодішній прем'єр-міністр Франції Едуард Ерріо (Édouard Herriot, 1872-1957) обґрунтував думку про утворення Сполучених Штатів Європи.

Ідею створення Сполучених Штатів Європи знову ж у вересні 1946 року озвучив далекоглядний прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчилль (Winston Leonard Spencer-Churchill, 1874-1965) в Університеті Цюриха вже після нацистської катастрофи.

Німеччина, в силу обставин та через своє геополітичне положення і величини, раз за разом опинялася у центрі цього процесу. Тому її лідерство таки має об'єктивні причини.

Отже, нічого дивуватися, що як тільки минули безпосередні наслідки Другої світової війни, домінуючий вже друге століття політичний тренд Сполучених Штатів Європи повернувся. В іншій формі, звісно. Кожна епоха породжувала свої, адекватні до часу, форми цього об'єднання.

Також нічого дивуватися, що Німеччина, попри всі свої комплекси та спроби применшити свою роль в процесі об'єднання рівних, обманути навіть саму себе, відіграє зовсім іншу роль, ніж багато-хто з тих «рівних».

Об'єднання Європи є однією з головних політичних ідей Німеччини.

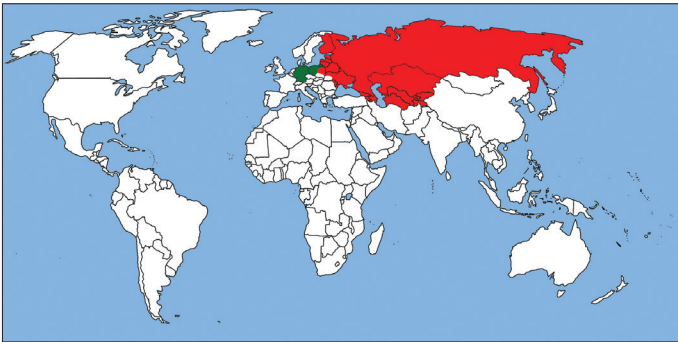
Розумію, що багатьом це формулювання не подобається. Мені теж це не подобається. Однак рекомендую їм кинути оком на господарчі виміри Європейського Союзу. Частка Німеччини у ВВП ЕС є лівовою – 20%. Про політичну роль Німеччини можемо судити з того, хто відіграє головну роль в скрутних ситуаціях грецької фінансової кризи, югославської чи російсько-української війни.

Хоче вона того чи ні, але саме на Німеччині лежала і лежить найбільша відповідальність за успіх чи провал чергового європейського проекту. Ну і, звісно, від франко-німецького поєднання, польсько-німецького примирення, британської участі у проекті, іспанського внутрішнього примирення і т.д.

На цьому місці вже просто мушу віддати належне всім іншим учасникам «європейського концерту» – Франції, звісно, і всім «рівним серед рівних» (без іронії).

Однак ця політична ідея є не єдиною, яку плекав і плекає політичний клас Німеччини. «Німецькі землі» у нові часи традиційно і приростали, і користали з ресурсів, які були на Схід від них. І не йдеться про сумнозвісний «Drag nach Osten». Йдеться про те, що технологічна Європа нагально потребувала для свого розвитку ресурсів. А вони були як на широко тлумаченому Сході, так і конкретно в Росії. Йдеться про Росію у всіх її формах – Російську імперію під скіпетром «онімечених» Романових, Советський Союз, і врешті теперішню Російську Федерацію.

*Німецька та Російська імперії:
візія Гартленду 1914 р.*

Звичайно, це теж дуже давній і закорінений в німецькій політичній традиції тренд.

Якщо говорити про форми цього «черпання ресурсів», то звісно воно дуже нагадувало стосунки інших імперій (Британської, Французької, Нідерландської чи Бельгійської) з їхніми колоніями. Звісно, Росія-СС-СР-РФ ніколи не були колоніями Прусії-Німецької

імперії-ФРН. Однак з Росії-СССР-РФ Німеччина дійсно головно черпала ресурси. Тоді як Росія-СССР-РФ з Німеччини-ЕС черпала технології для свого цивілізаційного розвитку. Стосунки були і є двосторонньо цинічними. Якщо говорити про минуле, то, здається, всім все зрозуміло – заперечень навряд чи можна очікувати. Однак, коли йдеться про теперішні «взаємовигідні» стосунки Німеччини-ЕС з РФ, то можуть бути заперечення.

У цьому сенсі варто звернути увагу на те, що вигоду від цих стосунків, коли «Росія» постачає в Німеччину-ЕС нафту та газ отримує малесенька групка компрадорів на чолі з Путіним. З цього погляду вони нагадують африканських царьків, які продають своїх підданих в рабство білим роботоргівцям. Царьок ділиться зі своїми європейськими партнерами колоніальною рентою.

Причому ділиться царьок цією рентою не лише з Німеччиною. Але, з огляду на об'єктивні обставини – з нею найбільше.

До певного часу це всіх задовольняло. Ну не зобов'язаний Європейський союз виставляти на кін своє існування за всі несправедливості, які чиняться у світі – у Північній Кореї чи Туркменістані, наприклад.

Тому політична ідея об'єднання Європи благосно впродовж двох десятиліть після розвалу СРСР співіснувала з цинічним зніманням колоніальної ренти з російських копалин разом з російськими самодержавцями.

Провідниками обох трендів були і є німецькі політики найвищого рівня.

Сьогодні провідником ідеї об'єднання Європи, безсумнівно, є канцлер Німеччини Ангела Меркель. Її роль у «збиранні», «зміцненні» та «збереженні» європейської єдності незаперечна.

Нещодавнім провідником ідеї глибокого симбіозу з Російською Федерацією та опори на колоніальну ренту також був колишній канцлер Німеччини Герхард Шрьодер – тепер найнятий «Газпромом» на посаду голови комітету акціонерів (виконавчої дирекції) North European Gas Pipeline Company, компанії-оператора Північно-Європейського російсько-німецького газопроводу «Nord Stream».

Певним чином ці два тренди наклалися на політичний клас сучасної ФРН.

Християнські демократи (ХДС-ХСС) головно європоцентристи.

Тоді як, о диво, соціал-демократи (СДПН) по суті – неоколоніалісти.

Менші партії позиціонувалися по-різному.

Цей поділ, звісно, умовний. І він би нас не надто цікавив, якби не ті реалії, в яких опинилася постМайданна Україна.

Однією з причин теперішньої війни на Донбасі, як не парадоксально, є конфлікт цих двох глибоко закоріненних в європейській та німецькій історії та політичній культурі трендів.

Стався конфуз. Пересичений колоніальною рентою місцевий царьок вирішив кинути відведену йому роль. Якись його уявлення про світ і порядок у світі інспірували його до того, щоб змінити правила гри. Він почав загрожувати головному політико-економічному європейському, читай німецькому, тренду створення полі-

тично об'єднаної і економічно інтегрованої Європи. Царьок почав торпедувати Європейський проект, блокувати його розширення (асоціацію України та ЕС), пробувати зруйнувати цю європейську/німецьку мрію (вбиваючи клина між країн-членів ЕС).

Коротше кажучи – Путін почав нищити головний європейський/німецький політичний тренд.

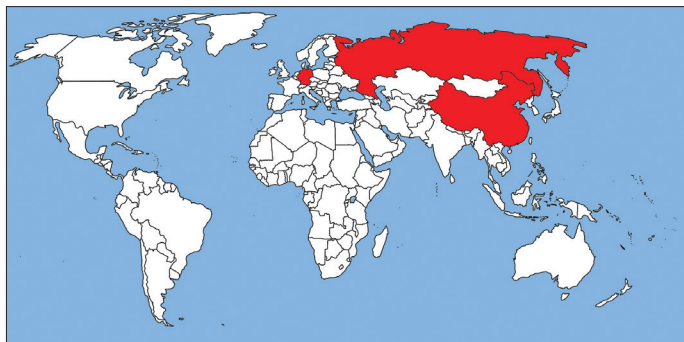
При цьому він мав на що опертися у самій Німеччині. Шрöder є тільки знаменом величезної групи німецьких підприємців, які перед європейською єдністю віддають перевагу німецько-російському неоколоніальному тандему.

Цей тандем також не новинка. І не про подолання Наполеона йдеться – хоча про це теж. Згадаймо створений у Рапалло німецько-російський союз 1922 року (Рапальський договір між Російською Соціалістичною Федеративною Советською та Ваймарською республікою), німецько-советський союз, породжений пактом Молотова-Ріббентропа (Угода про ненапад між Німеччиною та Советським Союзом) 1939 року.

Звісно, цей союз завжди не подобався світовій морській державі – свого часу Британській імперії, тепер, як плещуть злі язики, США і його союзникам (у рамках ЕС і поза ним). Тут на думку приходять сформована ще 2004 року концепція Гелфорда Джона Маккіндера (*Halford John Mackinder, 1861-1947*) про Світовий острів, яким є Євразія і «Географічну вісь історії» (*The Geographical Pivot Of History*), який назвав її жакіттям «Гартленду» (*Heartland*) – симбіозом Німеччини та Росії – що на той час (і це підтвердилося у двох світових війнах) бачився природним супротивником Британської імперії. Всі ці німецько-російські континенталь-

ні союзи і є, на думку багатьох, реінкарнаціями цього «Гартленду» – континентального симбіозу. Останнім часом дехто навіть до цієї двійни докидає багатий на трудові ресурси Китай і продовжує цей континентальний хребет від Берліна до Пекіна. Однак це тема іншої статті.

*Сучасна футурологічна візія Гартленду
у вигляді осі Пекін-Москва-Берлін 2015 р.*

В сучасних політичних та підприємницьких середовищах Німеччини є репрезентанти обох політичних опцій. На разі домінує європоцентрична опція з Ангелою Меркель на чолі. Однак, хоч і дещо змікшовано з огляду на кричущу поведінку збожеволілого царька, присутня і неоколоніальна чи гартлендна опція. Так, вона не має такого яскраво окресленого лідера, як Шрьодер, однак вона від того не менш впливова. Її впливи захиті в економічних інтересах як конкретних підприємців, так і Німеччини у цілому.

На щастя, неоколоніальна опція, попри партикулярні інтереси конкретних концернів та середовищ, не

може похвалитися тим, що економічні, зокрема торгові, стосунки Німеччини та РФ симетричні. Так само несиметричною є і взаємозалежність Німеччини та РФ (як і ЕС та РФ). Візьмемо для чистоти аналізу «довоєнний» 2013 рік.

Німеччина для РФ була третім торговим партнером. Після Китаю та Нідерландів.

РФ для Німеччини була 11 торговим партнером. Після Польщі! Але трішки випереджуючи Чехію! Причому, близько 72,4% експорту із Росії у Німеччину – це нафта (близько 44,7%) та газ (близько 27,7%)! А ще близько 11,8 % – нафтопродукти... Нігерія. Чи неокolonіалізм у чистому вираженні.

Ось така диспропорція, не дивлячись на всю цю нафту та газ, які РФ експортує до ФРН.

Ба більше – важлива структура так званої енергозалежності Німеччини, про яку так люблять торочити у РФ.

Секретом Полішинеля є те, що головні прибутки РФ отримує не від продажу газу, яким постійно шантажує Європу та Німеччину, а від продажу нафти, про що намертво мовчить.

Якщо до сланцевої революції, до побудови терміналів для скрапленого газу і запуску європейської програми енергозбереження дійсно важко було швидко та ефективно звільнитися від російського газового зашморгу, то тепер – вже ні. Приклад, Литва повністю перейшла на скраплений газ. Так само і Німеччина може це швидко реалізувати.

Але головне не це. Головне те, що ні ЕС, ні Німеччина критично не залежать від імпорту російської нафти. Технічно заміна російської нафти на іншу не

така складна. І вона відбувається на наших очах. Це і є головною «таємницею» РФ. І часу у неї мало. Змінюється не лише ціна на нафту, а й перерозподіляються ринки. Точніше, ціна на нафту змінюється, щоб перерозподілити нафтовий та газовий світові ринки. Таким чином РФ більше залежить від європейського/німецького покупця, ніж він від неї. І ця диспропорція поглиблюється не на користь РФ.

Однак повернімося до нерішучості і половинчастості позиції Меркель.

Вона дійсно не може не враховувати інтереси значної частини німецького бізнесу, який прикормився до цієї неокolonіальної ренти.

Однак в якийсь момент, здається, вона зрозуміла, що рента рентою, а під удар попала головна політична ідея сучасної Європи, а, отже, і Німеччини – Путін серйозно почав торпедувати проект Європейського союзу.

Тому вона була просто змушена змінювати свою позицію. Бо на Донбасі йдеться не лише про Україну і її політичну суб'єктність, а про половинчасту суб'єктність самого ЕС. Путін вимагає виключного права вето не лише щодо асоційованого чи повного членства України у ЕС, а й щодо всіх суверенних питань самого ЕС. Що, звісно, рано чи пізно перетворить його у щось безсиле або й «м'який протекторат» режиму Путіна. Це речі навряд чи осяжні для теперішньої Росії з огляду на її реальний потенціал. Однак дивлячись на нерішучість, роздвоєність політичного класу ЕС і Німеччини зокрема закрадаються доволі обґрунтовані сумніви.

Саме тому так важливо виопуклити і для нашої пу-

бліки, і для самих європейців/німців головні тренди їхньої ж багатолітньої політики.

Це не означає, що проблема чи невизначеність щезнуть. Однак ця версія пояснення їх причин дозволить побачити ще один аспект цієї проблеми.

Ми повинні виходити з того, що у Німецькому політичному класі поборюють один одного два політичні тренди, дві політичні ідеї:

- європоцентричний проект, політичним втіленням якого є проект ЄС;
- гартлендовий проект, політико-економічною реалізацією якого є розбудова російсько-німецького стратегічного союзу.

І ці проекти, на разі, у стані взаємного поборювання. Хоча ця боротьба не завжди очевидна.

27 лютого 2015, Берлін

ПАРАДОКСИ ПОЛЬСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

Одним з головних союзників України у її протистоянні агресії Росії є Польща. І це не порожні слова. Незалежність України напряду пов'язана з незалежністю Польщі. Відповідальні політики в обох країнах це добре розуміють. Тому ми, безумовно, розраховуємо на підтримку Польщі. І це правильно. Проте, крім цього потрібне ще й розуміння того, чому Польща сьогодні однозначно стоїть на боці України. Про маргінес у цьому аналізі згадувати не будемо. Ми повинні розуміти, що це держава, про яку в українських школах досі за інерцією вчать, що вона не завжди добре, а точніше – завжди недобре, відносилася до України. Про ці історичні конструкції теж говорити не будемо – значною мірою це дійсно інерційні історичні конструкції XIX сторіччя. Отож, попри всі привиди українсько-польської історії, сьогодні Республіка Польща є одним з наших головних союзників. Коли ми говоримо, що вся Республіка Польща одностайно підтримує Україну, то, звісно, сильно узагальнюємо. В Польщі дуже складне, часто розділене, розбудоване, демократичне суспільство, де нуртує багато часто різнобічних поглядів. У Польщі розвивається багато традиційних політичних трендів. З часом ці політичні тренди трансформувалися у політичні рухи, конституювалися у політичні партії. Щоб зрозуміти цілі, які усвідомлено чи ні ставлять перед собою політичні сили сучасної Республіки

Польща, потрібно, як не дивно, повернутися до того складного політичного утворення, яке зазвичай називають старою Польщею, а політологи – Річчю Посполитою двох народів (*Rzeczpospolita Obojga Narodów*): Річчю Посполитою Польської Корони та Великого Князівства Литовського. Банальність – це східноєвропейська федеративна держава, що існувала протягом 1569–1795 років на теренах сучасних Польщі, України, Білорусі, Литви. Нагадування про цю банальність важливе для того, щоб зрозуміти геополітичні інтенції сьогоденної Республіки Польща. І не з огляду на якісь ресентименти, а саме на спосіб бачення світу довкола Польщі.

І Річ Посполита на тлі сучасних незалежних держав

І тут ми повинні, всупереч шкільним підручникам, зрозуміти, що І Річ Посполита не була національним формуванням, у тому сенсі, який у нього вклали і польські, і українські історики XIX сторіччя. Вони поставили перед собою завдання саме ментального демонтажу цієї політичної конструкції як конструкції понаднаціональної, і творення національних мітів, називаючи їх національними історіями. Нації у сучасному сенсі слова як політичні нації – українська, польська, білоруська і навіть ізраелітська (пов'язана з державою Ізраїль) почали творитися лише після розвалу Речі Посполитої – у XIX-XX сторіччях. І цей процес, як от в Україні, Білорусі і навіть Ізраїлі, бурхливо продовжується й досі.

Однак остаточний поділ І Речі Посполитої 1795 року – шляхетської (і тільки шляхетської) Республіки, Республіки для нобілів – не нівелював ідеї Речі Посполитої. У чому ж полягала ця ідея, окрім як у збереженні прав і вольностей шляхетського стану?

По-перше, це було певне впорядкування величезної дуже різноманітної території на відносно федеративних засадах, які межували зі своєрідним тогочасним плюралізмом.

По-друге, це була певна спрямованість на Схід – свого роду орієнталізм. Причому цей Схід тлумачився доволі широко – і на сучасні Україну, Литву, Білорусь, Угорщину, Румунію, Молдову.

Литва і Білорусь ввійшли в цей проект після 1385 року, коли Корона Польська та Велике Князівство Литовське уклали Кревську унію – Владислав II Ягайло (1362-1434).

Угорщина наближалася до цього проекту за короля Людвіка (Лайоша) I Великого (1326-1382). По-суті, за його правління Корона Польська була єдиною з Угорським королівством.

Трансільванія чи Волощина постійно була у полі зору Речі Посполитої, зокрема за Стефана Баторія (*Báthory István, 1533 – 1586*).

Цих зв'язків безліч. Тому не лише до українців чи татарського, на той час – Дикого поля зводився орієнталізм Речі Посполитої.

Звісно, з часом цей політичний орієнталізм трансформувався у романтичний міт, а потім і у політичну спекуляцію. Тим не менше – для нас важливо зафіксувати інтенцію – зверненість цієї політичної конструкції на Схід.

Однак поділ І Речі Посполитої породив і інші тенденції. Власне після остаточного розбору під впливом німецького романтизму вилонилася ідея формування людських спільнот на цілком іншій, ніж до того основі – не на ґрунті лояльності до монарха чи династії, не на основі приналежності до тієї чи іншої віри, а на основі етнічної приналежності. На перший план у ХІХ сторіччі вийшло національне. Причому всюди – по всій Європі і не тільки. Національне почало тлумачитися не як приналежність до політичної нації/спільноти (шляхетського стану Речі Посполитої, скажімо), а до спільноти етнічної, яка мала свої, зовсім інакші визначники (не шляхетство чи віру) – а мову (які шаленими темпами кодифікувалися та уніфікувалися як мови національні), кровну спорідненість, ну і бажано спорідненість релігійну (хоча не завжди, як у Німеччині).

В умовах роздільності між трьох імперій (Романових, Гогенцолернів, Габсбургів) продовжувачі державної традиції І Речі Посполитої поділилися на два середовища.

Одні пробували продовжувати плюралістичну, орієнтальну традицію – власне республіканську у старому сенсі слова традицію І Речі Посполитої. Вони мріяли і навіть пробували робити кроки до відновлення Речі Посполитої у нових шатах і тих самих географічних і ментальних кордонах, – а тому апелювали і до білорусів, і до литвинів, і до українців як до майбутніх співтворців цієї Республіки.

У цьому сенсі промовистою є історія Польських повстань.

Листопадове повстання (1830-1831) – вибухнуло на хвилі європейських революційних і національних рухів, спрямованих проти домінування трьох абсолютистських імперій на континенті – Росії, Австрії та Пруссії й мало на меті відновлення Речі Посполитої Обох Народів. І охопило навіть Білорусь і Правобережну Україну, однак воювала шляхта. В українських землях польські повстанці зустріли значну протидію з боку селянства.

Січневе повстання (1863) теж поширилося на всю колишню територію Речі Посполитої. Центральний національний комітет повстанців звернувся до українських селян із закликом приєднатися до повстання. Однак українські селяни не підтримали виступ, не поділяючи зазіхань «польської», на їхню думку, шляхти на «наші» землі. Потім селянам пояснили, що «наші» означає – українські. ЦНК навіть визнано права Русі-України у майбутній федерації.

*Герб оновленої конфедеративної Речі Посполитої
як унії Польщі, Литви та Русі*

Не спрацювало. Народжувалися нові політичні спільноти – українська і польська нації. Хоча ідея оновленої Речі Посполитої все ж залишалася на ринку політичних ідей.

Навіть наш Тарас Шевченко не аж так однозначно бачив спадок і Речі Посполитої, як це подається в школах. Так, молодий Шевченко починав з різко антипольської поеми «Гайдамаки». Однак зрілий Шевченко вже інакше бачить результати розвалу Речі Посполитої:

*«А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили!..
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!»*

А наприкінці життя він навіть починає говорити про необхідність українсько-польського порозуміння у своєму програмному вірші «Полякам».

*«Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!»*

*І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай»*

Хоча, звісно, його бачать саме як провісника українського національного відродження – тобто провісника нових віянь, які вже були зорієнтовані все-таки на етнічне, як його тоді розуміли. А дехто й вважав провісником українського націоналізму.

Водночас вже тоді власне польський народ жорстко продемонстрував, що часи шляхетської Республіки пройшли – промовистим свідченням цього стали такі ексцеси, як повстання польських селян проти шляхти у Західній Галичині 1846 р. (*Rzeź galicyjska*), яке мало чим відрізнялося від Коліївщини. Польські селяни вирізали головного носія ідеї відновлення Речі Посполитої – власне польську шляхту.

У польській політичній культурі також почав домінувати етноцентризм. З часом деякі його нурти еволюціонували до націоналізму.

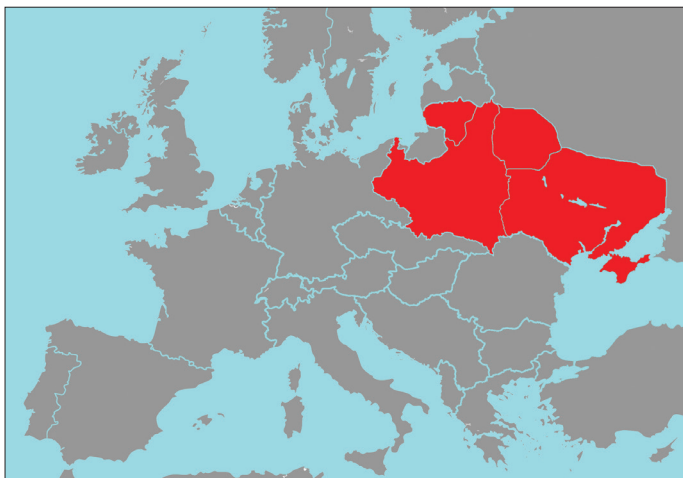
Таким чином на початок ХХ ст. у польській політичній думці функціонували дві головні політичні ідеї, які по-суті були планами відродження майбутньої Польщі. Щоправда Польщу вони бачили по-різному і у різних кордонах – як географічних, так і етнічних.

Першим політичним трендом традиційно залишилися – конфедералісти. Лідером конфедералістів став Юзеф Пілсудський (*Józef Klemens Piłsudski; 1867-1935*). Він був лідером Польської соціалістичної партії (*Polska Partia Socjalistyczna*). Хоча, як на мене, адекватнішим визначенням для системи бачення майбутнього Польщі у випадку Пілсудського, було б визначення – конфедераліст. Конфедераліст у дещо мо-

дернізованому сенсі І Речі Посполитої – з поправкою на новонароджені (а не відроджені, як подається) нації – польську, українську, литовську, єврейську. Вони му- сіли шукати нових форм конфедералізму – бо без ньо- го простір від Слобожанщини до Великопольщі і від Литви до Поділля навіть теоретично годі було якось упорядкувати. Однак тогочасні польські політичні мислителі, закладаючи основи польської новітньої геополітики, му- сіли якось продумати цю проблему. Пілсудський і його послідовники бачили впорядку- вання простору старої Речі Посполитої у формах кон- федерації Польщі, України, Білорусі та Литви у формі Міжмор'я (*Międzymorze, Intermarum*).

Перший план Пілсудського виглядав так:

Міжмор'я І Юзефа Пілсудського, 1914-1920

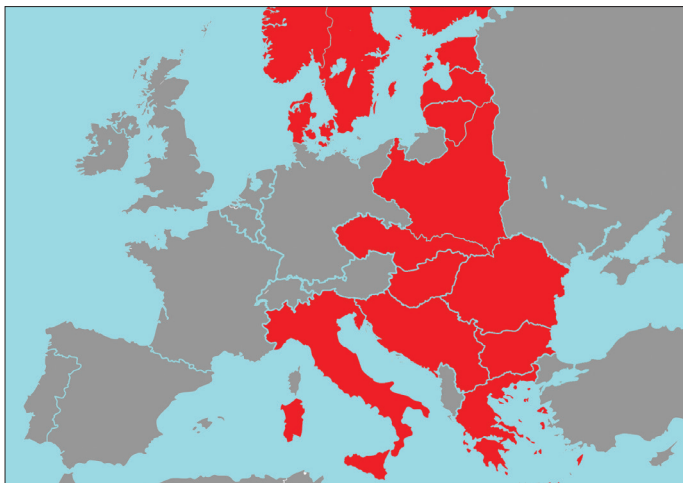
Відвойовуючи новітню Польщу – II Річ Посполиту (1918-1939), вони цілком слушно вважали стосунки з тим простором на Схід від Польщі важливими, і навіть критично важливими, для майбутнього II Речі Посполитої. Звідси – спроби Пілсудського, попри українсько-польську війну з ЗУНР, попри загравання з більшовиками, підтримати УНР. Проект конфедеративної держави ґрунтувався на ідеї відродження Речі Посполитої, однак план маршала Пілсудського зіткнувся з опором як за кордоном, так і всередині країни. Українські, білоруські та литовські націоналісти побоювалися, що в об'єднаній державі неполяки (а особливо некатоліки) будуть в стані громадян другого сорту. У самій Польщі також було багато прихильників створення чисто польської національної держави.

Карта відновленої II Речі Посполитої, 1923
Політичною реалізацією ще більших планів пілсуд-

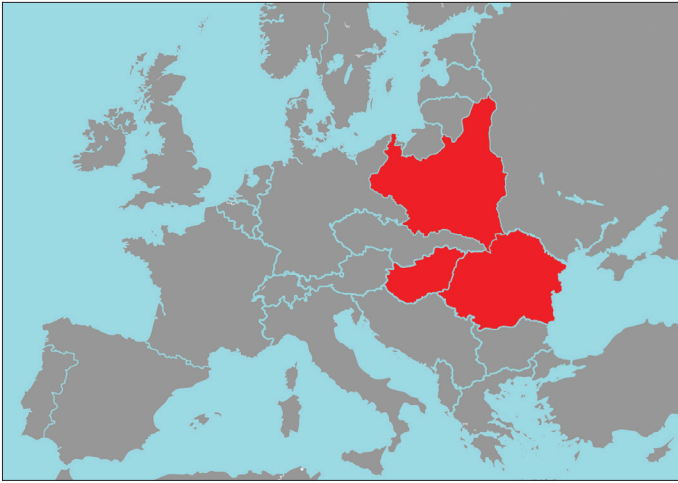
чиків став запропонований ними план створення конфедерації держав, званих «Міжмор'ям» (*Międzymorze*) – проект конфедерації держав, до якої мали ввійти незалежні Польща, Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Молдова, Угорщина, Румунія, Югославія, Чехословаччина, а також, можливо, Фінляндія, висунутий Юзефом Пілсудським після I Світової війни. Ця конфедерація мала сягати від Чорного і Адріатичного до Балтійського моря, звідси й назва. Пілсудський вважав, що створення цієї конфедерації держав у центрі якої буде федерація Речі Посполитої, – яка складатиметься з Польщі, України, Білорусі та Литви, – дозволить уникнути домінування реваншистських Німеччини та Росії-СССР. Другий план Пілсудського виглядав так:

Міжмор'я II Юзефа Пілсудського, 1921-1935
Були й інші, більш скромні варіанти Міжмор'я:

Як от план Міністра закордонних справ Польщі Юзефа Бека (*Józef Beck, 1894-1944*) – виходячи з реалій, він скоротив Міжмор'я до союзу Польщі, Румунії та Угорщини:

«Третій світ» Юзефа Бека, 1935-1939

Проект конфедеративного об'єднання держав навіть напередодні II Світової війни теж наштовхувався на національні упередження, політичну недалекоглядність, інтриги Німеччини та Росії-СССР. Тому в результаті і ці плани не були реалізовані.

Однак під час II Світової війни Уряд II Речі Посполитої на чолі з генералом Владиславом Сікорським (*Władysław Eugeniusz Sikorski, 1881-1943*) розвинув цю ідею і відстоював план створення нового Міжмор'я між Балтійським, Чорним, Адріатичним та Егейським морями. І перші кроки навіть було зроблено – у 1942 р.

відбулися консультації еміграційних урядів про створення грецько-югославської та польсько-чехословацької конфедерацій. Звісно, це були лише інтенції і форми політичного мислення. Однак вони характеризують один з головних трендів польського геополітичного мислення.

Наступною, вже зовсім мало пов'язаною з політичною реальністю стала концепція Центральної Європи. Тоді Польща і її сусіди були окуповані СРСР.

Певним чином 1991 р. ідея Міжмор'я відродилася у формі «Вишеградської четвірки» – у формі порозуміння між Польщею, Угорщиною, Чехією та Словаччиною.

Вишеградська четвірка, 1991

Другим політичним трендом став модерний польський націоналізм. Лідером націоналістів був Роман

Дмовський (*Roman Dmowski, 1864-1939*), який заснував націоналістичне політичне угруповання «Табір великої Польщі» (*Obóz Wielkiej Polski*).

Гаслом польських націоналістів ендеків (Націонал-демократів, *Narodowej Demokracji*) стало, жаль, «Польща для поляків». Вони не бачили місця у майбутній Польщі для національних меншин. Зрештою, це породило польську ксенофобію, антисемітизм і зворотну реакцію у формі боротьби націоналістів українських чи литовських. Ендеки відкидали відносно толерантну (принаймні в інтенції) спадщину І Речі Посполитої – тобто пілсудчиків. Ба, більше Дмовський жорстко обстоював ідею колонізації українців та білорусів. Жодна державність цих народів не передбачалася: «На території, де закінчується Західна Європа, яка лежить між Німеччиною та Росією, місця для малої, слабкої держави немає» («*Na tej ziemi, na której kończy się Europa Zachodnia [...] położonej między [...] Niemcami a Rosją, miejsca na małe, słabe państwo nie ma*»).

Як і всякі націоналісти ендеки мобілізували своїх прихильників, створюючи образ ворога. На різних етапах це були надпотужні німці і всюдисущі євреї. Потім картина доповнилася брутальними українцями.

Ще одною характерною рисою стала конспірологія, яка мала своє продовження у переслідуваннях всюдисущих супротивників. Це створювало відчуття страху не лише для інородців, але й для дисидентів і політичних противників – навіть з владного табору пілсудчиків.

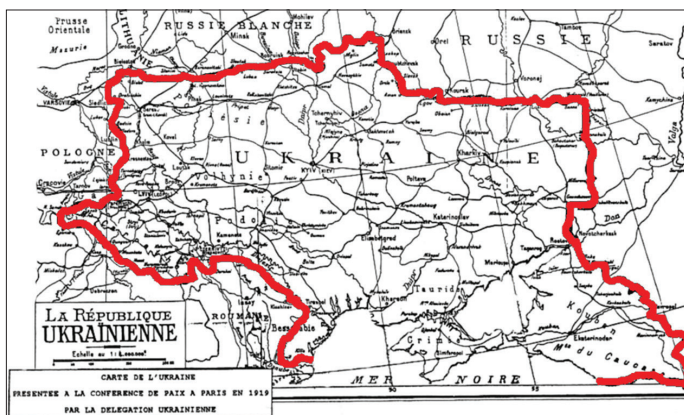
Одним словом ендеки заявили свою претензію на монополію на патріотизм, польськість і т.д.

У геополітичному сенсі Дмовський і ендеція апелювали до «етнічних територій», доволі вільно трактуючи це поняття.

Дивно, але він вважав ослаблену Росію-СССР меншим злом і навіть ситуативним противником у протистоянні з набагато небезпечнішою Німеччиною.

Виходячи з цього, немає жодного сумніву в тому, що польські націоналісти бачили Польщу виключно як національне утворення на «своїх етнічних землях». У 1930-ті роки такі міти конструювали всі націоналісти – румунські (*România Mare*), угорські (*Nagy-Magyarország*), українські:

Межі України, які були заявлені делегацією УНР на Паризькій мирній конференції в 1919-20 рр.

Ендеки ігнорували той факт, що II Річ Посполита – міжвоєнна Польща – була поліетнічним утворенням. Тому спроби перевести міжвоєнну Польщу, у відпо-

відності з тогочасними політичними модами, на націоналістичні рейки завершилася такою ж націоналістичною реакцією – народився і активізувався український націоналізм, зміцнився сіонізм, німецький націоналізм.

Дивно, але багато хто вважає Дмовського «приземленим», «прагматичним» польським геополітиком. Тоді як Пілсудського вважають «романтиком».

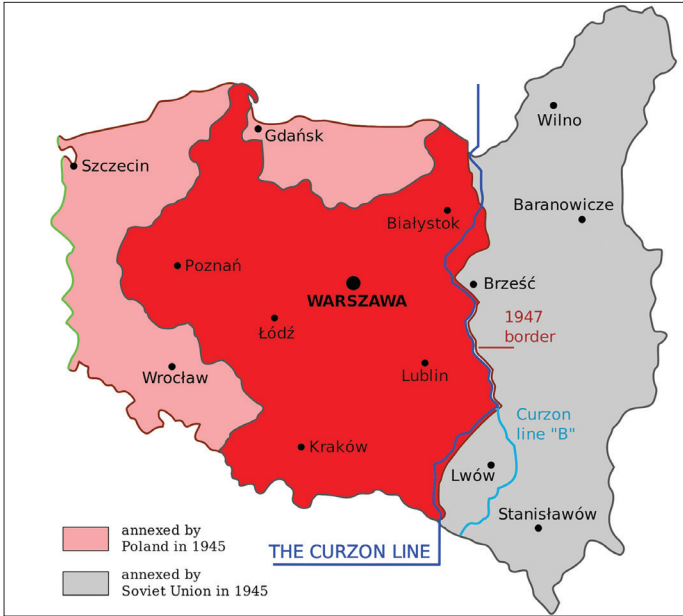
Важливо те, що вони заклали основи двох польських національних і геополітичних ідей, які конкурували за їхнього життя, і, як показує сьогоднішня конкуренція досі. І це свідчить про певні рації, які є у двох цих способах політичного візонерства.

Комуністична пауза (ПНР, 1945-1989 рр.) неначе вбила обидва ці тренди – і відкритих назовні пілсудчиків, і ізоляціоністів ендеків. Однак ці дві політичні ідеї збереглися і розвинулися на еміграції та у польському антикомуністичному русі всередині Польщі.

При цьому вони дивним чином трансформувалися. Трансформувалися, бо мусіли адаптовуватися до післявоєнних реалій і вимог часу.

Найжорсткішою реалією і гримасою часу стало те, що нацисти, більшовики та польські сталіністи реалізували плани польської ендеції – екстермінація і наступне вигнання євреїв, вилучення українських, білоруських і литовських земель, депортація німців, розсіяння решток українців зробили (чи майже зробили) Польщу моноетнічною.

Навряд чи це була реалізація планів Дмовського. Однак Польщу зробили такою – насильно, звісно. Та ще й «пересунули» на Захід – теж насильно.

Зміни кордонів Польщі, 1945

Та у польській політичній думці не померло думання про Схід. А на Сході, хоча і в рамках Росії-СССР, виникли такі територіальні утворення, як УССР, БССР, ЛССР. Звісно, це не були повноцінні держави чи автономії, а тим більше – це не були незалежні Україна, Білорусь, Литва. Тим не менше, з цими реаліями слід було рахуватися. Польські політичні мислителі з кола паризького еміграційного журналу «Культура» охоплювали цей простір поняттям УЛБ (ULB).

На еміграції виросла блискуча плеяда політичних мислителів на чолі з Єжи Гедройцем (*Jerzy Władysław Giedroyc, 1906-2000*) і Юліушем Мерошевським

(*Juliusz Mieroszewski, 1906-1976*). Якщо говорити про Східну Європу, то вони, звісно, були під значним впливом Пiлсудського. А також під впливом польського інтелектуально-політичного руху «прометеїстів» духовним лiдером яких був ще кн. Адам Єжи Чарторийський (*Adam Jerzy Czartoryski, 1770-1861*) – головна ідея «прометеїстів» полягала у допомозі поневоленим народам Росії здобути свободу і незалежність. Особливе місце серед цих народів, звісно, займали Україна, Білорусь і Литва. Передумовою цієї співпраці стало не таке просте для багатьох поляків визнання непорушності сьгоднішніх кордонів України, Білорусі та Литви. Визнання втрати Львова та Вiльнюса, вважали Гедройц та Мерошевський, є фундаментом майбутньої геополітичної архітектури у цілому регіоні.

Саме це визнання кордонів допомогло українським еміграційним діячам, які співпрацювали з «Культурою», у пошуку майбутнього облаштування цього геополітичного простору. А це не менш блискуче гроно: Богдан Осадчук (1920-2011), Юрій Шевельов (1908-2002), Іван Лисяк-Рудницький (1919-1984) та ин.

Однак це «думання про Схід», неопiлсудчицтво, якщо так можна сказати, цього разу дивним чином поєдналося з концентрацією на польськості. Метою «Культури» було створення сильного польського осередку, який допомагав би у творенні вільного польського дому (*silnego nurtu polszczyzny, który pomagaly w budowie swobodnego polskiego domu*), нової польської людини. Було б надмірним сказати, що вони водночас були і неоендеками. Однак реалією їхнього часу вже була майже етнічно монолітна, хоча й під комуністами, Польща.

Може комусь це видасться парадоксом, але у якомусь сенсі в еміграції, на іншому рівні розвитку політичної думки та політичної реальності відбулося щось на кшталт поєднання до того часу непоєднуваного – концентрації на польськості та відкритості на Схід.

Чи всі сприйняли цей новий сплав модерної, сконцентрованої на собі, і водночас зичливої і відкритої на Схід Польщі? Звичайно, ні. Однак досі вони не були творцями головних політичних ідей Польщі, радше ар'єргардом.

Одним словом – провідне на еміграції, а також у Польщі, коло Гедройця-Мерошевського прийняло мононаціональну конструкцію сучасної Польщі, визнавши при цьому Україну, Литву і Білорусь у тих кордонах, що склалися після II Світової війни, і тим самим відкрили сучасну Польщу на Схід – до тих відносин, які сьогодні реалізують політики сучасної Республіки Польщі.

Тому практично всі серйозні польські політики виходять з того, що:

- Польща є національною державою;
- Польща відкрита і зацікавлена у поглибленій співпраці з УЛБ.
- Польща розуміє, що доля Республіки Польща вирішується не лише у ЕС чи НАТО, а й на Сході.

Ба, більше, ми бачимо, що з огляду на агресію Російської Федерації за участю Польщі (однак то лише з її ініціативи) формується союз країн, які страждають від загрози Росії Путіна. А це: Україна, Молдова, Румунія, Польща, Литва, Латвія, Естонія. Дещо менше інші сусіди Російської Федерації. Що це, як не відродження того самого Міжмор'я?

Звісно, ця збіжність інтересів інколи формалізується – як от у випадку з ГУАМ, а інколи і ні, як от сьогодні.

1997 року у Страсбурзі на зустрічі президентів чотирьох держав постсовєтського простору (Грузії, України, Азербайджану і Молдови) утворено політико-консультативний форум — ГУАМ є регіональним об'єднанням п'яти держав — Грузії, України, Республіки Узбекистан, Азербайджанської Республіки і Республіки Молдова.

ГУАМ, 1997

А інколи ми спостерігаємо ситуативну підтримку, коли країни підтримуються одна одну і таким чином створюють неформалізовані ситуативні союзи. Як от неформальний союз Польщі і Швеції у створенні політики Східного партнерства ЄС (2008), спрямованої на

Україну, Білорусь, Молдову, Грузію, Азербайджан, Вірменію.

І потребу у цій взаємній підтримці у формальних чи не формальних структурах, здається, сучасна польська політична еліта добре усвідомлює. Це просто вимога часу з огляду на спільну загрозу.

Таким чином у Польщі ми бачимо дві тенденції:

- успішну розбудову власне національної держави (знову парадокс – у рамках наддержавного утворення – ЕС);
- обережну розбудову стосунків у полісі Міжмор'я (Україна, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова, Грузія).

При цьому Республіка Польща (III Річ Посполита) є однозначним союзником США і їх союзників – Новітньої імперії Світових океанів.

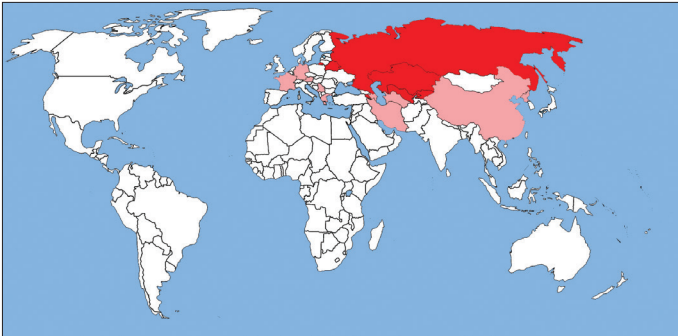
Події з російською агресією в Україні показали, що у конфлікті Російської Федерації (континентальної імперії, в сучасних умовах – Світового острова) та США+ (новітньої морської імперії, в сучасних умовах – Світового океану) – весь пояс Міжмор'я є на боці Новітньої імперії Світових океанів.

Тому, якщо подивитися на диспозицію сил у світовому протистоянні Світового острова та Світового океану, яке режим Путіна ввів у гостру фазу, то ми бачимо, що ситуація повторюється. Та сама диспозиція була на початку ХХ ст. – її й описав Геллфорд Джон Маккіндер.

З одного боку бачимо явну чи латентну консолідацію Континенту (Світового острова). Росія зайняла гостро опозиційну диспозицію щодо США+. Китай – у очікуючій диспозиції. Ряд країн ЕС, які традиційно

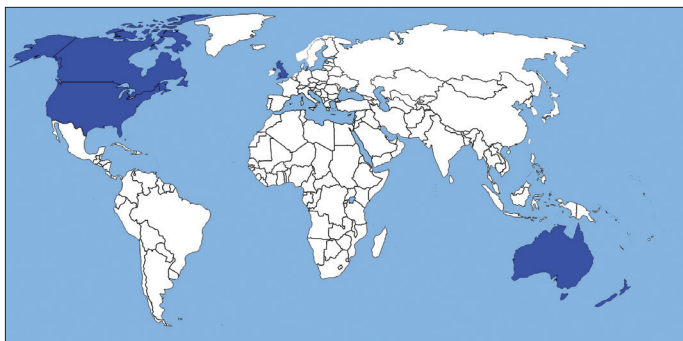

тяжіли до Континенту (Німеччина, Австрія, Франція) є у двозначній диспозиції. Вони тісно пов'язані/нейтралізовані Світовими океанами. Однак у випадку Німеччини так само тісно пов'язані/напівнейтралізовані Росією. Але щодень то більше пов'язані/напівнейтралізовані Китаєм, де у ФРН маса проектів та планів. Окрім того на всі ці пов'язаності/напівнейтралізації накладається ще й шлейф традиційного континентального політичного мислення та позиціонування.

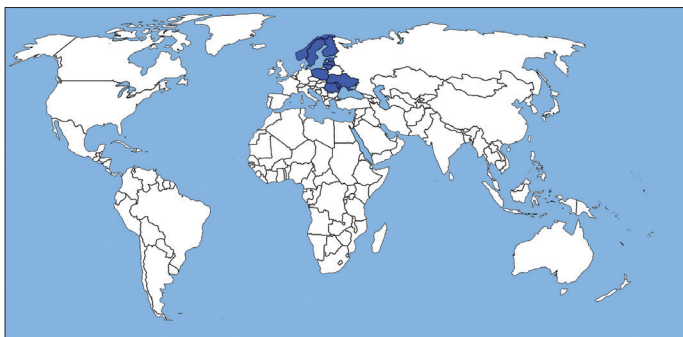
*Світовий острів
і його явні та латентні союзники, 2014*

З іншого боку бачимо як у формальний і не формальний спосіб консолідувалася традиційно антиконтинентальна англосаксонська ліга у складі США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Великої Британії. І справа навіть не в конструкціях Маккіндера чи Дугіна - досить подивитися, хто ж насправді є геополітичними союзниками України в її стратегічному протистоянні Росії на Донбасі, і окреслюється доволі чіткий перелік країн, який явно зводиться до двох груп:

Світовий океан, 2015

І, ще раз повторимося, в точності з передбаченням Маккіндера до антиконтинентальної ліги долучився колишній центральноєвропейський «санітарний коридор», який тільки змінює свою назву (Міжмор'я, УЛБ, ГУАМ, Вишеградська четвірка). Однак від зміни назви його «санітарна», «ізолююча» функція не змінюється.

Міжмор'я, 2015

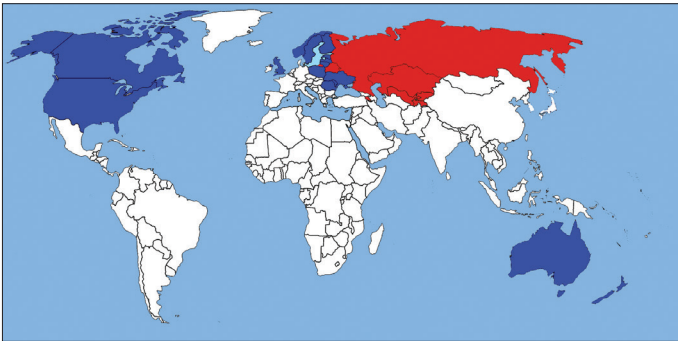
Сьогодні у склад віртуального неформалізованого Міжмор'я ситуативно входять Польща, Україна, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова. В принципі, там є місце і на Білорусь та Грузію. І деякі кроки Білорусі Лукашенка підтверджують, що і вона у непрямий спосіб майже непомітно, проте дрейфує, наскільки може, у тому ж напрямку.

Тому у Польщі знову з'явилося нове/старе геополітичне завдання – посилити свої геополітичні зв'язки з:

- антиконтинентальною англосаксонською лігою – Новітньою імперією Світових океанів;
- взяти участь у консолідації Міжмор'я як союзника Новітньої імперії Світових океанів.

Хоча, звісно, при цьому зберігаються і завдання через поглиблення інтеграції у ЕС, особливо в контексті стосунків з Німеччиною та Францією, зв'язувати/нейтралізувати європейське латентно проконтинентальне крило Світового острова.

Міжмор'я вкотре має відрізати латентних союзників Світового острова від Росії у її путінській реінкарнації.

Диспозиція Океану, Міжмор'я та Острова, 2015

І ці заходи не є благими побажаннями – вони мають забезпечити III Річ Посполиту Польщу від чергової катастрофічної втрати суверенітету у рамках вкотре консолідованого Острова.

При цьому геополітична диспозиція Республіки Польща майже повністю співпадає з геополітичною диспозицією України.

Геополітичні виклики суверенітету України майже повністю співпадають з геополітичними викликами суверенітету Польщі.

Тому і геополітичні завдання України та Польщі майже співпадають. І це попри те, що Україна не є ні членом ЄС, ні членом НАТО. А Польща є і членом ЄС, і членом НАТО.

Агресія Путіна і реальна, а не уявна, геополітична диспозиція ламає бар'єри, виставлені ЄС та НАТО. Сьогодні ці віртуальні бар'єри проходять випробування на міцність і всеосяжність.

Коли Світовий океан з суто географічного поняття трансформувався у Світові океани (www-океан, inter-net-океан, swift-океан і т.д.) з їхніми, такими неочікуваними для нас просторами, то рівень захисту суверенітетів країн-членів НАТО та ЄС виявився недостатнім – ці організації не передбачали поширення протистояння, а отже і протидії, в просторах цих новітніх океанів. Чим і скористався режим Путіна. Протистояння все більше переміщується у ці новітні океани.

Тому Польща, як і Україна, змушені шукати порятунку у союзі з Новітньою імперією світових океанів. І Міжмор'я для Польщі і для України є інструментами протистояння.

Однак це загальні міркування. Реальна політика має конкретний вимір. Сьогодні у РП є дві головні політичні сили і, відповідно, дві політичні стратегії.

Ліберальний, проєвропейський сегмент польської політики репрезентований партією Громадянська платформа (*PO – Platforma obywatelska*).

Більш патріотичний, правий сегмент представлений партією Право і справедливість (*PiS – Prawo i Sprawiedliwość*).

Які їхні геополітичні орієнтири?

Громадянська платформа, будучи жорстко проєвропейською є в дуже дивній ситуації. Громадянська платформа незчулася як призвела до певної підміни у своїх стосунках з головним політичним партнером – ЕС. З огляду на об'єми економічної співпраці Німеччина неначе затулила чи підмінила собою ЕС. Стосунки з ФРН стали пріоритетними. І саме це призвело і до тимчасової зовнішньополітичної орієнтації традиційно «неопілсудчистської» політики польського демократичного лівого центру. Німеччина як латентний, невидимий учасник/союзник континентальних проєктів, як вже зауважувалося, має особливі стосунки з Росією – донедавна вона мала такі особливі стосунки навіть з Росією Путіна. Це призвело до того, що після приходу до влади у 2007 році лідери Громадянської платформи, о диво, теж взяли курс на встановлення особливих стосунків з РФ. Навіть підозріла катастрофа президентського літака під Смоленськом не похитнула цієї рішучості – бо ж загинули політичні опоненти Громадянської платформи з Права і Справедливості. Здається, що не надто похитнув цей курс і Майдан Гідності 2013 р., коли російський слід за відмовою Януковича

від асоціації України з ЕС був більш ніж очевидний. Так само, як і те, що Росія заповзлася остаточно поглинути Україну. Злам і крах цієї позиції відбувся з огляду на вже відкриту агресію Росії – анексію Криму та окупацію частини Донбасу. Що не призвело до негайної підтримки України. В Громадянській платформі ще довго спостерігалася невизначеність, розгубленість, оглядання на більш ніж невизначену Німеччину та ЕС. Зрештою головного промотора такої латентно пронимецької політики прем'єр-міністра Дональда Туска (*Donald Franciszek Tusk, 1957*) у 2014 році евакуювали до Брюсселя на посаду Голови Ради Європи. Так завершився польське перебалансування стосунків з Росією.

Право і справедливість зі свого боку, будучи, неначе б то, гіперпатріотичної традиціоналістської орієнтації, будучи, неначе б то, представниками правого центру, близького до «неоендеції», навпаки, дивним чином проявила атлантичні симпатії і доволі виразно підтримала Україну в її конфлікті з Росією Путіна. Звичайно, це було і результатом катастрофи під Смоленськом (2010), де загинув брат лідера Права і Справедливості Ярослава Качинського (*Jarosław Aleksander Kaczyński, 1949*) – президент Лех Качинський (*Lech Aleksander Kaczyński, 1949-2010*). Так само підтримка України стала і формою опонування «проросійській» чи «ніжкій» позиції Громадянської платформи. Ну і, звісно, це позиціонування було результатом традиційної антиросійської позиції польських правих.

Однак факт залишається фактом:

- Польські ліберали дивним чином виявилися не аж так прихильними до антиконтинентальної анг-

лосаксонської ліги та її союзників з найбільш загроженого «санітарного поясу» Міжмор'я – а, отже, і до України;

- Польські праві бачать у антиконтинентальній англосаксонській лізі та зміцненні її союзників у Міжмор'ї основну гарантію польського суверенітету.

Таким чином у сучасній польській геополітиці сформувався парадокс. Ліберали з Громадянської платформи у зовнішній політиці, виходячи з польської політичної історії, стали радше спадкоємцями польських націонал-демократів Романа Дмовського. А праві з Права і Справедливості у зовнішній політиці, виходячи з польської політичної історії, стали радше спадкоємцями польських конфедералістів Юзефа Пілсудського.

Звісно, ці оцінки дуже загальні і дещо провокативні. Їх слід коригувати, нюансувати з огляду на позиції конкретних персоналій та обставин. А вони змінюються. На наступних президентських та парламентських виборах очікується повернення впливу Права і Справедливості. Що зовсім не означає, попри наші попередні міркування, посилення атлантизму у зовнішній політиці Польщі та більшої підтримки України. Разом з тим ми маємо врахувати і те, що президентом США все ще залишатиметься ізоляціоніст Барак Обама. А у Франції до влади можуть прийти явні чи латентні союзники Росії – явні союзники з право-радикального Національного Фронту (*Front National*) на чолі з Марін Ле Пен (*Marine Le Pen, 1968*), чи латентні від право-центристської голлістської партії Союз за Народний Рух (*Union pour un mouvement populaire*) Нікола Саркозі (*Nicolas Paul Stéphane Sárközy de Nagy-Bócsa,*

1955). І це може пригальмувати атлантичні тренди у Польщі. Не варто забувати і про гіпернаціоналістичні ексцеси у самій Польщі, пов'язані з появою хоча і дрібних, проте гучних гіперендетських груп. Для них характерним є національний аутизм з елементами теоретизуючого реваншизму. Частина з них, як видається, інспірована Росією, а частина появилася в результаті певної розгубленості Громадянської платформи. На сьогодні розглядати їх серйозно не варто. Назагал динаміка розвитку міжнародної ситуації, динаміка розвитку ситуації у Східній Європі, зокрема в Україні, і динаміка політичних змін у самій Польщі після паузи епохи Януковича, здається розвертається на Схід. Спільна загроза заставляє польських політиків відповідально думати про Схід. І у цьому сенсі для всього регіону ідея Міжмор'я в оновлених, не обов'язково формалізованих формах залишається такою ж актуальною, як і сто років тому.

27 березня 2015

ГЕОПОЛІТИЧНА «УКРАЇНІЗАЦІЯ» ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Одним з найближчих наших сусідів і майже не помітним нашим сусідом є Турецька республіка. Ми потрапляємо не зважати на країну з 78-мільйонним населенням та найбільшою в Європі 400 тис. армією – другою у НАТО після США. Це подиву гідне нехтування Туреччиною, як геополітичним гравцем, безсумнівно шкодить Україні. Особливо в контексті російської анексії Криму та подальшої агресії на Донбасі. Але це не тільки наша традиція – до Туреччини зверхньо ставляться багато політиків у Європі та ЄС. Згадаймо багатолітнє очікування Туреччиною просування процесу входження до ЄС. Причиною є стагнація Османської імперії у ХІХ ст. та її катастрофа після поразки у І Світовій війні.

Останнім часом ми спостерігаємо повільний відхід Турецької республіки, яка постала у 1920-х роках як переосмислення цієї поразки, від світського «проєвропейського» вектору розвитку, якого їй задав засновник республіки Мустафа Кемаль (*Mustafa Kemal Atatürk, 1881-1938*).

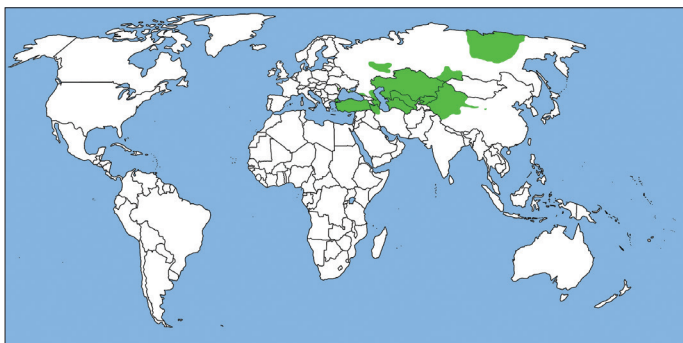
Насправді це трагедія не лише для турецьких громадян, які бажують саме такого розвитку Туреччини, але й для майбутнього Європейського союзу, Ісламського світу, а також України. Однак, щоб зрозуміти турецькі контексти потрібно трішки повернутись до

історії Туреччини. І не дивитись через українські окуляри з романтичними байками XIX ст., яких нас вчать у школі.

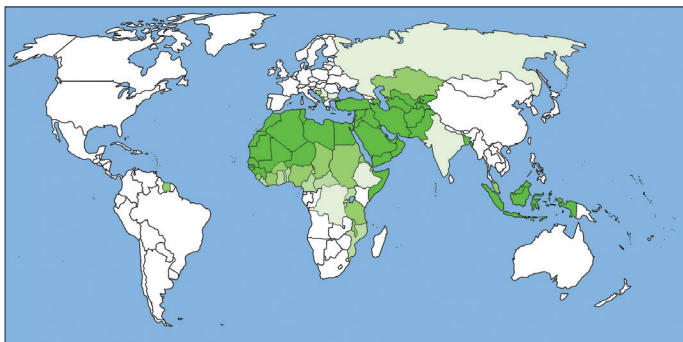
Туреччина є провідною країною у кількох аспектах:

Туреччина є найбільшою сучасною тюркською політичною нацією:

Тюркські народи світу

Туреччина є найстаршою модерною ісламською світською державою світу – з 1923 року:

Ісламський світ

Історично Туреччина є найбільш європоцентричною ісламською державою – турки прийшли в Європу ще у XV ст. і практично впливали на розвиток Європи не лише на Балканах, а й набагато далі на північ Європи. Був історичний момент, коли Туреччина могла ввійти і у Центральну Європу.

Туреччина 1878 р. – спроби «європеїзуватися» і реформуватися.

Туреччина розвивалася головню в європейському напрямку – подобалось це автохтонам Європи чи ні. Ми сприймаємо Туреччину часто через історичні перспективи, де бачимо тільки експансію Оттоманської імперії та ісламу і звільнення від неї та від «турецького іга». А про цивілізаційний вклад Оттоманської імперії у розвиток цих територій, звісно, забуваємо, або навіть свідомо його заперечуємо. Отож про експансію:

Починалося все більш ніж скромно – Оттоманський султанат 1300 р. був малесеньким державним утворенням тюрків, які прийшли з прикаспійських степів.

Однак, з огляду на стагнацію Візантійської імперії, Оттоманська імперія (*Devlet-i Aliyye-i Osmâniyy*), в яку він перетворився, почала бурхливо рости – 1481 р. У XV ст. вона практично замінила Візантійську імперію по обидва боки Босфору. І головним напрямком експансії османів стало не Межиріччя Тигру та Євфрату чи долина Нілу, а саме Балкани з перспективою подальшого просування вглиб Європейського континенту.

Тобто Оттоманська імперія з самого початку мислила себе як Азійська і Європейська імперія. Навіть символікою першої тюркської імперії – Сельджукської імперії (*Dawlat-i Saljūqiān*, 1037 – 1194), яка простягалася від Хорезму до Константинополя – був двоголовий орел Тугрул, який дивним чином є точною подобою візантійського двоголового орла:

*Двоголовий орел герб Палеологів
та герб Сельджуцької імперії Тугрул (Tuğrul)*

І суть не в красивому збігу, а у політичній програмі Сельджукської та Оттоманської імперій, які зорієнтовані на обидва боки Босфору. Причому не лише в сенсі анексії територій. З часом Оттоманська імперія не тільки ввібрала в себе європейський, головно грець-

кий, культурний спадок Малої Азії, але й культурний спадок Балкан та навіть Західної Європи – це вже у XIX ст.

Звичайно, Османська імперія в апогеї територіальних завоювань 1739 р. розкинулася на трьох континентах – в Азії, Європі та Африці. Однак, якщо все ж вважати, що насправді весь цей регіон є елементом Середньоморського та Європейського культурного кола – то Османська імперія, як і Халіфати Омейядів (661-1031) та Аббасидів (750-1543) є історичним цивілізаційним продовженням Римської імперії. Так само, як і Візантія. Однак, як її попередники, вона переживала і період розквіту, і період стагнації, яка розпочалася у XVI ст.

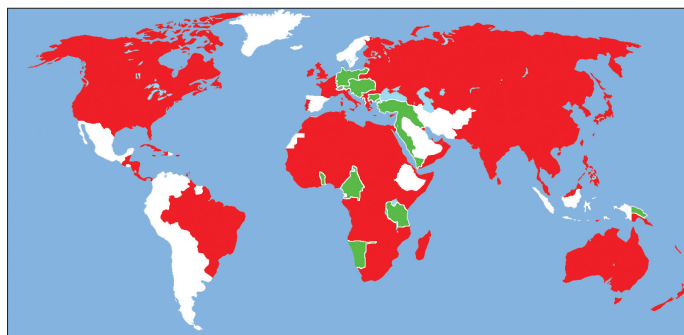
А тому все та ж стагнація, а також пробудження народів Балкан та колоніальна експансія Британії на-

передодні I Світової війни скорочують територіальні впливи «хворої людини Європи»:

Оттоманська імперія напередодні I Світової війни 1913 р. втратила Магриб і Балкани. А Центральні держави – Німеччина, Австро-Угорщина та Болгарія втягують Туреччину у I Світову війну:

Туреччина у I Світовій війні 1914 р.

Інколи це виглядає карикатурно:

Але для Оттоманської імперії I Світова війна закінчується повною поразкою, катастрофою, розвалом імперії і навіть втратою значної частини Малої Азії з самим Стамбулом:

Рештки Оттоманської імперії, 1920 р.

Тільки зусиллями турецьких реформаторів – младотурків під керівництвом Ататюрка – було відновлено незалежність, а також засновано нову світську Турецьку республіку. Мустафа Кемаль повністю змінив ідентифікаційну матрицю турків – ліквідував деякі пережитки ісламу, як от багатоженство, перевів на григоріанський календар, з арабського письма перевів націю на латинську абетку. По суті здійснив величезний крок у напрямку «європеїзації» Туреччини. І тим самим майже на століття задав «європейську» парадигму розвитку турецького суспільства і держави. Тобто – заснував сучасну Турецьку республіку:

Сучасна Турецька республіка, 1923 р.

Якщо не знати історичної ролі Туреччини в становленні сучасної Європи, не бачити ролі Туреччини в ісламському світі та світі тюрків, не бачити європоцентричних та світських тенденцій Туреччини, то тоді

важко зрозуміти її геополітичні інтенції.

Історично з геополітичної точки зору реальними супротивниками Оттоманської імперії був Іран а з XVIII ст. Росія.

Сунітсько-шиїтський кордон став не лише межею релігійного розмежування у ісламі, але й жорстким кордоном Ірану. Навіть в період свого розквіту Оттоманська імперія його подолати не змогла.

Якоюсь мірою, хоча не повністю, шиїзм відчужив від Туреччини і мовно та етнічно близький Азербайджан.

Піднесення Російської імперії на два століття перетворило внутрішнє озеро імперії - Чорне море – в театр військових дій. Молода Російська імперія витіснила Туреччину не лише з північного Причорномор'я, але й з Балкан.

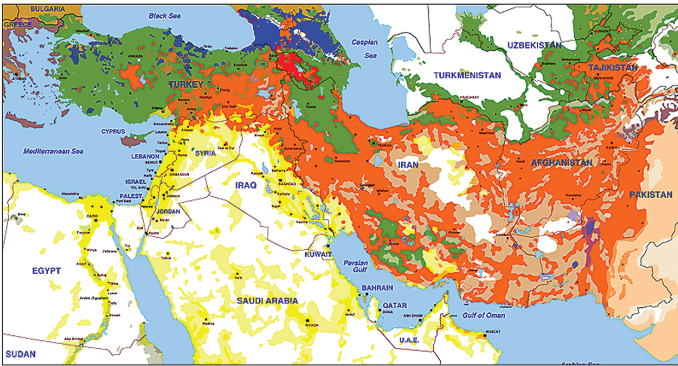
Менш консолідовані європейські країни на чолі з Австрією та молоді націоналізми балканських народів теж причинилися до витіснення Оттоманської імперії з Балкан.

Арабські провінції були анексовані Британською імперією, а не арабськими національними рухами. Тому з півдня головним геополітичним супротивником Туреччини була саме Британія а не араби. І досі арабський світ не занадто впливає на Туреччину. Він більше перейнятий Ізраїлем і своїми проблемами. Тим більше, що довший час Туреччина була стратегічним союзником Ізраїлю.

З іншого боку Османську імперію головно повалив націоналізм європейських націй – грецький, болгарський, сербський, але так само і арабський. Саме тому імперія переформатувалася в республіку, яка мала б

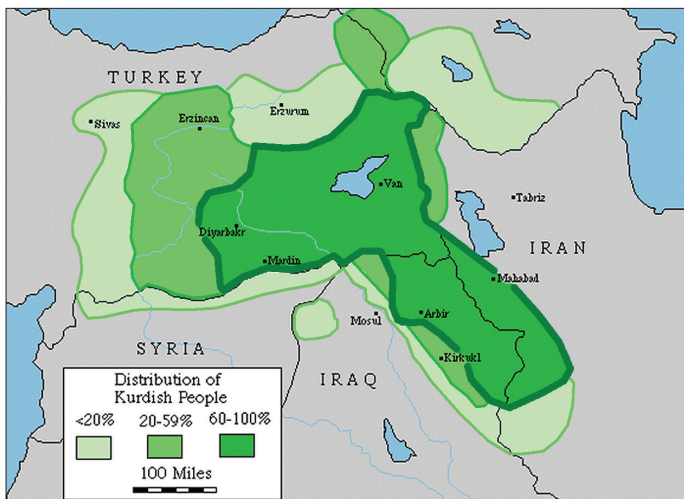

бути сформованою на етнічній основі. Однак навіть Турецька республіка з її, скажімо, курдською меншиною, яка насправді дуже велика не позбавилася національної проблеми. І тут можна пригадати не лише турецько-вірменську трагедію, але й кинути оком на мовно-етнічне різноманіття в сучасній Туреччині, щоб зрозуміти, що цей внутрішній вибуховий потенціал далеко не вичерпаний революцією младотурків.

Мовні спільноти Близького Сходу

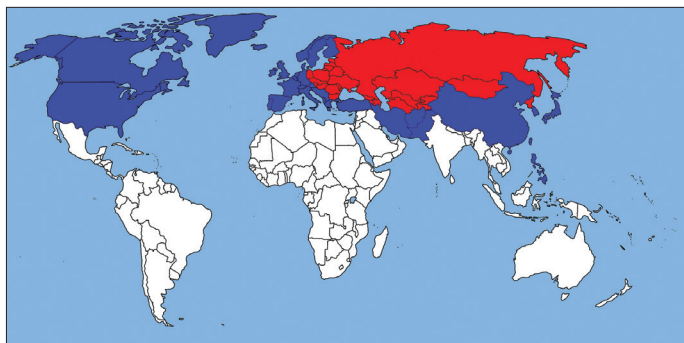
Головною етнічною проблемою, звичайно, є курдська проблема. Курди це більш ніж 40 мільйонний народ, який розділений між чотирьох держав – Туреччини, Іраку, Сирії та Ірану. На сьогодні, з огляду на громадянську війну у Сирії, турецькі курди, яки традиційно боролися з Турецькою республікою за свою незалежність, уклали тимчасовий союз. Однак чи завжди так буде? Радше ні. На разі тільки іракський Курдистан має ознаки державності і багато курдів перейняли ідеєю Великого Курдистану. Тим більше, що в нього є значні поклади вуглеводів.

Розселення курдів

Тим не менше, у ХХ столітті модернізована Туреччина ввійшла в коло інтересів головних геополітичних гравців post-ялтинського світу як країна, по суті, Західного світу. У 1952 р. вона вступила у НАТО, 1987 р. подала заявку у ЄС.

Турецька республіка стала одним з основних елементів західної стратегії оточення ССРСР і всього про-советського соціалістичного табору не надто дружніми державами – так званою «анакондою». Звісно, в стратегії «анаконда» свідомо чи не свідомо, вільно чи в силу обставин брали участь дуже різні країни – від маоїстського Китаю, до Турецької республіки і США. Це не виключало різниці інтересів між ними. Однак творило все таки цю «анаконду», яка врешті виконала свою роль:

Стратегія «анаконди»

Після розвалу ССРСР Туреччина неначе втратила свою місію.

З одного боку НАТО, в якому вона відігравала значну роль вступило в полосу стагнації – воно втратило свого головного супротивника і держави-члени почали помалу його саботувати. Почалися пустопорожні розмови про не існуючу європейську систему безпеки. Все це стимулювалося з Росії.

З іншого боку необережний і крайньо не делікатний ЄС по суті відмовив Туреччині у праві на членство у ЄС. Найбрутальніше щодо цього висловився президент Франції Мішель Саркозі (*Nicolas Paul Stéphane Sárközy de Nagy-Bócsa, президент Франції 2007-2012 pp.*): «Європа має певні межі, і далеко не всі країни можуть стати її повноправними членами, це стосується і Туреччини, якій немає місця в Євросоюзі; безмежне розширення ЄС може призвести до руйнування європейського політичного союзу». Результат – частка громадян Туреччини, які виступають за вступ у ЄС з 75% до 2015 року скоротилася до 20%.

І це при тому, що будучи ключовою силою в регіоні та маючи велику економіку і другі за величиною в НАТО збройні сили, Туреччина могла б посилити позицію ЄС в ролі глобального геостратегічного гравця. Враховуючи географічне положення Туреччини, її економічні, політичні, культурні та історичні зв'язки в регіонах, багатих корисними ресурсами, це безпосередньо в геополітичній сфері впливу Євросоюзу: Східне Середземномор'я і Чорноморський басейн, Середній Схід, Каспійське море і Центральна Азія і навіть персидська затока!

Звісно, є кілька тверезо мислячих політиків, як от Карл Більдт (*Carl Bildt, міністр закордонних справ Швеції 2006-2014 рр.*), колишній міністр закордонних справ Швеції, який вважає, що вступ Туреччини «дасть ЄС вирішальну роль для стабілізації у східній частині Середземномор'я і Чорного моря, що безсумнівно відповідає стратегічним інтересам Європи». Великобританія – одна з ключових країн, яка теж підтримує вступ Туреччини у ЄС. Устами королеви Єлизавети II: «Туреччина відіграє роль моста між Заходом і Сходом в критичний для ЄС і всього світу час».

Однак проти цього жорстко виступає європейський дует Німеччини та Франції. І, що головне, Ангела Меркель (*Angela Dorothea Merkel, канцлер ФРН з 2005 р.*).

Це, а також багато внутрішніх факторів, вибило козири у проєвропейськи та світськи налаштованих послідовників Мустафи Кемалю. Водночас це співпало з піднесенням радикального ісламу. І хоча сунізм у його турецькій формі завжди відзначався поміркованістю, все таки це не могло не вплинути на загальні настрої турецького суспільства. Завершенням епохи

безроздільного домінування в турецькій політиці кемалізму стала перемога Партії справедливості і розвитку (*Adalet ve Kalkınma Partisi*), обрання у 2003-2014 рр. її харизматичного лідера Реджепа Таїпа Ердогана (*Recep Tayyip Erdoğan, 1954*) прем'єр-міністром, а потім, у 2014 р., і його обрання президентом республіки. Туреччина почала відвертатися від Європи і Заходу взагалі. Партію справедливості і розвитку було засновано 2001 року колишніми членами поміркованого консервативного крила забороненої у Туреччині ісламістської Партії чесноти. Партію справедливості і розвитку часто звинувачують в ісламізмі та відході від принципів світської держави, закладених Ататюрком. Генеральний прокурор Туреччини Абдурахман Ялчинкая (*Abdurrahman Yalçınkaya, 1950*) навіть подав у Конституційний суд Туреччини позов про заборону Партії справедливості і розвитку. Але позов було відхилено.

Таким чином після того, як ЕС не виправдав сподівань турецької еліти, а НАТО на певний час втратило свою актуальність, Туреччина почала повільно дрейфувати в бік від євроатлантичного співтовариства. Чим не могла не скористатися Росія Владіміра Путіна. Саме в 2000-х роках Путін розпочав свою реконкісту проти Заходу.

На той час базовою державою, на яку він ставив, звісно, була Україна. Україна Леоніда Кучми. Вона мала стати основним ривком у напрямку відтворення Російської Федерації у рамках старого ССРСР.

Інструментами реінтеграції України стали економічні, політичні та спеціальні заходи РФ. Економічними інструментами було прив'язування української

політичної еліти до «дешевих» енергоносіїв з Росії. Ці «дешеві» енергоносії дозволяли здійснювати пере продаж «дешевого» російського газу за кордон вже за іншими цінами. Саме тому й називали газовий бізнес «президентським». З іншого боку «дешевий» газ йшов на хімічні та металургійні підприємства українських олігархів, які вивозили «дешеву сталь та продукцію хімічних підприємств, щоб продати їх за кордоном вже за світовими цінами. Різниця, звісно, осідала в офшорах. Так купувалася практично вся провідна верства України і при президентів Кучмі, і при президентів Ющенку, і при президентів Януковичу. Певний облом стався аж після Майдану Гідності та нападу Росії на Україну. Хоча... Ситуація з арештом головного газового оператора Дмитра Фірташа і відмовою австрійського суду щодо його екстрадиції до США залишає поле до роздумів – не відомо наскільки ситуація змінилася. Мета – купити українську провідну верству і підпорядкувати її інтересам Росії.

Тим не менше, сьогодні Росія розуміє, що Україна як партнер у справі транспортування енергоносіїв до ЕС стає все більш самостійною, а це для російського імперського проекту є проблемою. Налагоджений механізм системного корумпування української провідної верстви почав давати збої.

Політичними інструментами стало втягування України у різного роду євразійські політичні проекти. Вони теж, у випадку України, почали давати збої. Крім того застосовувалася і тактика блокування інтеграції України з ЕС та НАТО – від дипломатичних, до простого залякування і навіть останнім часом ядерного

шантажу. Мета – якщо не присікти, то підпорядкувати інтеграцію України з ЕС та НАТО своїм інтересам.

Не була підтримана в тому об'ємі, якого добивалася Росія і її претензія на право вето щодо всіх українсько-європейських та українсько-євроатлантичних стосунків. Хоча... Після Майдану Гідності з його вимогою європейської інтеграції, вже у 2015 році, після року окупації та війни, РФ, не надто афішуючи, бере участь у перемовинах України та ЕС щодо реалізації її асоціації з ЕС.

Спеціальні заходи дискредитовували українських політичних лідерів – як от Кучму чи Януковича, і тим самим прив'язували їх до російської колісниці. Українські можновладці мали бути перемазані кров'ю. І це реалізовувалося.

Проте теперішні політичні лідери України врахували цей сумний досвід своїх попередників і пробувають ухилитися від цих спецоперацій російських спецслужб. Хоча... коли Дмитро Фірташ на суді у Відні вибудовує свою оборону на тому, що він «привів до влади» Порошенка і Кличка в піку «проамериканським» Яценюку та Тимошенко, то що таке спецоперація?

І останнє – країні створюють проблему – Придністров'я, Крим чи Донбас. І тим самим упокорюють. При цьому, допомагаючи спільно «вирішити» цю проблему – Мінськ-1, Мінськ-2 і т.д.

Одним словом – Україна хоча й повільно, однак дрейфує від неоімперського проекту РФ. В Україні війна. ЕС заблокував побудову через Чорне море газопроводу «Південний потік». Крім того він ще й дорогий – 40 млрд. дол., яких Росія не має.

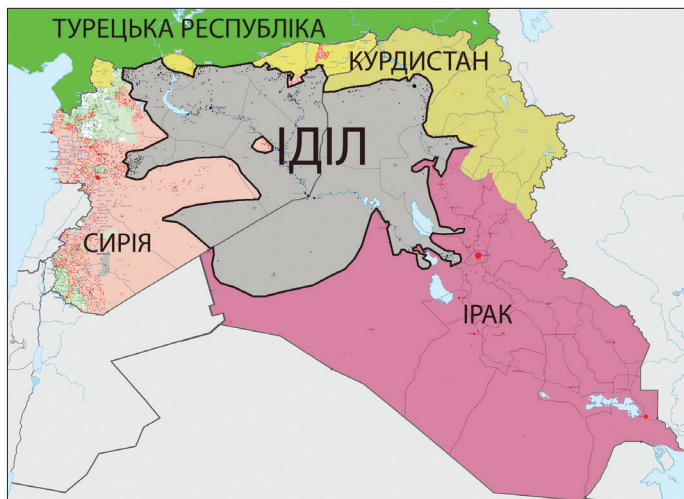
А тому, виходячи з нагальної потреби все таки організувати безперервний експорт енергоносіїв до ЄС, Росія, як видається останнім часом поставила на Туреччину. І почала застосовувати ті самі інструменти. А саме:

Дешевий газ: Росія цілеспрямовано «присадила» Туреччину на «дешевий» російський газ, за який потрібно буде платити політичними послугами чи уступками. У 2014 році Туреччина купила в Росії 27,33 млн. куб. м газу, що вже є більше, ніж половина всього імпортованого газу. Туреччина виторгувала у Росії 10% знижки на газ (і хоче ще), і всі ми, українці, знаємо, чого Росія її дала, і кому дала – маємо досвід...

Росія проголосила побудову нового газопроводу «Турецький потік» – хоча Туреччина на разі ще не дала своєї остаточної згоди. Очевидно іде пошук впливової особи, як от відставного канцлера Герхарда Шрьодера (*Gerhard Fritz Kurt Schröder, канцлер ФРН 1998-2005 рр.*), яку працевлаштують у дочірній фірмі Газпрому в Туреччині. Одним словом – Росія запускає чи вже запустила в Туреччині таку ж корупційну машину, як в Україні чи Німеччині. І я не знаю, наскільки турецькі високопосадовці є опірними до таких спокусливих пропозицій.

А якщо й знайдеться такий непоступливий, то тоді застосовуватиметься машина дискредитації – раптом у його минулому виявиться не один скелет, про який він і не здогадувався.

І про «проблеми» – у випадку з Туреччиною такою проблемою стала Сирія та ІДІЛ - Ісламська держава Іраку та Леванту. Організуючи безлад у Сирії, РФ отримала ще один інструмент упокорення Туреччини.

Території контрольовані Ісламською державою Іраку та Леванту

Не менш успішним інструментом є й непряма підтримка саме «ісламістської корективи» геополітичного курсу самої Турецької республіки.

Таким чином нічого нового Росія не придумує. Все йде за відомим, назвемо його «українським» сценарієм. У відповідності з ним Туреччину «відривають» чи принаймні «дистанціюють» від пулу Західних і прозахідних держав. І це особливо важливо, коли організоване Путіним протистояння перейшло у свою гарячу фазу. Режим Путіна пробує замінити Україну як одну з ланок неоімперського плану іншою – замість України скористатися Туреччиною. Звичайно, про інтеграцію Турецької республіки в таких формах, як з Україною, не йдеться. Мова йде про те, що частину функцій, які за путінським планом мала виконувати Україна, Росія

нав'язує Туреччині. Однак чи насправді це так – не відомо. Все залежить від глибини проникнення російських впливів, глибини «українізації» Турецької республіки на даний момент. Вже зараз Туреччину можна зробити не настільки синьою. А от Іран, який дрейфує на Захід, не таким червоним. Принаймні у цьому регіоні відбуваються дуже швидкі зміни.

Підсумовуючи, маємо констатувати:

Турецька республіка, виходячи з засад її засновників, вже 90 років безсумнівно входить до кола європоцентричних державних проєктів.

Однак непродумана і безвідповідальна політика частини лідерів ЄС щодо Турецької республіки не лише «відштовхує» її від участі у широкому європейському проєкті, але й сприяє геополітичній переорієнтації Туреччини.

Це може призвести до катастрофи найбільшого, знакового і найстаршого світського проєкту в ісламській країні. І це не зможе не відбитися на всіх стосунках Європи і ширше – Євро-Атлантики – з Світом ісламу. Неуспіх європейського турецького проєкту може стати основним елементом розколу спільного християнсько-ісламського цивілізаційного кола, центром якого безсумнівно є Середземне море, а символом – Босфор.

І нарешті – прискорена «українізація» Турецької республіки так чи інакше неминує прив'яже її до російського неоімперського проєкту і ізолює її від європейського та євроатлантичного впливу.

Не менш цікавим для Росії може бути і якщо не визнання, то принаймні толерування Туреччиною фактичної анексії Криму – це теж може бути ціною, яка входить у корупційний російський пакет.

І ще одне, наостанок, – не менш важливим елементом пакету може стати і відмова від чіткої і зрозумілої підтримки автохтонів Криму кримських татар – кримли. Це теж може стати, чи вже є, предметом великого геополітичного торгу.

Чи ці тенденції настільки невідворотні? Ні. В Туреччині поки що є доволі потужні прозахідні суспільні і політичні орієнтації та сили. Однак настільки нехтувати Туреччиною, як це робить ЄС, а також і Україна, просто безвідповідально.

28 квітня 2015

ТАРАС ВОЗНЯК

**Інші видання
Тараса Возняка
Published works
by Taras Voznyak**

Возняк Т. Тексти та переклади, Харків: Фоліо, 1998, 667 с.
ISBN 966-03-0382-3
Voznyak T. Texts and translations, Kharkiv, «Folio», 1998, 667 p.
ISBN 966-03-0382-3

Возняк Т.
Філософія мови, Львів, «І», 2009, 180 с.
ISBN 978-966-7007-76-8
Voznyak T. Philosophy of Language, Lviv, «І», 2009, 180 p.
ISBN 978-966-7007-76-8

Возняк Т.
Феномен міста, Львів,
«І», 2009, 290 с.
ISBN 978-966-7007-77-5
Voznyak T. Phenomenon
of the City, Lviv, «І»,
2009, 290 p.
ISBN 978-966-7007-77-5

Возняк Т.
Філософські есе, Львів,
«І», 2009, 300 с.
ISBN 978-966-7007-78-2
Voznyak T. Philosophical
Essays, Lviv, «І», 2009,
300 p.
ISBN 978-966-7007-78-2

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Кучми, Львів: «І», 2010,
180 с.,
ISBN 978-966-378-182-2
Voznyak T. Retrospec-
tive political science.
Kuchma's Era: «І», 180
р., 2010,
ISBN 978-966-378-182-2

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Ющенко. Довга
прелюдія, Львів: «І»,
2010, 264 с.,
ISBN 978-966-378-183-9
Voznyak T. Retrospec-
tive political science.
Yushchenko's Era. Long
Prelude, Lviv: «І», 2010,
264 p.,
ISBN 978-966-378-183-9

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Ющенко. Втрата
сподівань, Львів: «І»,
2010, 202 с.,
ISBN 978-966-378-184-6
Voznyak T. Retrospec-
tive political science.
Yushchenko's Era. Lost
Expectations, Lviv: «І»,
202 p., 2010,
ISBN 978-966-378-184-6

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Януковича, Львів: с,
2010, 122 с.,
ISBN 978-966-378-185-3
Voznyak T. Retrospective
political science. Yanu-
kovych's Era, Lviv: «І»,
122 p., 2010,
ISBN 978-966-378-185-3

Возняк Т.
Штетли Галичини,
Львів, «І», 2010, 444 с.
ISBN 978-966-7007-96-6
Voznyak T. Galician
Stetles: «І», 444 p., 2010,
ISBN 978-966-7007-96-6

Возняк Т.
Та мета та фусіка
Карпат. Збірка епіфаній,
Львів: «І», 2011, 200 с.,
ISBN 978-966-2405-77-4
Voznyak T. Та мета та
фусіка of Carpathians.
Selected Eriphanies,
Lviv: «І», 2011, 200 p.,
ISBN 978-966-2405-77-4

Возняк Т.
Бруно Шульц.
Повернення,
Львів, «І», 2012, 218 с.
ISBN 978-966-7022-96-9
Voznyak T. Bruno Schulz.
Return: «І», 218 p., 2012,
214 с.
ISBN 978-966-7022-96-9

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Януковича. І наступила
свобода..., Львів: с,
2010, 560 с.,
ISBN 978-966-378-185-3
Voznyak T. Retrospec-
tive political science.
Yanukovych's Era. And
Freedom come..., Lviv:
«І», 560 p., 2013,
ISBN 978-966-397-174-2

Возняк Т.
Ретроспективна
політологія. Епоха
Януковича. Агонія
режиму, Львів: с, 2014,
460 с.,
ISBN 978-966-397-174-3
Voznyak T. Retrospective
political science. Yanu-
kovych's Era. Agony of
the Regime, Lviv: «І»,
460 p., 2014,
ISBN 978-966-397-174-3

Возняк Т.
Феномено місця
Львів, «І», 2014, 95 с.
ISBN 978-966-397-176-6
Voznyak T.
Phenomenon Places
«І», 2014, , 95 p.
ISBN 978-966-397-176-6

ТАРАС ВОЗНЯК

Возняк Т.
Геополітичні контексти
війни в Україні
Львів, «І», 2015, 95 с.
ISBN 978-966-397-176-6
Voznyak T.
Geopolitical contexts of
the war in Ukraine
«І», 2015, , 95 p.
ISBN 978-966-397-176-6

Публіцистичне видання

В о з н я к Тарас

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНТЕКСТИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Підписано до друку 02.07.2015. Формат 84x108/32.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Друк офсетний.

Незалежний культурологічний журнал «Ї»

79005, м. Львів, вул. Грушевського, 8/3а

тел. (032) 260-22-90

e-mail: ji.magazine1989@gmail.com

Віддруковано з готових діапозитивів

СПД Кичма І.В.

м. Львів, вул. Зелена, 162

e-mail: igorkichma@gmail.com

тел. (032) 244-21-41